

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ НАУКИ І
ТЕХНОЛОГІЙ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

АБРАМОВ МИКИТА ДМИТРОВИЧ

УДК 368.01:368.022:[658.155.2; 336.766](65.011)

ДИСЕРТАЦІЯ

ФОРМУВАННЯ КОМПЛЕКСНОЇ ДІАГНОСТИКИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ

Спеціальність 051 Економіка
Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ М.Д. Абрамов

Науковий керівник – Добрик Лілія Олександрівна, кандидат економічних наук, доцент.

Дніпро – 2024

АНОТАЦІЯ

Абрамов М.Д. Формування комплексної діагностики в забезпеченні економічної безпеки страхової компанії. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка». – Український державний університет науки і технологій, Дніпро, 2024.

Дисертаційна робота присвячена розробці теоретико-методичних положень та практичних рекомендацій щодо формування комплексної діагностики для забезпечення економічної безпеки страхової компанії.

Поглиблено теоретичний базис ролі комплексної діагностики та її значення у забезпеченні економічної безпеки страхової компанії.

Сформульовано власне розуміння поняття «економічна безпека страхової компанії» та «діагностика економічної безпеки страхової компанії». При цьому економічну безпеку страхової компанії слід розглядати як стан, за якого вона може забезпечити стійку та ефективну функціональність у виробничих, фінансових та інвестиційних процесах при ризиках, що виникають внаслідок зовнішніх та внутрішніх факторів, забезпечуючи при цьому стійкий дохід, відповідність законодавчим та регуляторним вимогам, а також захист інтересів страховиків, зберігаючи при цьому довіру клієнтів та партнерів. А комплексна діагностика економічної безпеки страхової компанії – це систематичне та всебічне обстеження всіх аспектів її функціонування, і включає в себе аналіз фінансових, економічних, управлінських, інформаційних та інших аспектів діяльності компанії для отримання глибокого розуміння поточного стану компанії, ідентифікації проблем, що загрожують її фінансовому стану, діловій репутації та здатності виконувати свої функції у відповідності до законодавства та міжнародних стандартів, та можливостей, а також розробки стратегій і заходів для

забезпечення економічної безпеки. Це дозволяє більш об'єктивно оцінювати рівень економічної безпеки страхової компанії та сприяє формуванню й ефективній реалізації комплексної діагностики в забезпеченні економічної безпеки страхової компанії.

Удосконалено перелік функціональних складових економічної безпеки страхової компанії, а саме – ринкову, фінансову, кадрову, політико-правову, соціально-психологічну, інформаційно-аналітичну, організаційну, що в порівнянні з традиційним підходом, дозволяє здійснювати комплексну діагностику стану та рівня економічної безпеки за групами показників, враховуючи специфіку та особливості діяльності страхової компанії.

У роботі запропоновано сучасні концепції діагностики страхової компанії, які допомагають систематизувати та розглядати процеси управління та забезпечення економічної безпеки страхових компаній з різних точок зору, що враховує специфіку кожної з них і дозволяє науковцям та практикам вибирати підходи, які найкраще відповідають конкретним вимогам та умовам їхньої діяльності.

В дисертаційній роботі досліджено сутність комплексної діагностики в забезпеченні економічної безпеки страхової компанії. Надається детальна характеристика комплексної діагностики, включаючи об'єкт та суб'єкт діагностики, розглядаються завдання, методи та прийоми проведення діагностики, а також її вплив на прийняття управлінських рішень та досягнення бізнес-цілей страхової компанії.

Розглядаються особливості застосування принципів організації та функціонування комплексної діагностики для забезпечення економічної безпеки страхових компаній під час воєнного стану в країні. Обґрунтовано, що проведення комплексної діагностики для забезпечення економічної безпеки сприятиме покращенню якості послуг страхових компаній, збільшенню їхньої привабливості для клієнтів та інвесторів, а також зміцненню їхньої позиції на ринку навіть в умовах несприятливих економічних умов, а саме в умовах воєнного стану в країні.

У дисертації запропоновано систему комплексної діагностики економічної безпеки, що на відміну від існуючих буде вирішувати на постійній основі весь комплекс завдань, пов'язаних з охороною бізнесу та захистом інтересів страхової компанії.

Проведений аналіз сучасних тенденцій та поточного стану розвитку страхового ринку України та його вплив на економічну безпеку страхових компаній. Виявлено, що до чинників, які негативно впливають на розвиток, функціонування, економічну безпеку страхового ринку, можна віднести економічну нестабільність, обмеженість фінансових ресурсів у населення, недосконалість законодавчої бази, не досить ефективний державний контроль, високий рівень інфляції, обмежений розвиток фондового ринку, що ускладнює використання цінних паперів як складової активів для безпечного розміщення страхових резервів та низький рівень довіри населення до страхування.

Доведено, що воєнні конфлікти та загрози безпеці завжди створюють серйозні виклики для різних секторів економіки, включаючи і страхову галузь. Одним з основних наслідків таких подій є різке зменшення попиту на страхові послуги, збільшення ризику та збитків для страхових компаній та зміни у вимогах та умовах страхових полісів. Воєнні конфлікти породжують нестабільність і невизначеність, що впливає на рівень довіри до страхових продуктів. Першочерговим завданням стає проведення комплексної діагностики економічної безпеки страхової компанії, що дозволить належним чином визначити рівень її економічної безпеки та оцінити ризики з якими вона може зіткнутися. Цей процес включає в себе аналіз фінансового стану страхової компанії, оцінку її поточних та майбутніх зобов'язань, а також вивчення її ринкової позиції та конкурентного середовища. На основі комплексної діагностики можна розробити стратегії для підвищення економічної безпеки страхової компанії.

Проведено детальний аналіз структури функціональних складових страхової компанії з урахуванням зовнішніх і внутрішніх ризиків, що мають вплив на її стійкість та економічну безпеку в умовах сучасної глобалізації.

Обґрунтовано рекомендації з інтегральної оцінки рівня економічної безпеки страхової компанії, що сприяють формуванню об'єктивної характеристики її безпеки та наочно розкривають стан окремих складових, таких як фінансова, кадрова, соціально-психологічна, інформаційно-аналітична, організаційна, ринкова та політико-правова.

Запропоновано для обчислення інтегрального показника економічної безпеки страхової компанії використовувати метод лінійної згортки, математичний підхід, який полягає у ваговому об'єднанні різних функціональних складових з метою отримання загального інтегрального показника.

Встановлено діапазони значень для кожного рівня економічної безпеки, які відповідають інтервалам значень інтегрального показника, що дозволить керівництву страхової компанії оцінити фінансову стійкість та ризики, пов'язані з її діяльністю та прийняти відповідні стратегічні рішення для забезпечення стабільності та розвитку бізнесу.

Апробація наданих рекомендацій на прикладі ПрАТ «СГ «ТАС» дозволила встановити математичні залежності між загальним рівнем економічної безпеки страхової компанії та окремими її складовими.

Розроблено модель інтегральної оцінки рівня економічної безпеки страхової компанії, яка, як аналітичний інструмент, відіграє ключову роль у процесі управління ризиками та фінансовими стратегіями, а її використання дозволить страховій компанії адаптуватися до непередбачуваних змін на ринку та в економічному середовищі, забезпечуючи ефективне функціонування навіть в умовах високого рівня нестабільності.

Побудовано багатофакторну регресійну модель, яка дає можливість оцінити ступінь впливу зовнішніх (обсягу реального ВВП, доходів населення країни, економічно активного населення, кількості страхових компаній) та

внутрішніх факторів (чистого прибутку/збитку страхової компанії, коефіцієнту автономії (фінансової незалежності), коефіцієнту фінансової стійкості, коефіцієнту достатності страхових резервів, коефіцієнту податкового навантаження) на інтегральний індекс економічної безпеки ПрАТ «СГ «ТАС». Вплив цих факторів є позитивним.

З метою практичної реалізації формування комплексної діагностики для забезпечення економічної безпеки та прийняття обґрунтованих управлінських рішень запропоновано багатофакторну регресійну модель, що на відміну від існуючих, забезпечить можливість вчасно реагувати на вплив зовнішніх і внутрішніх факторів на економічну безпеку страхової компанії та виявляти можливі зміни рівня економічної безпеки, а саме зміни інтегрального індексу економічної безпеки страхової компанії в майбутньому.

Розроблено та впроваджено програму забезпечення економічної безпеки, яка базується на комплексній діагностиці ризиків страхової компанії. Ця програма спрямована на підтримання стабільного фінансового стану страхової компанії навіть у непередбачуваних умовах, а також дозволяє своєчасно виявляти та мінімізувати потенційні загрози, що, у свою чергу, забезпечує збереження довіри клієнтів та партнерів. Крім того, програма сприяє підвищенню конкурентоспроможності на ринку страхових послуг, дозволяючи компанії оперативно адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі та зберігати лідерські позиції.

Ключові слова: економічна безпека, страхова компанія, комплексна діагностика, забезпечення економічної безпеки, функціональні складові економічної безпеки, оцінка рівня економічної безпеки, інтегральний показник, модель.

ABSTRACT

Abramov M.D. Formation of comprehensive diagnostics in ensuring the economic security of an insurance company. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the degree of doctor of philosophy in the specialty 051 «Economics». – Ukrainian State University of Science and Technology, Dnipro, 2024.

The dissertation is devoted to the development of theoretical and methodological provisions and practical recommendations for forming comprehensive diagnostics to ensure the economic security of an insurance company. The theoretical basis of the role of comprehensive diagnostics and its significance in ensuring the economic security of an insurance company is deepened.

The author formulates their own understanding of the concepts of «economic security of an insurance company» and «diagnostics of economic security of an insurance company». Economic security of an insurance company should be considered as a state in which it can ensure stable and effective functionality in production, financial, and investment processes under risks arising from external and internal factors, ensuring stable income, compliance with legislative and regulatory requirements, and protecting the interests of policyholders, while maintaining the trust of clients and partners. Comprehensive diagnostics of the economic security of an insurance company is a systematic and thorough examination of all aspects of its functioning, including the analysis of financial, economic, managerial, informational, and other aspects of the company's activities to gain a deep understanding of the company's current state, identify problems threatening its financial condition, business reputation, and ability to perform its functions in accordance with legislation and international standards, and identify opportunities, as well as develop strategies and measures to ensure

economic security. This allows for a more objective assessment of the level of economic security of the insurance company and contributes to the formation and effective implementation of comprehensive diagnostics in ensuring the economic security of the insurance company.

The list of functional components of the economic security of the insurance company has been improved, namely – market, financial, personnel, political-legal, socio-psychological, informational-analytical, organizational, which, compared to the traditional approach, allows for comprehensive diagnostics of the state and level of economic security by groups of indicators, taking into account the specifics and peculiarities of the insurance company's activities.

The work proposes modern concepts of diagnostics of an insurance company, which help to systematize and consider the processes of management and ensuring the economic security of insurance companies from different perspectives, taking into account the specifics of each and allowing scientists and practitioners to choose approaches that best meet the specific requirements and conditions of their activities.

The dissertation explores the essence of comprehensive diagnostics in ensuring the economic security of an insurance company. A detailed characteristic of comprehensive diagnostics is provided, including the object and subject of diagnostics, tasks, methods, and techniques of conducting diagnostics, as well as its impact on managerial decision-making and the achievement of business goals of the insurance company.

The peculiarities of applying the principles of organization and functioning of comprehensive diagnostics to ensure the economic security of insurance companies during a state of war in the country are considered. It is substantiated that conducting comprehensive diagnostics to ensure economic security will contribute to improving the quality of services of insurance companies, increasing their attractiveness to clients and investors, as well as strengthening their position in the market even under adverse economic conditions, such as during a state of war in the country.

A system of comprehensive diagnostics of economic security is proposed in the dissertation, which, unlike existing ones, will constantly solve the entire complex of tasks related to business protection and protection of the interests of the insurance company.

An analysis of current trends and the current state of development of the insurance market of Ukraine and its impact on the economic security of insurance companies is conducted. It is revealed that among the factors negatively affecting the development, functioning, and economic security of the insurance market are economic instability, limited financial resources for the population, imperfection of the legislative base, ineffective state control, high inflation rates, limited development of the stock market, which complicates the use of securities as a component of assets for safe placement of insurance reserves, and low level of public trust in insurance.

It is proven that military conflicts and security threats always create serious challenges for various sectors of the economy, including the insurance industry. One of the main consequences of such events is a sharp decrease in demand for insurance services, increased risk and losses for insurance companies, and changes in the requirements and conditions of insurance policies. Military conflicts generate instability and uncertainty, which affect the level of trust in insurance products. The primary task becomes conducting comprehensive diagnostics of the economic security of the insurance company, which will properly determine its level of economic security and assess the risks it may face. This process includes analyzing the financial condition of the insurance company, evaluating its current and future obligations, as well as studying its market position and competitive environment. Based on comprehensive diagnostics, strategies can be developed to enhance the economic security of the insurance company.

A detailed analysis of the structure of the functional components of the insurance company was conducted, taking into account external and internal risks that affect its stability and economic security in the conditions of modern globalization.

Recommendations for the integrated assessment of the level of economic security of the insurance company are substantiated, which contribute to forming an objective characterization of its security and vividly revealing the state of individual components, such as financial, personnel, socio-psychological, information-analytical, organizational, market, and political-legal.

It is proposed to use the method of linear convolution for calculating the integral indicator of economic security of the insurance company, a mathematical approach that involves the weighted combination of various functional components to obtain a comprehensive integral indicator.

Ranges of values for each level of economic security corresponding to intervals of values of the integral indicator are established, allowing the management of the insurance company to assess financial stability and risks associated with its activities and make appropriate strategic decisions to ensure stability and business development.

The application of the provided recommendations on the example of JSC «SG «TAS» allowed establishing mathematical dependencies between the overall level of economic security of the insurance company and its individual components.

A model for the integral assessment of the level of economic security of the insurance company is developed, which, as an analytical tool, plays a key role in risk management processes and financial strategies. Its use will enable the insurance company to adapt to unforeseen changes in the market and economic environment, ensuring effective functioning even in conditions of high instability.

A multifactor regression model has been constructed, which allows assessing the degree of influence of external (real GDP volume, population income, economically active population, number of insurance companies) and internal factors (net profit/loss of the insurance company, autonomy coefficient (financial independence), financial stability coefficient, sufficiency coefficient of insurance reserves, tax burden coefficient) on the integral index of economic security of JSC «SG «TAS». The influence of these factors is positive.

For practical implementation of comprehensive diagnostics to ensure economic security and making informed management decisions, a multifactor regression model is proposed, which, unlike existing ones, will enable timely response to the impact of external and internal factors on the economic security of the insurance company and identify possible changes in the level of economic security, namely changes in the integral index of economic security of the insurance company in the future.

A program for ensuring economic security has been developed and implemented, which is based on comprehensive risk diagnostics of the insurance company. This program aims to maintain a stable financial condition of the insurance company even in unpredictable conditions and allows for timely identification and minimization of potential threats, which, in turn, ensures the retention of trust of clients and partners. Additionally, the program contributes to enhancing competitiveness in the insurance services market, allowing the company to promptly adapt to changes in the external environment and maintain leadership positions.

Keywords: economic security, insurance company, comprehensive diagnostics, economic security provision, functional components of economic security, assessment of economic security level, integral indicator, model.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Абрамов М. Д. Роль комплексної діагностики в забезпеченні економічної безпеки страхових компаній під час воєнного стану в Україні. Ефективна економіка. 2024. – № 2. – URL: <https://www.nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/3141>

2. Абрамов М. Д. Використання моделі інтегральної оцінки економічної безпеки для визначення готовності страхової компанії до комплексної діагностики. Ефективна економіка. 2024. – № 4. – URL: <https://www.nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/3562/3597>

3. Абрамов М. Д. Інтегральна оцінка рівня економічної безпеки страхових компаній в сучасних умовах воєнного стану в країні. Інвестиції: практика та досвід. 2024. – № 7. – URL: <https://www.nauka.com.ua/index.php/investplan/article/view/3432/3468>

4. Добрик Л. О., Абрамов М. Д., Рябінін І. В. Воєнний вплив на страховий ринок України: аналіз перешкод та реструктуризація фінансового ландшафту. Review of transport economics and management». Дніпро : Український державний університет науки і технологій (Дніпровський національний університет залізничного транспорту імені академіка Всеволода Лазаряна), 2023. Випуск 10 (26). 340 с. С. 218-229.

Тези доповідей та матеріали науково-практичних конференцій

5. Абрамов М. Д. Стратегії менеджменту страхової компанії для забезпечення економічної безпеки. *Стратегічні орієнтири освіти та реабілітації в умовах воєнного стану та повоєнного часу: проблеми, рішення, перспективи* : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 26-27 жовтня 2023 р.). За заг. ред. В. В. Нечипоренко. Запоріжжя : Вид-во Хортицької національної академії, 2023. 764 с. С. 616-618.

6. Абрамов М. Д. Економічна безпека страхової компанії в умовах воєнного стану. *Наука і сталий розвиток транспорту 2023* : Збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-технічної конференції студентів і молодих учених. Дніпро : УДУНТ, 2023. 173 с. С. 32-33.

7. Абрамов М. Д. Стан і перспективи розвитку страхового ринку України в умовах воєнного стану. *Фінанси, банківська система та страхування в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку в кризовій економіці* : матеріали VII Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції 4-5 березня 2024 р. Дніпро : ДДАЕУ, 2024. 258 с. С. 151-153.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	16
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КОМПЛЕКСНОЇ ДІАГНОСТИКИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ.....	25
1.1. Теоретичні аспекти забезпечення економічної безпеки страхової компанії.....	25
1.2. Роль та значення комплексної діагностики в забезпеченні економічної безпеки страхової компанії.....	59
1.3. Методичні підходи до проведення комплексної діагностики в забезпеченні економічної безпеки страхової компанії	73
Висновки до розділу 1	87
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ВИКОРИСТАННЯ КОМПЛЕКСНОЇ ДІАГНОСТИКИ В АНАЛІЗІ СТАНУ ТА РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ.....	90
2.1. Аналіз сучасних тенденцій та поточного стану розвитку страхового ринку України та його вплив на економічну безпеку страхових компаній	90
2.2. Інтегральна оцінка рівня економічної безпеки страхових компаній в сучасних умовах воєнного стану в країні	111
2.3. Оцінка ефективності діяльності страхової компанії для визначення рівня її економічної безпеки.....	130
Висновки до розділу 2	144
РОЗДІЛ 3. ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТРУМЕНТАРІЮ КОМПЛЕКСНОЇ ДІАГНОСТИКИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ	148
3.1. Використання моделі інтегральної оцінки економічної безпеки для визначення готовності страхової компанії до комплексної діагностики.....	148
3.2. Побудова багатofакторної регресійної моделі прогнозування впливу зовнішніх і внутрішніх факторів на економічну безпеку страхової компанії	166

3.3. Розроблення та впровадження програми забезпечення економічної безпеки на основі комплексної діагностики ризиків страхової компанії	179
Висновки до розділу 3	194
ВИСНОВКИ	198
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	203
ДОДАТКИ	215

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасні умови функціонування страхових компаній характеризуються високою невизначеністю, мінливістю зовнішнього середовища та зростаючою конкуренцією. Економічна безпека страхових компаній стає важливим аспектом їх стабільного розвитку, забезпечення фінансової стійкості та довгострокового успіху на ринку. У зв'язку з цим виникає необхідність у розробці ефективних інструментів та підходів для оцінки та забезпечення економічної безпеки страхових компаній.

Формування комплексної діагностики в забезпеченні економічної безпеки страхової компанії є важливим науковим і практичним завданням, яке потребує системного підходу та врахування численних факторів, що впливають на діяльність компанії. Комплексна діагностика дозволяє виявити слабкі місця в системі управління, оцінити рівень ризиків та розробити ефективні заходи для їх мінімізації. В умовах глобалізації та цифровізації економіки страхові компанії стикаються з новими викликами та загрозами, які потребують адекватного реагування та адаптації до швидкоплинних змін.

Актуальність теми дисертаційного дослідження обумовлена необхідністю підвищення рівня економічної безпеки страхових компаній, що сприятиме їх стабільному розвитку, забезпеченню фінансової стійкості та конкурентоспроможності на ринку страхових послуг. Комплексна діагностика, яка включає аналіз внутрішніх та зовнішніх факторів, дозволить своєчасно ідентифікувати потенційні загрози та вжити адекватних заходів для їх нейтралізації.

Значний внесок у розвиток методологічної бази та практичних підходів до забезпечення економічної безпеки страхових компаній зробили відомі світові науковці, такі як Вільям Баумол, Джон Гроссман, Пітер Друкер, Джеймс Ітон, Деніел Канеман, Річард Лінч, Джон Майєр, Майкл Портер, Роберт Стенфорд, Альфред Чандлер та інші. Під час дослідження зарубіжних

літературних джерел, можна відзначити, що термін «економічна безпека» вживається в поодиноких випадках. Зарубіжні науковці рідко використовують цей термін у своєму розумінні, однак вони безумовно приділяють значну увагу питанням економічної безпеки, зокрема в контексті страхових компаній. Зазвичай вони застосовують ризик-орієнтований підхід до управління економічною безпекою страхових компаній, який передбачає акцент на аналізі ризиків та розробці стратегій управління цими ризиками для забезпечення стабільності та надійності функціонування страхових компаній.

Вітчизняні науковці, які зробили значний внесок у дослідження проблематики економічної безпеки та діагностики в забезпеченні економічної безпеки страхової компанії: І.Г. Аберніхіна, В.В. Бобиль, З.С. Варналій, Т.Г. Васильців, Л.В. Гнилицька, М.П. Денисенко, Л.О. Добрик, З.Б. Живко, О.І. Захаров, Н.В. Зачосова, М.С. Клапків, Г.В. Козаченко, В.І. Мунтіян, В.С. Свірський, Н.С. Ситник, А.М. Ткаченко, О.А. Топоркова, В.М. Фурман, Л.В. Шірінян, С.В. Юдіна та інші. Незважаючи на існуючі теоретичні та практичні напрацювання, потреба у вдосконаленні методологій комплексної діагностики в забезпеченні економічної безпеки страхових компаній залишається актуальною. Сучасні виклики, такі як швидкі зміни на фінансових ринках, нові технологічні інновації та зростання складності ризиків, вимагають розробки нових підходів та інструментів для забезпечення стабільності та розвитку страхових компаній.

Необхідність розроблення надійної системи комплексної діагностики, яка б сприяла своєчасному виявленню та управлінню ризиками, підтримуючи фінансову стабільність та надійність страхової компанії, визначила актуальність теми дисертаційної роботи, визначили мету й завдання дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Результати, отримані в дисертації, використані при проведенні науково-дослідної роботи на тему: «Розвиток комплексної діагностики як сучасного

інструменту підвищення рівня економічної безпеки підприємства» (державний реєстраційний номер – 0124U002031), у межах якої автором досліджено теоретико-методичні та практичні аспекти комплексної діагностики у забезпеченні економічної безпеки страхової компанії; визначено пріоритетні, характерні для страхової компанії показники, що дозволяють оцінити рівень її економічної безпеки, з урахуванням регуляторних вимог та ринкових ризиків.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є розробка теоретико-методичних положень та практичних рекомендацій щодо формування комплексної діагностики для забезпечення економічної безпеки страхової компанії.

Для досягнення зазначеної мети в дисертації поставлено та вирішено наступні теоретичні і прикладні завдання:

- дослідити теоретико-методичні основи економічної безпеки страхової компанії;
- розкрити сутність поняття «діагностика економічної безпеки страхової компанії» та визначити місце і роль діагностики у забезпеченні економічної безпеки страхової компанії;
- визначити комплексну діагностику як ефективний інструмент для забезпечення економічної безпеки страхової компанії та дослідити і систематизувати основні методи, які використовуються для комплексної діагностики економічної безпеки страхової компанії;
- проаналізувати сучасні тенденції та поточний стан розвитку страхового ринку України та його вплив на економічну безпеку страхових компаній;
- застосувати сучасні методичні підходи до відбору та розрахунку показників комплексної діагностики в забезпеченні економічної безпеки страхової компанії;
- здійснити оцінку ефективності діяльності страхової компанії для визначення рівня її економічної безпеки;

- розробити функціональну модель інтегральної оцінки економічної безпеки для визначення готовності страхової компанії до комплексної діагностики;
- побудувати багатофакторну регресійну модель прогнозування впливу зовнішніх і внутрішніх факторів на економічну безпеку страхової компанії;
- розробити та запропонувати впровадження програми забезпечення економічної безпеки на основі комплексної діагностики ризиків страхової компанії.

Об'єктом дослідження є процес забезпечення економічної безпеки страхової компанії в умовах зростання та підвищення мінливості зовнішніх і внутрішніх ризиків.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних та практичних аспектів формування комплексної діагностики для забезпечення економічної безпеки страхової компанії.

Методи дослідження. Для досягнення мети та вирішення поставлених завдань у дисертаційній роботі було використано комплекс загальнонаукових та специфічних методів досліджень: наукового узагальнення – для отримання комплексного уявлення про сучасний стан досліджуваної проблеми, виокремлення основних тенденцій розвитку, формування теоретичного фундаменту для подальших аналізів та досліджень; абстрактно-логічний – для узагальнення різних аспектів економічної безпеки їх взаємозв'язки та вплив на загальну фінансову стійкість страхової компанії; теоретичного узагальнення – для систематизації та узагальнення теоретичних знань і концепцій, що стосуються формування комплексної діагностики в забезпеченні економічної безпеки страхової компанії; метод аналізу та синтезу (для дослідження методичних засад комплексної діагностики економічної безпеки страхової компанії); статистико-економічний – для об'єктивного аналізу сучасного стану та майбутніх перспектив страхового ринку, що допомагає страховим компаніям адаптуватися до змінних умов та

забезпечувати економічну безпеку в умовах ринкової конкуренції; системний аналіз – для аналізу складових комплексної діагностики економічної безпеки страхової компанії; рядів динаміки – для дослідження зміни показників у часі; експертний метод – для формування інтегрального показника рівня економічної безпеки страхової компанії; метод лінійної згортки – для вагового об'єднання різних функціональних складових з метою отримання загального інтегрального показника; графічний – для наочного зображення результатів дослідження; розрахунково-конструктивного (при прогнозуванні можливих варіантів розвитку процесів забезпечення економічної безпеки з урахуванням зміни різноманітних факторів); групування – для визначення залежності показників одне від одного, середніх і відносних величин при аналізі розрахунків рівня економічної безпеки страхової компанії; порівняння – для зіставлення даних у динаміці; економіко-математичного моделювання – для встановлення зв'язку між залежною змінною (рівнем економічної безпеки страхової компанії) та незалежними змінними (зовнішніми і внутрішніми факторами); прогнозування та оптимізації управлінських рішень – для систематизації заходів забезпечення економічної безпеки страхової компанії.

Інформаційно-аналітична база дослідження. У процесі виконання дисертаційної роботи використано наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених, законодавчі та нормативно-правові акти України, офіційні матеріали Державної служби статистики України, дані річної фінансової звітності страхової компанії, наукова література, результати власних досліджень автора.

Наукова новизна одержаних результатів. Обґрунтовані у дисертаційній роботі теоретико-методичні положення та практичні рекомендації щодо формування комплексної діагностики є подальшим поглибленням процесу вирішення науково-практичного завдання забезпечення економічної безпеки страхової компанії для підвищення

ефективності її діяльності. Основні результати, що відображають наукову новизну, полягають у наступному:

вперше:

- розроблено модель інтегральної оцінки рівня економічної безпеки страхової компанії, що передбачає експертне визначення переліку показників з функціональних складових, які відображають стан господарсько-економічної діяльності страхової компанії, з метою врахування та обчислення кожного з них. Це дозволить забезпечити комплексність, прогнозованість та об'єктивність оцінки економічної безпеки, а інтегрований характер цієї моделі дозволить зменшити можливі ризики та покращити стратегічне управління фінансовою стійкістю, надійністю та конкурентоспроможністю страхової компанії;

удосконалено:

- сутність і зміст понять «економічна безпека страхової компанії» та «діагностика економічної безпеки страхової компанії». При цьому економічну безпеку страхової компанії слід розглядати як стан, за якого вона може забезпечити стійку та ефективну функціональність у виробничих, фінансових та інвестиційних процесах при ризиках, що виникають внаслідок зовнішніх та внутрішніх факторів, забезпечуючи при цьому стійкий дохід, відповідність законодавчим та регуляторним вимогам, а також захист інтересів страховиків, зберігаючи при цьому довіру клієнтів та партнерів. А комплексна діагностика економічної безпеки страхової компанії – це систематичне та всебічне обстеження всіх аспектів її функціонування, і включає в себе аналіз фінансових, економічних, управлінських, інформаційних та інших аспектів діяльності компанії для отримання глибокого розуміння поточного стану компанії, ідентифікації проблем, що загрожують її фінансовому стану, діловій репутації та здатності виконувати свої функції у відповідності до законодавства та міжнародних стандартів, та можливостей, а також розробки стратегій і заходів для забезпечення економічної безпеки. Це дозволяє більш об'єктивно оцінювати рівень

економічної безпеки страхової компанії та сприяє формуванню й ефективній реалізації комплексної діагностики в забезпеченні економічної безпеки страхової компанії;

- перелік функціональних складових економічної безпеки страхової компанії, а саме – ринкову, фінансову, кадрову, політико-правову, соціально-психологічну, інформаційно-аналітичну, організаційну, що в порівнянні з традиційним підходом, дозволяє здійснювати комплексну діагностику стану та рівня економічної безпеки за групами показників, враховуючи специфіку та особливості діяльності страхової компанії;

- інструмент, що сприяє ефективному управлінню ризиками, а саме багатофакторну регресійну модель, що на відміну від існуючих, забезпечить можливість вчасно реагувати на вплив зовнішніх і внутрішніх факторів на економічну безпеку страхової компанії та виявляти можливі зміни рівня економічної безпеки, а саме зміни інтегрального індексу економічної безпеки страхової компанії в майбутньому;

дістали подальшого розвитку:

- сучасні концепції діагностики страхової компанії, які допомагають систематизувати та розглядати процеси управління та забезпечення економічної безпеки страхових компаній з різних точок зору, що враховує специфіку кожної з них і дозволяє науковцям та практикам вибирати підходи, які найкраще відповідають конкретним вимогам та умовам їхньої діяльності;

- система комплексної діагностики економічної безпеки, що на відміну від існуючих буде вирішувати на постійній основі весь комплекс завдань, пов'язаних з охороною бізнесу та захистом інтересів страхової компанії;

- інтерпретація особливостей стану та тенденцій розвитку страхової галузі країни, аналіз стану та рівня економічної безпеки страхової компанії, що повною мірою враховує її фінансово-економічні особливості та спеціалізацію;

- методичні підходи до відбору та застосування показників комплексної діагностики економічної безпеки, що дають можливість визначення рівня економічної безпеки як для прийняття оперативних рішень в умовах нестабільності ринку та економічних загроз, так і для внесення своєчасних змін в стратегію забезпечення економічної безпеки страхової компанії.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що розроблена модель інтегральної оцінки рівня економічної безпеки страхової компанії, яка, як аналітичний інструмент, відіграє ключову роль у процесі управління ризиками та фінансовими стратегіями, дозволить страховій компанії адаптуватися до непередбачуваних змін на ринку та в економічному середовищі, забезпечуючи ефективне функціонування навіть в умовах високого рівня нестабільності.

Результати дисертаційної роботи знайшли практичне впровадження в діяльності ПрАТ «СГ «ТАС» та визначаються його орієнтацією на вирішення актуальної проблеми, а саме проведення комплексної діагностики для забезпечення економічної безпеки страхової компанії, яка має велике значення, особливо в умовах воєнного стану (довідка № 158/2 від 14.05.2024 р.).

Основні результати дисертаційної роботи впроваджено у навчальний процес Українського державного університету науки і технологій при викладанні навчальних дисциплін: «Інформаційно-аналітичне забезпечення економічної безпеки», «Комплексне забезпечення фінансово-економічної безпеки», «Страхування та страхові послуги», «Страховий менеджмент» (довідка № Н 3/2 2 від 22.04.2024 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є одноосібно виконаною працею. Усі наукові результати, викладені у дисертації, отримані автором самотійно. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у роботі використані лише ті положення та ідеї, які є результатом особистих досліджень автора.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і отримані результати досліджень пройшли апробацію на 3 науково-практичних конференціях, з яких 2 міжнародні: «Стратегічні орієнтири освіти та реабілітації в умовах воєнного стану та повоєнного часу: проблеми, рішення, перспективи» (м. Запоріжжя, 2023 р.); «Фінанси, банківська система та страхування в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку в кризовій економіці» (м. Дніпро, 2024 р.). «Наука і сталий розвиток транспорту 2023». (м. Дніпро, 2023 р.).

Публікації. Результати дисертаційного дослідження викладено автором у 7 наукових працях, загальним обсягом 7,04 ум.-друк. арк., з них особисто автору належать 5,72 друк. арк. (6 написаних особисто автором), серед яких 4 наукові статті у фахових наукових виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз даних (обсягом 6,38 ум.-друк. арк.); тези доповідей на 2 міжнародних наукових конференціях і 1 на всеукраїнській науковій конференції.

Структура та обсяг дисертаційної роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Основний текст дисертації викладено на 202 сторінках комп'ютерного тексту, включаючи 39 таблиць, 33 рисунка. Робота містить 2 додатків. Список використаних джерел охоплює 110 найменувань на 12 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КОМПЛЕКСНОЇ ДІАГНОСТИКИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ

1.1. Теоретичні аспекти забезпечення економічної безпеки страхової компанії

У сучасних складних умовах соціально-політичної та економічної нестабільності, спричиненої воєнним станом в Україні, функціонування вітчизняних страхових компаній відбувається під постійним впливом різноманітних загроз, які мають як внутрішнє, так і зовнішнє походження, що ставить перед ними виклик в забезпечення економічної безпеки та вимагає адаптації до нових умов, з метою збереження стійкості та надійності своєї діяльності. Забезпечення економічної безпеки у таких умовах передбачає розробку та впровадження стратегій по зменшенню впливу внутрішніх та зовнішніх загроз. Важливим є також зміцнення внутрішньої системи управління ризиками в компаніях, адаптація страхових продуктів до нових реалій, а також активна участь у розвитку стандартів та регулюючих механізмів для створення стійкого та прозорого страхового ринку.

Сучасний страховий ринок в Україні стикається з численними зовнішніми загрозами, які значно впливають на його стійкість та розвиток, а саме: економічний спад внаслідок COVID-19 (світова пандемія COVID-19 суттєво вплинула на економіку багатьох країн, включаючи Україну, призводячи до зменшення активності підприємств та зростання безробіття, і впливаючи на здатність підприємств та населення сплачувати страхові внески); зниження курсу національної валюти та нестійкість валютних курсів (зміни в обмінному курсі впливають на фінансову стійкість страхових компаній через коливання вартості їх активів або зобов'язань); втрата довіри клієнтів та інвесторів (негативний вплив пандемії та економічного спаду

спричиняє втрату довіри клієнтів та інвесторів до страхових компаній, що впливає на їхню фінансову стійкість та репутацію); падіння доходів населення (зменшення доходів населення призводить до скорочення попиту на страхові послуги); недоліки в організації державного регулювання (проблеми у системі державного регулювання створюють невизначеність та ризики для страхових компаній, ускладнюючи їхню діяльність та зменшуючи рівень надійності ринку); воєнний стан в країні (воєнний стан є серйозною загрозою для страхового ринку, оскільки нестабільність та ризики, пов'язані з ним, можуть суттєво підірвати роботу страхових компаній, їхню фінансову стійкість та здатність надавати послуги).

Також на страховий ринок України негативно впливають і внутрішні загрози зокрема: проблеми з ліквідністю та платоспроможністю (низька ліквідність та проблеми з платоспроможністю суттєво ускладнюють функціонування страхових компаній, що призводить до втрати довіри з боку клієнтів та інших учасників ринку); низький рівень достатності капіталу; низький рівень якості активів (якість активів визначає здатність страхових компаній відшкодовувати збитки та забезпечувати фінансову стабільність); більшість страхових компаній країни працюють без чіткої стратегії розвитку та бізнес-моделі (відсутність цих аспектів впливає на їхню конкурентоспроможність та стійкість); низький рівень управління ризиками та корпоративного управління [111, с. 156]. У зв'язку з початком війни деякі страхові компанії в Україні були змушені припинити свою діяльність на ринку страхування, оскільки як внутрішні, так і зовнішні ризики, пов'язані з воєнним станом, стали трансформуватися в загальний ризик – загрозу зниження їх фінансової стійкості.

Наявність розвиненого страхового ринку вказує на ступінь розвитку сучасної економіки країни, оскільки страхування виступає не просто як сервіс, але як стратегічний інструмент для задоволення потреб фізичних та юридичних осіб у страховому захисті. Страхові компанії, які ефективно

акумулюють та використовують фінансові ресурси, відіграють ключову роль у забезпеченні економічної безпеки країни.

Мета розвитку вітчизняного страхового ринку полягає в створенні надійного та ефективного механізму страхового захисту, що включає не лише розширення функцій страхових компаній, але й формування в сучасному суспільстві чіткого розуміння того, що страхування є вкрай ефективним інструментом в умовах складних та непередбачених ситуацій.

Однією з ключових складових успіху страхової компанії на ринку є її економічна безпека. Подібно до економічної безпеки країни, економічна безпека страхової компанії визначається її гнучкістю та здатністю адаптуватися до змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі.

Кожна страхова компанія повинна усвідомлювати важливість та необхідність забезпечення своєї економічної безпеки та підтримання її відповідного рівня.

На сьогодні, ефективний розвиток вимагає забезпечення економічної безпеки страхової компанії та підтримання її відповідного рівня, активного пошуку нових ринків, вдосконалення продуктів та послуг, а також використання новітніх технологій для покращення обслуговування клієнтів та оптимізації внутрішніх процесів. Тільки така комплексна стратегія може забезпечити стабільний і успішний розвиток страхової компанії в умовах зростаючої конкуренції на ринку страхування.

Безпека у сучасному світі вважається однією з ключових умов і цілей життєдіяльності як для окремої людини, так і для суспільства та країни в цілому. Поняття безпеки має широке трактування у вітчизняній та іноземній літературі, яке може відрізнятися в залежності від контексту і особливостей досліджень, що важливо враховувати при розгляді різних підходів до аналізу проблем забезпечення економічної безпеки страхової компанії (табл. 1.1).

Існуючі підходи до трактування поняття «безпека»

Автор	Зміст поняття
1	2
Аристотель [1, с. 16]	В праці «Політика» він розглядає організацію суспільства, функції держави та інші аспекти політичного життя. Хоча Аристотель не безпосередньо зосереджувався на безпеці в праці як такій, його концепції можна застосовувати до розуміння цього поняття. У своїй філософії Аристотель вважав, що люди природно суспільні і політичні, тобто їхнє щастя та добробут залежать від організації політичного устрою суспільства. Неправильний державний устрій, за словами Аристотеля, може призводити до розладу та конфліктів у суспільстві, що загрожує його безпеці. Майнова нерівність також відображається як фактор, що може викликати напругу і конфлікти серед громадян. Приділення уваги приходу до влади середніх верств населення, розумним розмірам території та контролю кордонів може сприяти створенню стабільного та безпечного суспільства.
О.Б. Білий [2]	У давньогрецькій філософії безпека розглядалася в умовах краху основ архаїчного суспільства, що супроводжувалося ураженням племен епідеміями, війнами, революціями. Безпека в давньогрецькій філософії була багатогранним поняттям, що охоплювала фізичний, моральний та політичний аспекти життя суспільства. Філософи тих часів прагнули знайти шляхи досягнення стабільності і безпеки в умовах постійних загроз, що впливали з історичних і соціальних подій.
Великий тлумачний словник сучасної української мови [3]	Безпека – стан захищеності, коли кому-, чому-небудь ніщо не загрожує.
З.С. Варналій [4, с. 45]	Безпека – ступінь (рівень) захищеності від негативного впливу певних внутрішніх та (або) зовнішніх чинників.
Т. Гоббс [5]	Безпека – це одна з ключових функцій держави. Умови безпеки, за думкою Т. Гоббса, можуть бути забезпечені тільки шляхом утворення сильної централізованої влади, яка контролює всі аспекти життя суспільства. Він вважав, що люди, які живуть в стані природного військового конфлікту всі з усіма, мають схильність до ворожнечі і насильства. Тому для забезпечення безпеки і миру потрібна держава, яка має монополію на використання сили. Центральний образ у теорії Т. Гоббса – це «Левіафан», величезна істота, яка символізує державу, контролюючу і координуючу всі аспекти життя суспільства. Ця держава встановлює правила і забезпечує їх виконання, забезпечуючи таким чином мир і безпеку для своїх громадян.
П.А. Гольбах [6]	Згідно з П.А. Гольбахом, безпека в політиці пов'язана з ефективним управлінням та стабільністю в суспільстві.

Продовження таблиці 1.1

1	2
	Він розглядає природу влади та її вплив на розвиток суспільства. За П.А. Гольбахом, стабільність суспільства забезпечується шляхом встановлення чітких правил управління та забезпеченням участі громадян у політичному процесі. Забезпечення безпеки включає в себе захист громадян від загроз зовнішнього та внутрішнього характеру, а також забезпечення стабільності і порядку в суспільстві. До критеріїв безпечного існування вчений відносив стан рівноваги (рівновага влади і свободи, рівновага між усіма видами суспільної діяльності). П.А. Гольбах одним з перших спробував дати розгорнуту характеристику відповідних глобальному та національному розвитку стандартів безпечних міжнародних відносин.
З.Б. Живко [7, с. 9]	Безпека є умовою існування будь-якої соціально-економічної системи, в тому числі підприємства; безпека – це здатність протидії впливу зовнішнього середовища; ключовими для існуючих визначень безпеки є термін «захищеність» «відсутність небезпеки», «спокій», «незалежність», «стабільність», «допустимі межі», «безпечні та контрольовані умови», «збереження», «надійність», «захист від небезпеки (загроз)», «механізм запобігання загрозам», «зменшення впливу загроз», «зниження ризику»; опосередкованими категоріями є «прогресивний розвиток», «існування», «цілісність», «життєдіяльність соціуму та його структур», «розвиток», «впевненість», «рівновага», «самозбереження».
Д.А. Заверуха, М.І. Копитко [8, с. 21]	Безпека – стан захищеності від реальних та потенційних небезпек, загроз та ризиків, а також як стан, при якому в повній мірі забезпечується можливість вільного існування та розвитку.
Г.О. Мінаєв [9, с. 121]	Безпека соціальної системи – це захищеність життєво важливих інтересів соціальної системи від загроз, як внутрішніх, так і зовнішніх. Безпека організації – це захищеність життєво важливих інтересів організації від загроз, як внутрішніх, так і зовнішніх.
Оксфордський навчальний словник [10]	Безпека – діяльність, пов’язана із захистом країни, будівлі чи особи від нападу, небезпеки тощо.
Платон [11]	Для Платона безпека держави – це комплексне поняття, яке включає фізичний захист від зовнішніх і внутрішніх загроз, соціальну стабільність через справедливий розподіл праці та моральну безпеку через виховання доброчесних громадян. Його ідеальна держава побудована на принципах гармонії, справедливості та мудрого керівництва, що разом забезпечують безпеку і процвітання всіх її громадян.
ДСТУ 2293:2014 Охорона праці. Терміни та визначення основних понять [12]	Безпека – це стан захищеності від ризику зазнати шкоди.

(Джерело: розроблено автором на основі [1-12])

Термін «безпека» пройшов певну еволюцію (табл. 1.1), починаючи від XIII століття, і на той час вживався для вираження стану спокою і безпеки, якого відчувала людина, вважаючи себе захищеною від будь-якої небезпеки. Такий підхід до терміну був властивий середньовіччю, де стабільність і відсутність загроз розглядалися як основні складові благополуччя. З часом концепція безпеки розширилася і стала більш комплексною. У сучасному розумінні вона включає не лише фізичну безпеку особи, а й аспекти економічної, політичної, соціальної та інформаційної безпеки.

У словнику української мови термін «безпека» визначається як «безпечний», що вказує на стан чи властивість, що не представляє загрози, не спричиняє зла чи шкоди, є нешкідливим, збереженим, вірним та надійним [13]. У дисертації Є.І. Овчаренко «безпека» підкреслює комплексний підхід до розуміння безпеки, який включає захист від небезпек, запобігання потенційним загрозам і підтримку стану безпеки, це визначення акцентує увагу на необхідності постійного контролю і готовності до реагування, що є важливим для забезпечення стабільності та безпеки у будь-якому контексті. [14, с. 230]. Видатний український політик, вчений, державний діяч В.П. Горбулін визначив безпеку як багатогранну та багатовимірну категорію, що охоплює різні сфери суспільного життя і діяльності держави і розглядав її різноманітні варіації, такі як: національну, політичну, військову, економічну, інформаційну та інші. Згідно з його підходом, безпека – це стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від внутрішніх та зовнішніх загроз. Він наголошував на важливості координації між різними державними інститутами та інтеграції зусиль на міжнародному рівні для ефективного забезпечення національної безпеки [15]. Г.О. Мінаєв розглядає поняття безпеки в різних аспектах об'єкту, зосереджуючись на безпеці соціальної системи на різних ієрархічних рівнях, а саме безпеку соціальної системи, організації, особистості [9, с. 123].

Узагальнюючи результати досліджень вітчизняних і зарубіжних науковців, можна зазначити, що безпека є необхідною умовою існування

будь-якої соціально-економічної системи, включаючи страхову компанію, яка має здатність протидії впливу зовнішнього середовища та зберігати свою стійкість і функціональність, і вимагає системного підходу до її оцінки для забезпечення сталої та надійної діяльності в умовах невизначеності та змін.

Україна зробила значні кроки у розвитку наукових досліджень, присвячених забезпеченню економічної безпеки суб'єктів господарювання, починаючи з початку 2000-х років. За останні півтора десятиліття ХХІ століття цей напрямок набув важливого значення, що обумовлено різними факторами, включаючи економічні, політичні та соціальні зміни в країні.

Вчені та фахівці активно проводять наукові дослідження та аналізують аспекти, пов'язані з забезпеченням економічної безпеки, і охоплюють не лише дослідження фінансової стійкості, управління ризиками, і заходів протидії економічним загрозам, але й враховують важливість забезпечення стабільного функціонування підприємств та інших економічних суб'єктів. Отримані в ході досліджень результати є суттєвими для практичного застосування в економічному управлінні та розвитку сектору підприємництва в Україні, що свідчить про постійне вдосконалення наукових підходів до вирішення проблем забезпечення економічної безпеки та їх ефективне впровадження з метою підтримки стабільності економічного середовища в країні.

Враховуючи сучасні політичні, економічні та соціальні процеси в Україні, необхідно відзначити, що отримані результати досліджень мають особливий вагомий внесок у підтримку економічної безпеки підприємств та інших економічних суб'єктів, оскільки вони стають ключовим елементом стратегічного планування та розвитку для забезпечення стійкості та функціонування економічних суб'єктів та загальної стабільності в країні під час воєнного стану.

У наукових фахових виданнях України термін «економічна безпека» інтерпретується різними дослідниками та розглядається як самостійна галузь наукового аналізу, тобто визначається як окремий аспект комплексної

безпеки, але залишається важливою складовою національної та державної безпеки, не зважаючи на зміни у політичній обстановці, правовому середовищі та стані економіки країни.

Перша група науковців, до якої належать С.М. Ільяшенко, Р.М. Дацків, С.П. Міщенко та інші, розглядає економічну безпеку як стан системи, який забезпечує стабільний розвиток суб'єктів господарювання. Вони визначають економічну безпеку як таку, що сприяє ефективному використанню наявного потенціалу і дозволяє протистояти внутрішнім та зовнішнім руйнівним впливам. Цей підхід до розуміння економічної безпеки акцентує увагу на інтегрованому підході до управління суб'єктом господарювання, оскільки підкреслює важливість всебічного аналізу як внутрішніх, так і зовнішніх факторів, які можуть вплинути на стабільність і розвиток підприємства і спрямований на довгострокову стійкість, а не лише на короткострокове виживання [16, 17, 18].

Друга група науковців, до якої належать В.А. Забродський та М.Т. Капустін, підходить до розгляду економічної безпеки з точки зору характеристик або властивостей системи. Вони аналізують економічну безпеку як інтегровану властивість системи, що визначає її здатність до самостійного виживання і розвитку [19].

Третя група науковців В.М. Тertiшник, Л.Р. Наливайко, А.Є. Фоменко, В.В. Ченцова фокусується на розумінні економічної безпеки як комплексної системи заходів, спрямованих на захист економічної системи від різних загроз. Їхні дослідження включають аспекти економічної, правової, організаційної, політичної та правоохоронної сфер, спрямованих на забезпечення ефективного функціонування економіки [20, с. 62].

Визначення безпеки, як зазначає Ткаченко Ю.В., можна розглядати як спроможність економічної системи функціонувати та розвиватися навіть в умовах наявності різних загроз. Це означає, що система має здатність реагувати на потенційні небезпеки, вчасно ліквідовувати або компенсувати

їх, уникати накопичення негативних факторів, а також протистояти негативним зовнішнім впливам [22].

Отже, економічну безпеку можна розглядати як систему, яка призначена для того, щоб забезпечити стабільність і стійкість економічного середовища і включає в себе заходи, спрямовані на запобігання та мінімізацію ризиків, що можуть йому загрожувати, а саме такі як економічні кризи, фінансові збої, зовнішні та внутрішні загрози безпеки тощо.

З впровадженням новітніх технологій, змінами в економічному середовищі та розвитком глобальних ринків, поняття «економічна безпека страхової компанії» переживає неабияке переосмислення. Це відбувається на тлі зростаючої необхідності вдосконалення традиційних інструментів управління економікою та впровадження нових стратегій, щоб забезпечити стійкий розвиток та конкурентоспроможність страхових компаній.

Від успішного розвитку страхового ринку та фінансово-економічного забезпечення страхових компаній залежить прогрес у всіх сферах вітчизняної економіки України. Економічна безпека страхового ринку відіграє ключову роль у створенні ефективної системи захисту громадян, суб'єктів господарювання та країни в цілому. Крім того, вона є значущим джерелом довгострокових інвестицій в економіку країни.

Підвищення рівня економічної безпеки страхового ринку має прямий вплив на акумуляцію фінансових ресурсів, які, в свою чергу, стають важливим джерелом фінансування державного бюджету України. Це свідчить про те, що розвинена та ефективна система страхування сприяє збільшенню фінансової стійкості держави і стимулює реалізацію стратегічних проектів для підтримки розвитку економіки та соціального забезпечення.

Сучасні дослідження, які стосуються особливостей забезпечення економічної безпеки страхових компаній, висвітлені в роботах визначених науковців із різних теоретичних позицій (табл. 1.2). Наприклад, І.Б. Черкаський, Л.М. Ремньова, Л.Д. Лебединська аналізують питання

управління ризиками в діяльності страхових компаній в контексті економічної безпеки [23, с. 17]. В.М. Андрієнко, Т.В. Яворська відзначають в своїх дослідженнях необхідність створення державної системи економічної безпеки страхових компаній в Україні, що свідчить про усвідомлення важливості забезпечення стійкості та надійності страхового сектору для економіки країни. [24, с. 24, 25, с. 30]. І.Г. Бабець та О.В. Корват розробляють сучасний підхід до інтегральної оцінки безпеки страхових компаній України, що свідчить про необхідність вдосконалення методів та інструментів аналізу та оцінки рівня безпеки в цій страховій сфері [26, с. 224, 27. с. 209]. Г.В. Кравчук, М.В. Дубина зосереджують свою увагу на теоретичних аспектах визначення та систематизації факторів, що впливають на економічну безпеку розвитку страхових компаній України, що свідчить про їхнє бажання зрозуміти основні фактори, які визначають стійкість та успішність страхового бізнесу в українських реаліях. [28, с. 183]. Дослідження А.О. Єпіфанова та О.М. Деркач спрямовані на забезпечення економічної безпеки страхових компаній через врахування міжнародного досвіду та стандартів [29, с. 337].

У дослідженнях Л.О. Матвійчук, Н.П. Левковець, Л.М. Бабич, Н.П. Теслюк, Н.С. Ситник, С.В. Юдіна, приділяється увага окремим аспектам економічної безпеки, зосереджуючись на концептуальних аспектах фінансової безпеки страхових компаній, що свідчить про їхню зацікавленість у вивченні фінансових аспектів та ризиків, які впливають на стійкість та надійність страхових компаній [30, с. 31, 31, 32, с. 219, 33, с. 627]. Окремий погляд на захист інформації та інформаційну безпеку страхових компаній у контексті українських реалій та досвіду США представлено в роботі О.Й. Жабинця [34, с. 22]. Слід відзначити дослідження молодих вчених, зокрема внесок В.М. Кудака, який розробив збалансовану систему показників Нортон-Каплана, яка може бути використана для розроблення стратегії економічної безпеки страхової компанії [35, с. 270].

Проблема забезпечення ефективного розвитку ринку страхових послуг є наразі однією з важливих тем для українського фінансового сектору. Виправлення цієї проблеми вимагає комплексного підходу та уваги до різних аспектів, зокрема, економічної безпеки страхових компаній. Однак, варто відзначити, що «Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року» [36] не враховує питання забезпечення економічної безпеки страхових компаній, що може суттєво ускладнити ефективне регулювання ринку страхових послуг та підвищення економічної стійкості страхових компаній.

Розробка систем забезпечення економічної безпеки для страхових компаній є надзвичайно важливою задачею для забезпечення стійкості й їхнього успішного функціонування в умовах непередбачуваних ризиків та змін на ринку. Незважаючи на відсутність значущих наукових досліджень у цій області в Україні, важливо враховувати зарубіжний досвід та найкращі практики для ефективного забезпечення економічної безпеки страхових компаній.

Таблиця 1.2

Існуючі підходи до трактування поняття «економічна безпека страхової компанії»

Автор	Зміст поняття
1	2
Л.М. Войтович [38, с. 161]	Економічна безпека страхових компаній – це система, яка включає три рівні: стратегічний, тактичний та оперативний. На стратегічному рівні забезпечується ефективність функціонування страхової компанії у великому масштабі, зокрема, через розроблення стратегічних напрямків безпеки та механізмів захисту від економічних ризиків. На тактичному рівні розглядаються питання організації та управління економічною безпекою компанії, що включає в себе розроблення конкретних заходів і стратегій для забезпечення стійкості компанії до економічних загроз, виявлення та аналіз ризиків, а також впровадження заходів для їх мінімізації чи уникнення. На оперативному рівні реалізуються конкретні заходи та механізми, спрямовані на забезпечення поточної економічної безпеки компанії, що може включати контроль за фінансово-господарською діяльністю, розробку процедур управління ризиками, а також застосування заходів з протидії фінансовим злочинам та шахрайству.

1	2
А.С. Гончаренко, Н.В. Зачосова, О.В. Коваль [38, с. 160]	Економічна безпека страхових компаній охоплює широкий спектр аспектів, включаючи фінансові, кадрові, технічні, технологічні, матеріальні, інформаційні ресурси та партнерські зв'язки. Цей стан дозволяє страховій компанії забезпечити повне страхове покриття за укладеними угодами в разі настання страхових подій, приваблювати нових клієнтів, ефективно розміщувати страхові фонди та підтримувати резерви. Крім того, це також гарантує належний рівень фінансової стійкості та високу рентабельність компанії.
Гнилицька Л.В. [39, с. 160]	Під економічною безпекою страхової компанії слід розуміти сукупність взаємозв'язаних і взаємодіючих суб'єктів забезпечення безпеки, що мають загальні цілі, ресурси, технології і методи протидії реальним і потенційним загрозам страховому бізнесу.
Девід Діксон [40]	Економічна безпека страхової компанії включає комплексний підхід до управління фінансовими ресурсами та ризиками з метою забезпечення стійкості й платоспроможності компанії в довгостроковій перспективі.
О.Є. Користін, О.І. Барановський, Л.В. Герасименко [41, с. 143]	Економічна безпека страхової компанії описується як співвідношення фінансових інтересів страховика з інтересами різних складових оточуючого середовища – держави, ринку та конкурентів – в часі та просторі.
Н.Г. Нагайчук [42, с. 196]	Економічна безпека страхової компанії полягає в захищеності економічних інтересів усіх учасників страхових відносин на різних рівнях, і означає, що компанія повинна забезпечити не лише свою власну фінансову стійкість, а й захистити інтереси своїх клієнтів, партнерів та інших учасників страхового процесу. Для досягнення цього страхова компанія повинна мати достатні фінансові ресурси, які дозволять виконати свої зобов'язання перед клієнтами та задовольнити потреби власників та персоналу, що включає в себе здатність виплачувати страхові відшкодування, управляти фінансами ефективно та забезпечувати сталість у відносинах з клієнтами та партнерами.
Л.В. Омельчук [43]	Економічна безпека страхової компанії полягає в її здатності забезпечувати стабільність фінансово-економічного розвитку, нейтралізувати зовнішні кризові ситуації та навмисні дії агресивних учасників ринку (держави, компаній, груп), попереджати конфлікти між власниками, оптимально залучати та використовувати ресурси партнерів, а також уникати зловживань та адміністративних порушень у фінансових правовідносинах.
О.В. Прокопенко, В.Ю. Школа, В.О. Щербаченко [44, с. 23]	Економічна безпека страхової компанії означає створення умов для функціонування страхового ринку в цілому і страхових компаній зокрема таким чином, щоб, по-перше, фактично не існувало можливості спрямовувати фінансові потоки в незакріплені законодавчими нормами сфери їх використання, і, по-друге, до мінімуму знижувалася можливість зловживання фінансовими ресурсами. Це передбачає впровадження ефективних систем контролю, внутрішніх процедур та механізмів моніторингу, що сприяють запобіганню фінансовим шахрайствам

1	2
	та забезпечують дотримання прозорості та законності в управлінні фінансами страхових компаній.
Н.С. Ситник [45]	Економічна безпека страхової компанії включає в себе кілька ключових аспектів. Це, насамперед, здатність страховика вчасно й у повному обсязі виконувати свої зобов'язання, включаючи фінансові. Також важливо проводити адекватну тарифну політику, що допомагає забезпечити стійкість фінансового стану компанії. Крім того, економічна безпека включає в себе забезпечення захищеності усіх аспектів діяльності страховика від різних загроз та ризиків, щоб уникнути їх реалізації, що можливо завдяки професійному управлінню страховими ризиками та досягненню оптимального співвідношення між різними видами страхування в збалансованому портфелі. Такий підхід дозволяє забезпечити ринковий рівень дохідності за помірною ризику. Нарешті, економічна безпека страхової компанії передбачає процес забезпечення приросту інвестиційного капіталу, що є важливим аспектом її фінансової стійкості та розвитку.
Т.В. Яворська [46, с. 668]	Економічна безпека страхової компанії полягає в розумному та виваженому підході до її діяльності, здатності оперативно реагувати на будь-які ринкові невдачі, зовнішні та внутрішні загрози з метою їх мінімізації або уникнення. Це включає цілісну систему економічних, правових, організаційних, політичних та правоохоронних заходів, спрямованих на забезпечення захисту економічної системи від існуючих та можливих майбутніх загроз і негативного впливу внутрішнього та зовнішнього середовища.

(Джерело: розроблено автором на основі [38-44])

Аналізуючи різноманітні підходи до трактування поняття «економічна безпека страхової компанії» (табл. 1.2), можна зазначити, що економічну безпеку слід розглядати як стан, за якого вона може забезпечити стійку та ефективну функціональність у виробничих, фінансових та інвестиційних процесах при ризиках, що виникають внаслідок зовнішніх та внутрішніх факторів, забезпечуючи при цьому стійкий дохід, відповідність законодавчим та регуляторним вимогам, а також захист інтересів страховиків, зберігаючи при цьому довіру клієнтів та партнерів.

Можна навіть зазначити, що страхова компанія являє собою складну економічну систему, яка одночасно є частиною більш широкої загальної системи економічної безпеки, оскільки основна функція страхової компанії

полягає у забезпеченні страхового захисту, що досягається шляхом перерозподілу ризиків між суб'єктами страхової діяльності, а саме допомагають зменшити невизначеність та ризики, пов'язані з фінансовими втратами. Крім того, страхові компанії активно інвестують зібрані премії, що сприяє розвитку фінансових ринків і економіки в цілому і виконують регулятивну функцію, дотримуючись нормативних вимог і стандартів, що сприяє підвищенню довіри до фінансової системи та забезпеченню економічної безпеки на національному рівні.

Страхова компанія повинна постійно оцінювати свій страховий портфель, реагувати на зміни в економічному оточенні та ризиках, а також управляти своїми ресурсами, щоб забезпечити фінансову стабільність та збереження довіри клієнтів та інвесторів, що саме включає в себе взаємодію з ринком, вибір стратегій інвестування, аналіз потенційних ризиків і витрат, а також здійснення оперативної діяльності з метою збільшення числа клієнтів та отримання значних надходжень страхових премій.

Головною метою забезпечення економічної безпеки страхової компанії є створення умов для стабільного, стійкого, максимально ефективного функціонування компанії, що надає їй здатність виконувати свої зобов'язання перед страхувальниками, інвесторами та іншими зацікавленими сторонами навіть у складних, невизначених економічних умовах.

Для досягнення визначеної мети та підтримання необхідного рівня економічної безпеки, необхідно здійснювати неперервне функціонування та розвиток страхової компанії, що досягається шляхом ефективного формування функціональних компонентів економічної безпеки (рис. 1.1):

1. Ринкова складова – це сукупність факторів, стратегій і дій, спрямованих на забезпечення стабільності, конкурентоспроможності та успішного функціонування компанії на ринку страхування. Завдання: вивчення ринкових тенденцій, розробка маркетингових стратегій, управління відносинами з клієнтами. Ослаблення ринкової складової може свідчити про наступне:

- зниження конкурентоспроможності, якщо страхова компанія не в змозі ефективно конкурувати на ринку через низьку якість послуг, високі ціни або недостатню інноваційність, це може призвести до втрати ринкової позиції;

- втрати ринкової частки, з ослабленням ринкової складової може відбуватися втрата клієнтів на користь конкурентів, що впливає на загальний обсяг продажів та доходів страхової компанії;

- негативні зміни в споживчому попиті, зміни у споживчому попиті, такі як зміна у популярних типах страхових полісів або зростання вимог до якості обслуговування, можуть призвести до ослаблення ринкової складової, якщо страхова компанія не в змозі адаптуватися до цих змін;

- недооцінка або ігнорування конкурентів, недооцінка дій конкурентів або недостатнє вивчення ринкових тенденцій може призвести до втрати конкурентної переваги та ослаблення позицій на ринку;

- зменшення клієнтської бази, якщо страхова компанія має проблеми з обслуговуванням клієнтів або недостатньо уваги приділяє відносинам з ними, це може призвести до втрати довіри та задоволеності клієнтів, що впливає на їх лояльність та відповідно, на успішність компанії на страховому ринку.

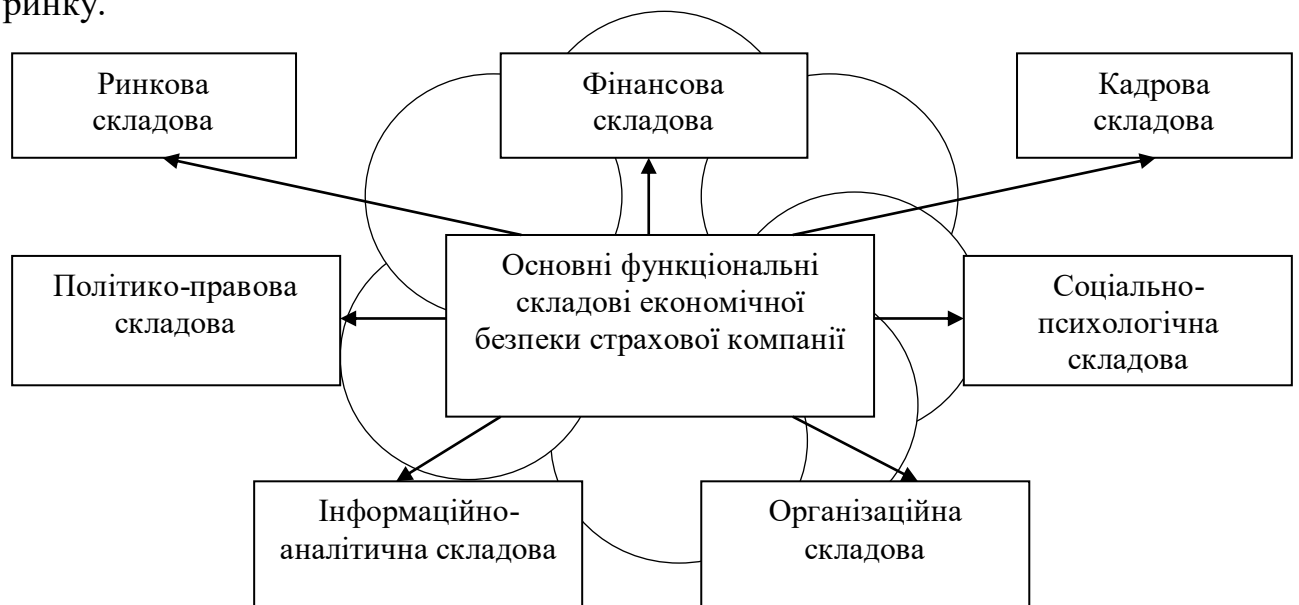

Рис. 1.1. Функціональні складові економічної безпеки страхової компанії (Джерело: розроблено автором на основі [26-46])

2. Фінансова складова, ключовими аспектами фінансової складової є здатність страхової компанії відшкодовувати збитки своїм клієнтам у разі страхового випадку, збереження фінансової стабільності в умовах ринкових коливань та змін, а також здатність ефективно управляти ризиками. Розуміння та ефективне управління фінансовою складовою є важливими для забезпечення довгострокової стійкості та успішної діяльності страхової компанії. Завдання: управління капіталом, оптимізація фінансових потоків, визначення резервів для покриття можливих зобов'язань. Ослаблення фінансової складової може свідчити про наступне:

- недостатні фінансові ресурси, недостатня фінансова база може ускладнити здатність компанії відшкодовувати збитки клієнтів, що може призвести до невиплат страхових виплат та погіршення репутації;

- недостатній рівень резервів, якщо страхова компанія не має достатніх резервів, щоб відшкодовувати збитки, це може призвести до фінансових проблем у випадку масштабних страхових випадків або погіршення економічної ситуації в країні;

- недостатнє управління ризиками, яке може призвести до непередбачуваних фінансових збитків, зокрема внаслідок необґрунтованого формування цін, неефективного вибору інвестицій або недостатньої диверсифікації портфеля активів;

- збитковість страхових продуктів, якщо страхові продукти компанії призводять до постійних збитків, це може негативно позначитися на її фінансовому стані та здатності відшкодовувати збитки;

- неспроможність вирішувати проблеми ліквідності, недостатність ліквідних активів може призвести до труднощів у виплаті страхових відшкодувань та загрози існування компанії.

3. Кадрова складова, основна мета якої – розвиток і утримання висококваліфікованого персоналу, сприяння командній праці та кадровому плануванню. Успішність кадрової складової напряму впливає на всі інші аспекти економічної безпеки страхової компанії, включаючи фінансову та

інформаційну. Якщо персонал компетентний, мотивований та готовий працювати в команді, це створює сприятливі умови для досягнення стратегічних цілей компанії, забезпечує конкурентні переваги на страховому ринку та сприяє стійкості бізнесу в умовах непередбачуваних змін. Завдання: навчання та розвиток співробітників, створення мотиваційних систем, формування корпоративної культури. Про ослаблення кадрової складової може свідчити:

- втрата кваліфікованого персоналу, якщо висококваліфіковані працівники (спеціалісти в галузі страхового бізнесу) починають залишати компанію, це може свідчити про проблеми з утриманням персоналу та недостатню увагу до їх потреб і мотивації;

- низький рівень задоволеності працівників, якщо опитування співробітників вказують на низький рівень задоволеності роботою, це може бути ознакою проблем з корпоративною культурою, недостатньою увагою до їх потреб або недостатньою можливістю для розвитку та професійного зростання;

- недостатня кількість мотиваційних систем, якщо в страховій компанії відсутні або недостатньо ефективні мотиваційні системи, це може призвести до зниження мотивації працівників і, відповідно, до ослаблення їх продуктивності та залучення до роботи;

- недостатня увага до навчання та розвитку, якщо компанія не інвестує в навчання та розвиток свого персоналу, це може призвести до втрати конкурентної переваги, оскільки працівники можуть не мати необхідних навичок для виконання завдань;

- конфлікти в команді, недоброзичливість, конфлікти та відсутність співпраці в команді можуть зменшити продуктивність та погіршити загальну атмосферу в компанії.

4. Політико-правова складова, основна мета якої – дотримання вимог законодавства та регулятивних норм, розробка етичних принципів діяльності. Завдання: розробка та впровадження політик з етики та

відповідальності, взаємодія з правовими органами. Показниками ослаблення цієї складової економічної безпеки страхової компанії можуть бути:

- порушення законодавства, збільшення числа порушень законодавства та регулятивних норм у сфері страхування може свідчити про ослаблення політико-правової складової (наприклад, невиконання вимог щодо фінансової звітності або незаконне стягнення внесків від клієнтів);

- погіршення репутації, зростання кількості скарг від клієнтів, негативні відгуки в мас-медіа або зменшення довіри до страхової компанії можуть свідчити про недостатню увагу до етичних принципів та відповідальності;

- штрафні санкції та правові суперечності, збільшення обсягу штрафних санкцій або судових позовів проти компанії може вказувати на неефективність її політик з етики та відповідальності, а також на недостатню взаємодію з правовими органами;

- недостатня реакція на зміни в законодавстві, може підірвати економічну безпеку страхової компанії, ослабити її конкурентоспроможність;

- корупційні скандали або конфлікти інтересів, виявлення випадків корупції, конфліктів інтересів або неправомірних дій серед керівництва чи співробітників компанії може підірвати її довіру та етичні стандарти.

5. Соціально-психологічна складова, основна мета якої – забезпечення здорової та підтримуючої робочої атмосфери, зниження ризику виникнення конфліктів. Завдання: розвиток соціальних програм, сприяння психологічному благополуччю працівників, вирішення конфліктних ситуацій. Про ослаблення соціально-психологічної складової економічної безпеки страхової компанії можна судити за такими ознаками:

- зростання кількості конфліктів на робочому місці, підвищення числа конфліктів між співробітниками або між керівництвом та персоналом може свідчити про недостатню увагу до психологічного клімату та соціальної підтримки серед колективу;

- виявлення психологічних проблем серед персоналу, поява показників погіршення психічного здоров'я працівників, таких як збільшення кількості стресових ситуацій, випадків вигорання або погіршення роботи в результаті психологічних проблем;

- відсутність або неефективність соціальних програм, які спрямовані на поліпшення робочого клімату та підтримку працівників (медичне страхування, психологічна підтримка, тренінги з комунікаційних навичок тощо), може призвести до зниження загального психологічного благополуччя працівників і погіршення робочої атмосфери;

- відсутність адекватного вирішення конфліктних ситуацій;

- зниження рівня комунікації, якщо спостерігається зниження довіри між працівниками та керівництвом, це може стати показником недостатньої уваги до соціальних і психологічних потреб персоналу та призвести до загострення внутрішніх конфліктів в страховій компанії.

6. Інформаційно-аналітична складова охоплює процеси збору, аналізу, зберігання та використання інформації для прийняття обґрунтованих рішень та запобігання можливим загрозам і ризикам. Основна мета складової полягає в забезпеченні надійності та ефективності діяльності страхової компанії шляхом правильного використання інформаційних ресурсів. Завдання: розробка та впровадження інформаційних систем, аналіз ринкової та економічної інформації. Признаками ослаблення інформаційно-аналітичної частини економічної безпеки страхової компанії можуть бути:

- недостатня автоматизація процесів збору та аналізу інформації, якщо страхова компанія не використовує сучасні інформаційні системи для збору, аналізу та обробки даних, це може призвести до затримок у доступі до важливої інформації та ускладнити прийняття обґрунтованих рішень;

- відсутність інтеграції інформаційних систем, якщо різні відділи компанії працюють з власними ізольованими системами, це може ускладнити обмін даними та заважати цілісному аналізу інформації;

- низька якість зібраної інформації, якщо інформація, яку збирає компанія, не є достовірною або не має необхідної рівності актуальності, це може призвести до неправильного аналізу та прийняття неефективних рішень;

- обмежені можливості аналізу ринкової та економічної інформації, якщо компанія не має доступу до достатньої кількості та різноманітності даних для аналізу ринку та економічних тенденцій, це може обмежити її здатність прогнозувати ризики та приймати обґрунтовані рішення;

- відсутність стратегії захисту інформації, якщо страхова компанія не приділяє достатньо уваги захисту конфіденційної інформації від зовнішніх атак або внутрішніх порушень безпеки, це може призвести до витоку даних та порушення конфіденційності.

7. Організаційна складова, основна мета якої – створення ефективних організаційних структур та процесів для оптимального функціонування страхової компанії. Завдання: впровадження сучасних методів управління, планування розвитку страхової компанії, адаптація до змін. Свідчити про ослаблення організаційної складової економічної безпеки страхової компанії може:

- недостатня ефективність управління, якщо управління виявляється неефективним або неадаптивним до змін у внутрішньому або зовнішньому середовищі, це може свідчити про ослаблення організаційної складової (наприклад, нездатність швидко реагувати на ринкові та технологічні тенденції або непродуктивність в управлінні персоналом);

- відсутність стратегічного планування, якщо страхова компанія не має чіткої стратегії розвитку, або плани не враховують зміни в бізнес-середовищі, це може призвести до втрати конкурентної переваги та неспроможності пристосуватися до нових умов;

- занедбання удосконалення організаційних процесів, якщо страхова компанія не інвестує в удосконалення своїх організаційних процесів, таких

як автоматизація, оптимізація та стандартизація, це може призвести до збільшення витрат та зниження ефективності;

- відчутне падіння рівня інноваційності, якщо страхова компанія не вдається до впровадження нових технологій, продуктів чи послуг у порівнянні з конкурентами, це може свідчити про недостатню організаційну гнучкість та інноваційність.

На сьогодні вітчизняні страхові компанії стикаються з необхідністю створення власної системи забезпечення економічної безпеки, яка повинна враховувати унікальні особливості кожної компанії та взаємодії з різними суб'єктами зовнішнього середовища. Метою такої системи є створення оптимальних умов для стійкості та конкурентоспроможності страхової компанії в умовах сучасного бізнес-середовища, а саме в складних та непередбачуваних економічних умовах.

Система забезпечення економічної безпеки страхової компанії – це комплекс організаційних, фінансових, технічних та правових заходів, спрямованих на збереження фінансової стійкості та стабільності діяльності страхової компанії, а також на мінімізацію ризиків, що можуть загрожувати її функціонуванню та репутації. Однією з ключових характеристик цієї системи є необхідність координації інтересів та ресурсів для ефективної реакції на різні виклики і загрози, які можуть виникнути в сфері страхового бізнесу. Взаємодія між суб'єктами системи дозволяє швидко адаптуватися до змінних умов, забезпечуючи стабільність та стійкість страхової компанії протягом усього періоду її існування.

Окрім того, система забезпечення економічної безпеки враховує сучасні технології та методи, щоб ефективно виявляти, аналізувати та протидіяти ризикам. Інноваційні підходи та передові технології дозволяють підтримувати конкурентоспроможність та відповідати високим стандартам у сучасному.

Створення системи забезпечення економічної безпеки страхової компанії ґрунтується на системному підході, який визначається рядом ключових принципів.

- взаємопов'язаність елементів системи – система забезпечення економічної безпеки, аналогічно будь-якій іншій системі, включає взаємопов'язані елементи, які спільно працюють для досягнення цілей страхової компанії. Забезпечення безпеки в страховій діяльності потребує гармонійної взаємодії різноманітних аспектів, таких як фінансова стійкість, кваліфікація персоналу та інші, для ефективного функціонування системи в цілому;

- унікальність для кожної компанії – система забезпечення економічної безпеки є унікальною для кожної страхової компанії, залежно від її характеристик і контекстуальних умов. Оскільки кожна страхова компанія має свою галузеву специфіку, рівень ризикованості та інші унікальні аспекти, система безпеки повинна адаптуватися до конкретного середовища;

- відособленість та взаємодія з іншими системами – система забезпечення економічної безпеки є відособленою, але взаємодіє з іншими системами, такими як системи безпеки на рівні міста, регіону чи країни. Захист економічних інтересів страхової компанії є важливою складовою загальної системи безпеки, що включає в себе рішення на різних рівнях, включаючи державний рівень;

- функціональність системи – система забезпечення економічної безпеки є функціональною, спрямованою на захист економічних інтересів суб'єктів господарювання. Головною метою системи є захист від ризиків та загроз, що може бути досягнуто лише через функціональне і взаємодійне використання різноманітних заходів та ресурсів.

Система економічної безпеки страхової компанії – представляє собою організований комплекс взаємозалежних елементів, що функціонують на різних рівнях, спрямованих на забезпечення стійкості, надійності та ефективності функціонування страхової компанії в умовах економічних ризиків та змін на ринку. Вона включає в себе аналіз, оцінку та управління фінансовими, правовими, технічними, організаційними та іншими аспектами діяльності страхової компанії з метою запобігання фінансовим втратам, забезпечення стабільності фінансового стану та забезпечення виконання своїх зобов'язань перед страхувальниками.

→ Мета системи економічної безпеки страхової компанії – реалізація економічних інтересів страхової компанії, а саме забезпечення стійкості та стабільності фінансових операцій, мінімізація ризиків та максимізація прибутку.

→ Завдання системи економічної безпеки страхової компанії: своєчасне визначення та аналіз зовнішніх і внутрішніх загроз, що можуть вплинути на економічну безпеку; оцінка поточного стану економічної безпеки та впровадження моніторингових заходів для її оцінки; реалізація запланованих ініціатив, спрямованих на забезпечення економічної безпеки; проведення відповідних контрольних заходів для забезпечення ефективності економічної безпеки.

→ Принципи системи економічної безпеки страхової компанії: комплексність (системність); безперервність; інноваційність; оперативність; законність; плановість; своєчасність; економічна доцільність; взаємодія; поєднання гласності і конфіденційності.

→ Функції системи економічної безпеки страхової компанії – планування забезпечення економічної безпеки; організація забезпечення економічної безпеки; мотивація кадрів; аналізу та прогнозування ризиків; контроль стану системи економічної безпеки.

→ Об'єкти системи економічної безпеки страхової компанії – фінансові активи та зобов'язання, інформаційні, інтелектуальні, кадрові ресурси, а також імідж та репутація страхової компанії.

→ Суб'єкти системи економічної безпеки страхової компанії. Внутрішні – служба (підрозділ економічної безпеки); окрема особа, відповідальна за економічну безпеку; відповідальні за економічну безпеку особи у різних підрозділах (філіях). Зовнішні – фахівці компаній, що спеціалізуються на окремих видах послуг, пов'язаних із економічною безпекою.

→ Механізм системи економічної безпеки страхової компанії – це складна система заходів та процедур, спрямованих на забезпечення стійкості, ефективного управління ресурсами та захисту інтересів компанії як у поточному, так і у майбутньому періодах.

Рис. 1.2. Система економічної безпеки страхової компанії (Джерело: розроблено автором на основі [26-46])

З моменту свого виникнення страховий бізнес став важливим елементом економічної системи, оскільки він забезпечує захист інтересів підприємств та приватних осіб від різних ризиків. З метою запобігання невиннованим втратам, власники страхових компаній вже на початковому етапі розвитку галузі почали формувати служби розслідування страхових випадків в межах своїх компаній (ці служби мали за мету виявлення можливих шахрайських дій або недостовірної інформації з боку страхових випадків). У випадках потреби, вони також залучали приватних детективів, для більш детального та об'єктивного розслідування, професійні навички та методи яких допомагали виявляти можливі злочинні дії або факти (наприклад, виявлення навмисних дій клієнтів, спрямованих на отримання страхового відшкодування за меншими витратами на страховий поліс), що впливали на страхові виплати та ризики компаній.

Завдання системи економічної безпеки страхової компанії можна розглядати в контексті запобігання потенційним загрозам та забезпечення стабільності фінансового стану компанії:

- визначення та аналіз зовнішніх і внутрішніх загроз, що включає оцінку ризиків, які виникають внаслідок змін у законодавстві, економічних умовах, конкурентному середовищі, технологічних змінах та інших факторах (важливо аналізувати як потенційні загрози, так і існуючі ризики);

- оцінка поточного стану економічної безпеки та впровадження моніторингових заходів, що включає в себе систематичний аналіз фінансових показників, ризиків та ефективності заходів, спрямованих на забезпечення економічної безпеки компанії. Регулярний моніторинг фінансових показників та інших ключових аспектів діяльності страхової компанії дозволяє оперативно виявляти будь-які відхилення від стратегічних цілей та планів;

- реалізація запланованих ініціатив, спрямована на підвищення економічної безпеки компанії через впровадження стратегічних заходів, таких як диверсифікація продуктів, оптимізація процесів, підвищення якості обслуговування клієнтів тощо;

- проведення контрольних заходів, забезпечення ефективності системи економічної безпеки шляхом постійного внутрішнього контролю та впровадження необхідних корекцій для усунення виявлених проблем (рис. 1.2).

Створення ефективної системи економічної безпеки страхової компанії передбачає дотримання принципів (табл. 1.3), які гарантують стабільний розвиток компанії, і включають в себе не лише реакцію на навмисні дії клієнтів, але й впровадження стратегій, спрямованих на уникнення шахрайства та забезпечення довіри до страхової системи.

Таблиця 1.3

Принципи забезпечення системи економічної безпеки страхової компанії

Принципи економічної безпеки	Сутність принципів економічної безпеки
1	2
Комплексність (Системність)	Принцип передбачає розгляд економічної безпеки страхової компанії як інтегрованої системи, а не сукупністю окремих елементів, що включає взаємодію різних взаємопов'язаних та взаємозалежних елементів, процесів і факторів. Ефективна система економічної безпеки повинна бути спрямована на захист не лише окремих компонентів, але і взаємодію всіх елементів страхової компанії. Принцип наголошує на важливості розуміння взаємодії між різними аспектами діяльності страхової компанії, такими як фінансові потоки, ризики, стратегії управління та внутрішні процеси, для вирішення потенційних проблем та забезпечення стабільного розвитку в умовах невизначеності.
Безперервність	Система економічної безпеки повинна працювати безперервно, враховуючи постійні зміни на страховому ринку України та своєчасно реагуючи на нові виклики та загрози.
Інноваційність	Принцип підкреслює важливість використання новітніх технологій, методів та стратегій для підвищення ефективності системи економічної безпеки з метою підвищення ефективності та конкурентоспроможності страхової компанії.
Оперативність	Принцип визначає необхідність швидкої реакції на потенційні загрози та ризики, а також оперативного вирішення проблем у сфері економічної безпеки страхової компанії.
Законність	Розробка та впровадження заходів системи економічної безпеки та управлінських рішень повинні строго дотримуватися вимог законодавства і відповідати діючому страховому законодавству, забезпечуючи легальність та дотримання відповідних норм та стандартів.
Плановість	Принцип означає необхідність систематичного планування та прогнозування дій щодо забезпечення економічної

1	2
	безпеки страхової компанії з урахуванням можливих ризиків та загроз.
Своєчасність	Принцип визначає важливість своєчасного реагування на зміни в економічному середовищі та у внутрішній діяльності компанії з метою запобігання можливим загрозам. Своєчасне реагування на ці зміни дозволяє страховій компанії вчасно адаптуватися до нових умов, розробляти та впроваджувати стратегії для запобігання можливим загрозам, а також швидко вживати заходів у разі кризових ситуацій. При цьому своєчасне управління ризиками дозволяє зменшити ймовірність негативних наслідків для фінансового стану та репутації страхової компанії.
Економічна доцільність	Принцип передбачає, що витрати на впровадження і функціонування системи економічної безпеки страхової компанії повинні бути обґрунтованими та збалансованими, саме виправдовуючи ефективність роботи системи.
Взаємодія та координація	Взаємодія та координація між внутрішніми підрозділами та взаємодія з зовнішніми стейкхолдерами, включаючи владні та регулюючі органи, грають ключову роль у забезпеченні системності та ефективності формування і впровадження системи економічної безпеки страхової компанії.
Гласність та конфіденційність	Принцип передбачає забезпечення відкритості та прозорості в управлінні економічною безпекою страхової компанії, а також збереження конфіденційності важливої інформації про клієнтів та внутрішні процеси компанії.

(Джерело: розроблено автором на основі [38-44])

Ефективне забезпечення економічної безпеки вимагає комплексного підходу та ретельного виконання різноманітних функцій, таких як планування, організація, мотивація кадрів, аналіз та прогнозування ризиків, та контроль:

1. Планування забезпечення економічної безпеки, функція включає в себе аналіз потенційних ризиків, визначення потреб у фінансових ресурсах та інших засобах, необхідних для забезпечення економічної безпеки компанії.

2. Організація забезпечення економічної безпеки передбачає розробку та впровадження стратегій, політик та процедур, спрямованих на зменшення ризиків та забезпечення стабільності фінансового стану страхової компанії. Функція включає в себе встановлення внутрішніх контрольних процедур, створення структури управління ризиками, а також розробку систем моніторингу та виявлення порушень в економічній діяльності компанії.

3. Мотивація кадрів є ключовим елементом забезпечення ефективності системи економічної безпеки страхової компанії. Функція передбачає розробку та впровадження системи стимулювання персоналу, включаючи систему винагород та преміювання за досягнення цілей з економічної безпеки та контролю ризиків.

4. Аналіз та прогнозування ризиків є необхідною функцією для ефективного управління економічною безпекою страхової компанії. Функція включає в себе оцінку потенційних загроз для фінансової стійкості компанії, ідентифікацію вразливих місць та розробку стратегій мінімізації ризиків. Аналітичні методи, статистичні дані та експертні оцінки використовуються для прогнозування можливих подій та їх впливу на фінансову діяльність страхової компанії.

5. Контроль стану системи передбачає систематичний аналіз та оцінку ефективності заходів, призначених для забезпечення економічної безпеки страхової компанії. Функція включає в себе моніторинг виконання стратегій та політик безпеки, виявлення порушень та розробку заходів щодо їх виправлення. Контроль дозволяє підтримувати високий рівень економічної безпеки та реагувати на зміни в економічному середовищі [111, с. 109].

Функціональні обов'язки різних суб'єктів страхової компанії, які відповідають за реалізацію заходів в галузі економічної безпеки, подано в табл. 1.4.

Таблиця 1.4

Суб'єкти забезпечення економічної безпеки страхової компанії

Суб'єкти забезпечення економічної безпеки	Функціональні обов'язки
1	2
Внутрішні суб'єкти:	
Служба економічної безпеки	Служба економічної безпеки є внутрішнім органом страхової компанії, відповідальним за розробку, впровадження та координацію заходів забезпечення економічної безпеки. Вона включає в себе фахівців з різних областей, таких як фінанси, правові питання, ризики та інші, які спільно працюють для захисту фінансових інтересів компанії та її клієнтів.

1	2
	Основні функціональні обов'язки служби економічної безпеки включають: постійне відстеження економічних та фінансових процесів, ринкових тенденцій та потенційних ризиків, а також проведення аналізу їх впливу на діяльність компанії; визначення стратегій, спрямованих на запобігання внутрішнім і зовнішнім загрозам, виявленим шляхом аналізу; організація тренінгів та навчання для співробітників компанії з питань економічної безпеки, щоб підвищити їх усвідомлення ризиків та навички реагування на них; забезпечення співпраці з органами зовнішнього контролю, такими як регуляторні органи та правоохоронні установи, для вирішення питань економічної безпеки та дотримання вимог законодавства; розробка та впровадження планів дій у разі кризових ситуацій, для забезпечення швидкого та ефективного реагування компанії.
Окрема особа, відповідальна за економічну безпеку	У деяких випадках страхова компанія може призначити окрему особу, відповідальну за економічну безпеку. Цей працівник зазвичай має високий рівень кваліфікації та досвіду в галузі фінансів та управління ризиками, і йому доручається розробка та впровадження стратегій економічної безпеки компанії. Функціональні обов'язки такої особи включають: розробку стратегій економічної безпеки (визначення довгострокових і короткострокових стратегічних цілей для забезпечення економічної безпеки); моніторинг економічних ризиків (постійний аналіз внутрішніх і зовнішніх ризиків, використання аналітичних інструментів для прогнозування та виявлення потенційних загроз); забезпечення дотримання нормативних вимог; впровадження заходів внутрішнього контролю; координація з іншими відділами (тісна співпраця з відділами фінансів, ризик-менеджменту, внутрішнього аудиту та ІТ для забезпечення комплексного підходу до економічної безпеки); навчання та підвищення кваліфікації персоналу; розслідування інцидентів економічної безпеки; підготовка регулярних звітів для керівництва компанії про стан економічної безпеки, виявлені ризики та запропоновані заходи щодо їх усунення; оцінка ефективності заходів безпеки.
Відповідальні за економічну безпеку особи у різних підрозділах (філіях)	У великих страхових компаніях, які мають декілька філій або підрозділів, можуть бути призначені відповідальні особи за економічну безпеку у кожному з них. Ці особи забезпечують впровадження політик та процедур економічної безпеки на місцевому рівні та забезпечують взаємодію з центральним офісом компанії. Функціональні обов'язки відповідальних за економічну безпеку осіб у різних підрозділах (філіях) включають: виявлення та оцінка економічних ризиків, характерних для конкретного підрозділу або філії; взаємодія з центральною службою економічної безпеки (регулярне звітування перед центральною службою економічної безпеки про стан економічної безпеки у підрозділі або філії, обмін інформацією та кращими практиками з

Продовження таблиці 1.4

1	2
	іншими підрозділами та філіями); контроль фінансових операцій; навчання та інформування персоналу (проведення навчальних програм та тренінгів для співробітників підрозділу або філії з питань економічної безпеки); проведення розслідувань у разі виявлення випадків шахрайства або порушень економічної безпеки; розробка та впровадження заходів безпеки; проведення регулярних внутрішніх аудитів та перевірок для оцінки ефективності системи економічної безпеки; підтримка зв'язку з клієнтами та партнерами (забезпечення довіри клієнтів та партнерів до страхової компанії через підтримання високого рівня економічної безпеки).
Зовнішні суб'єкти:	
Фахівці компаній, що спеціалізуються на окремих видах послуг, пов'язаних із економічною безпекою	Страхові компанії можуть використовувати послуги зовнішніх консультантів або компаній, які мають спеціалізацію у сфері економічної безпеки. Ці фахівці надають консультації з управління ризиками, аудиту безпеки, розробки стратегій та інших послуг, спрямованих на підвищення ефективності системи економічної безпеки компанії. Функціональні обов'язки таких фахівців включають: консультації з управління ризиками; аудит безпеки; розробка стратегій економічної безпеки; забезпечення відповідності законодавчим вимогам; консультації з інформаційної безпеки; розслідування інцидентів безпеки; тренінги та підвищення кваліфікації (організація та проведення тренінгів для співробітників страхової компанії з питань економічної безпеки, підготовка навчальних матеріалів та програм для підвищення обізнаності персоналу щодо ризиків та методів їх запобігання); розробка та впровадження технологічних рішень.

(Джерело: розроблено автором на основі [38-44])

Служба економічної безпеки відіграє ключову роль у системі економічної безпеки страхової компанії, виконуючи комплекс важливих функцій, спрямованих на запобігання економічним загрозам та зниженню ризиків. Головна мета діяльності цієї служби полягає у створенні та підтриманні умов, що забезпечують стабільність і стійкість фінансово-економічної діяльності компанії (табл. 1.4).

Функції суб'єктів, що відповідають за економічну безпеку страхової компанії, включають в себе такі аспекти, як: аналіз та оцінка ризиків; розробка стратегій та політик безпеки; моніторинг та контроль; планування та реагування на кризові ситуації; комунікація та звітність.

Керівники страхової компанії повинні приділяти особливу увагу розробці ефективної системи забезпечення економічної безпеки. Перш за все, вони повинні визначити суб'єкта, який буде відповідати за забезпечення економічної безпеки компанії, ця особа (особи) повинна мати відповідний досвід і знання, а також бути здатною аналізувати ризики та приймати відповідні рішення. Крім того, керівники повинні поставити перед цим суб'єктом (суб'єктами) завдання не лише щодо збільшення прибутку від страхових премій, а й націлити його на впровадження заходів, спрямованих на підвищення рівня економічної безпеки страхового бізнесу (табл. 1.4).

Ефективність функціонування системи економічної безпеки страхової компанії визначається її здатністю ефективно протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам страхового бізнесу, забезпечуючи найвищу результативність, яка сприяє уникненню втрат та збереженню прибутковості компанії. Зовнішні загрози включають зміни в політичному, економічному, соціальному середовищі, законодавстві, конкурентному середовищі, а також природні катастрофи та інші фактори, що лежать поза контролем страхової компанії. Внутрішні загрози, у свою чергу, виникають з недостатньої управлінської стратегії, фінансових проблем, недбалого контролю над ризиками та іншими факторами. У зв'язку з цим, аналіз та ідентифікація цих загроз стають надзвичайно важливими для страхових компаній.

Серед основних внутрішніх загроз можна визначити:

- недостатня фінансова стійкість, загроза виникає коли страхова компанія має недостатній капітал для покриття своїх зобов'язань або неефективно управляє своїми фінансами (наприклад, якщо компанія не може вчасно виплатити відшкодування за страхові випадки через недостатність коштів або неправильне розподілення ризиків) [99];

- неефективне управління ризиками, загроза включає в себе недостатню оцінку, контроль та управління ризиками, які можуть виникнути в результаті страхових випадків (наприклад, неправильне оцінювання

ризиків при укладенні страхових контрактів може призвести до невиконання або навіть до втрати репутації);

- недостатня якість портфеля страхових ризиків, загроза виникає, коли страховий портфель компанії складається з недостатньо диверсифікованих або високоризикових страхових контрактів (наприклад, якщо значна частина страхових ризиків сконцентрована в одній галузі або регіоні, то навіть невеликий кількісний або якісний ризик може призвести до великих втрат);

- недостатня кваліфікація та некомпетентність персоналу, може призвести до помилок у внутрішніх процесах компанії, і підірвати ефективність та надійність страхової компанії;

- відсутність грамотної мотивації персоналу є серйозною внутрішньою загрозою для страхової компанії, оскільки може призвести до низької продуктивності, втрати талановитих кадрів та загрози якості обслуговування клієнтів;

- плинність кваліфікованих кадрів, загроза може мати негативний вплив на продуктивність, стабільність та ефективність страхової компанії;

- корупція при укладенні страхових договорів може призвести до порушення прав клієнтів, збитків для компанії та втрати довіри з боку населення;

- технологічні загрози, недостатнє використання сучасних технологій може знизити ефективність процесів управління ризиками, обслуговування клієнтів та інших аспектів діяльності страхової компанії;

- витік комерційної інформації на користь конкурентів є серйозною загрозою для страхової компанії, оскільки може призвести до втрати конкурентної переваги, порушення довіри клієнтів та збитків для бізнесу (загроза може виникати з різних джерел і включати в себе незаконний доступ до конфіденційної інформації, несанкціоноване розголошення інформації співробітниками або зловживання довірою з боку партнерів чи клієнтів).

Серед основних зовнішніх загроз для страхового бізнесу, що впливають на економічну безпеку, можна виділити наступні:

- економічні коливання, зміни в економічному середовищі, такі як рецесії, інфляція, зміни в ставках відсотків та валютні коливання, можуть впливати на платіжну здатність клієнтів, величину страхових премій та інвестиційні можливості компанії;

- зміни в страховому законодавстві, регулюванні страхового ринку та податковій політиці можуть впливати на умови діяльності страхової компанії та її фінансові показники.

- зміни в ринкових умовах, конкуренція на ринку, зміни в страхових продуктах та послугах, а також технологічні інновації можуть впливати на попит та ціни на страхові продукти, а також на конкурентоспроможність компанії;

- природні та техногенні катастрофи, такі як повені, землетруси, урагани, а також техногенні аварії можуть призвести до значних фінансових втрат для страхової компанії через виплати страхових відшкодувань;

- політичні конфлікти, терористичні акти та військові дії можуть призвести до значних фінансових втрат для страхових компаній через збитки від страхових виплат;

- зміни в поведінці споживачів, зміни в споживчих уподобаннях, рівні доходів та інформованості можуть впливати на попит на страхові продукти та послуги, а також на стратегії маркетингу та продажів компанії.

Один з ключових компонентів системи економічної безпеки страхової компанії – це механізм її забезпечення, який включає в себе різноманітні стратегії, процедури і інструменти, спрямовані на мінімізацію ризиків і збереження стійкості і стабільності компанії в умовах змінних ринкових умов та потенційних загроз.

Рис. 1.3. Механізм системи економічної безпеки страхової компанії
(Джерело: розроблено автором на основі [26-46])

Етапи функціонування механізму забезпечення економічної безпеки страхової компанії включають:

1. Аналіз потенційних загроз і ризиків. На першому етапі проводиться систематичний аналіз зовнішніх та внутрішніх факторів, які можуть становити загрозу економічній безпеці страхової компанії, і може включати оцінку економічних тенденцій, політичного та правового середовища, конкурентного тиску тощо.

2. Вибір ефективних стратегій, процедур і інструментів. На другому етапі страхова компанія обирає найбільш ефективні стратегії та інструменти для забезпечення економічної безпеки.

3. Застосування комплексної діагностики є ефективним інструментом для забезпечення економічної стійкості та безпеки страхової компанії. На третьому етапі проводиться комплексна діагностика стану економічної безпеки страхової компанії, що дозволяє виявити сильні та слабкі сторони, ідентифікувати потенційні загрози та ризики, а також визначити області для покращення.

4. Оцінка функціональних складових економічної безпеки страхової компанії. На четвертому етапі проводиться аналіз різних аспектів діяльності страхової компанії, які впливають на її економічну безпеку, що може включати оцінку фінансового стану, ефективність управління ризиками, якість активів та інші параметри.

5. Розрахунок рівня економічної безпеки страхової компанії. На п'ятому етапі виконується інтегральна оцінка рівня економічної безпеки страхової компанії, яка дозволяє отримати об'єктивну оцінку потенційних ризиків та можливостей і прийняти відповідні рішення для забезпечення її економічної безпеки.

Процес забезпечення економічної безпеки страхової компанії передбачає вивчення проблемної ситуації та чітке визначення цільових завдань. Також важливим є створення ефективної системи економічної безпеки, яка охоплює стратегічне та оперативне планування фінансово-господарської діяльності страхової компанії. Розробка методичного інструментарію для оцінки стану економічної безпеки страхової компанії дозволяє об'єктивно визначити ризики та шляхи їх подолання. Не менш важливим є розрахунок сил і засобів, необхідних для забезпечення економічної безпеки, що включає в себе раціональний розподіл ресурсів та їх ефективне використання з метою досягнення найвищого рівня економічної безпеки.

Отже, забезпечення економічної безпеки страхової компанії це складний і багатогранний процес, який вимагає уваги до різноманітних теоретичних аспектів. Перш за все, необхідно ретельно аналізувати

фінансовий стан компанії, виявляти можливі ризики та визначати стратегії їх управління, а саме для цього важливо використовувати сучасні методи та інструменти. Один з таких інструментів – комплексна діагностика, яка дозволяє аналізувати різні аспекти діяльності страхової компанії, виявляти потенційні проблеми та недоліки, вчасно реагувати на зміни у внутрішньому та зовнішньому середовищі і на основі цього підтримувати високий рівень економічної безпеки.

1.2. Роль та значення комплексної діагностики в забезпеченні економічної безпеки страхової компанії

Економічна безпека страхового ринку є необхідним фактором для стабільного функціонування та прогресивного науково-технічного і соціального розвитку України. Важливо враховувати, що для ефективного функціонування країни потрібні значні фінансові ресурси, частину яких страхові компанії віддають у державний та місцевий бюджети, що сприяє розвитку економіки та забезпечує необхідні фінансові засоби для різноманітних галузей.

Крім того, страхові компанії виконують важливу роль у залученні інвестицій до країни, оскільки їх діяльність тісно пов'язана з управлінням ризиками, інвестуванням у різноманітні проекти та фінансовими інструментами. Залучення інвестицій страховими компаніями сприяє створенню сприятливого інвестиційного клімату, що, в свою чергу, сприяє розвитку інфраструктури та інноваційних напрямків в країні.

Страхові компанії стають надзвичайно важливими учасниками у забезпеченні економічної стійкості під час воєнного стану в країні, оскільки виступають не лише як фінансовий амортизатор, але й ключовий елемент підтримки для майна, бізнесу та населення. Їхня роль полягає у компенсації завданих збитків та шкоди, що дозволяє стабілізувати фінансовий стан підприємств і громадян.

Надання страхового покриття у період воєнного конфлікту сприяє збереженню стабільності в економіці, зменшує фінансовий тиск на постраждалих і сприяє швидкому відновленню суспільства після припинення воєнних дій. Такий підхід дозволяє зменшити негативний вплив конфлікту на економічні показники та сприяє розвитку країни в подальшому.

Український ринок страхування, безумовно, зазнає певних викликів у сучасних умовах воєнного стану. На жаль, страхування не є основною галуззю національної економіки, і його важливість порівняно з іншими секторами розглядається як «розкіш» або додатковий інструмент для мінімізації ризиків, а не як основний компонент економічної системи. Обмежені фінансові ресурси змушують споживачів страхових послуг зосереджуватися на задоволенні першочергових потреб, і саме тому питання страхування вступає на другий план.

В умовах воєнного стану, система економічної безпеки страхової компанії має перед собою ряд важливих завдань: проведення аналізу стану економічної безпеки, включаючи визначення, прогнозування та систематизацію потенційних загроз; розробка та впровадження конкретних стратегій та заходів для підвищення рівня економічної безпеки; проведення системної оцінки та контролю ефективності заходів, призначених для зміцнення економічної стійкості та безпеки; постійний контроль за рівнем економічної безпеки з метою оперативного виявлення змін у загрозах [97].

Діагностика є ключовим елементом забезпечення економічної безпеки страхової компанії в сучасних умовах, цей процес включає в себе комплекс методів, процесів і принципів, спрямованих на визначення та розпізнавання негативних чи кризових явищ в діяльності компанії, їх аналіз та визначення причин виникнення, а також розробку пропозицій щодо їх усунення. В науковій літературі термін «діагностика» розглядається як співвідношення двох понять — загальної і економічної діагностики страхової компанії. Загальну діагностику розглядають як поглиблену, що включає такі складові як економічна діагностика, функціональна діагностика, діагностика

зовнішнього середовища, стратегічна діагностика та інші. Економічна діагностика, у свою чергу, є комплексом дій, що ґрунтуються на системі економічних показників з метою виявлення недоліків та переваг, ідентифікації відхилень від норм, своєчасного захисту від внутрішніх і зовнішніх загроз, а також розроблення заходів для їх усунення.

Отже, економічна діагностика фокусується на фінансово-господарській діяльності страхової компанії, включаючи кінцеві результати господарювання, що формуються під впливом об'єктивних і суб'єктивних факторів. Ці фактори включають екстенсивні (пов'язані з обсягом діяльності компанії, такі як кількість укладених страхових контрактів, розмір страхових платежів, кількість клієнтів тощо) та інтенсивні (стосуються ефективності використання ресурсів компанії, таких як прибутковість, рентабельність, коефіцієнти ліквідності та інші фінансові показники) аспекти, які взаємодіють у системі економічної діяльності страхової компанії. Враховуючи вищесказане, діагностику економічної безпеки страхової компанії можна розглядати як один із важливих компонентів загальної економічної діагностики.

При дослідженні різноманітних точок зору на сутність поняття «діагностика економічної безпеки» можна відзначити багатоваріантне розуміння його сутності (табл. 1.5). Таке багатоваріантне розуміння вказує на те, що визначення та методи діагностики економічної безпеки страхових компаній можуть варіюватися залежно від контексту, особливостей діяльності компаній та підходів до управління ризиками, що і відображає складність завдань, які стоять перед діагностикою економічної безпеки в цій галузі.

Аналізуючи визначення поняття «діагностика економічної безпеки», (табл. 1.5) можна зазначити, що у переважній більшості науковці розглядають діагностику як таку, що передбачає забезпечення економічної безпеки на основі комплексного аналізу функціональних складових економічної безпеки, які взаємодіють між собою, але відрізняються за

значенням, показниками і методами забезпечення. Кожна з цих функціональних складових впливає по-різному на рівень економічної безпеки. Забезпечення належного рівня економічної безпеки передбачає встановлення, аналіз та оцінку небезпек і загроз для кожної з цих функціональних складових з метою їх попередження та протидії.

Таблиця 1.5

Сутність поняття «діагностика економічної безпеки»

Автор	Зміст поняття
Н.Ю. Гічова [47, с. 3]	Діагностика економічної безпеки, є діяльністю яка визначає необхідність та характер подальших антикризових заходів.
В. Малтиз, О. Малтиз [48, с. 38]	Діагностика економічної безпеки являє собою вихідну умову забезпечення необхідного і достатнього рівня економічної безпеки підприємства на основі ідентифікації та комплексного й достовірного аналізу визначеного переліку індикаторів економічної безпеки за кожною її функціональною складовою, що забезпечує можливості оперативного коригування діяльності підприємства для зміни чи підтримання досягнутого ним рівня економічної безпеки.
І.В. Мельничук, Н.В. Мужевич [49, с. 96]	Діагностика економічної безпеки на сьогодні є важливим напрямком антикризового управління, що визначає напрями подолання кризових явищ та загроз банкрутства.
Г.М. Пазєєва [50, с. 134]	Діагностика економічної безпеки – це складна багаторівнева ієрархічна та поліструктурна система, яка включає в себе комплекс дій по виявленню, та визначенню причин відхилень від встановлених норм захищеності бізнес-процесів компанії та своєчасного захисту від внутрішніх і зовнішніх загроз, які забезпечуються системою заходів спеціального правового, економічного, організаційного, інформаційно-технічного і соціального характеру.
Т.В. Сак [51, с. 405]	Діагностика економічної безпеки – це аналітична оцінка всіх функціональних складових безпеки з позицій досягнення максимально можливого рівня захисту від внутрішніх та зовнішніх загроз, спрямована на ухвалення ефективних управлінських рішень та розробку стратегії економічної безпеки.
О.А. Хлистун [52, с. 4]	Діагностика економічної безпеки характеризує фінансове навантаження діяльності внаслідок необхідності проведення захисту власних активів та економічних інтересів в умовах впливу деструктивних факторів.
Власне визначення	Діагностика економічної безпеки є процесом систематичного аналізу, оцінки та визначення ступеня стійкості та відповідності економічної системи зовнішнім та внутрішнім загрозам, ризикам та викликам. Цей процес включає в себе збір та аналіз інформації щодо показників, які впливають на економічну безпеку, і визначення стратегій та заходів для забезпечення стабільності та розвитку.

(Джерело: розроблено автором на основі [47-52])

З огляду на це, діагностика є вихідною точкою в забезпеченні економічної безпеки страхової компанії, оскільки вона передбачає систематичне оцінювання рівня кожної з функціональних складових економічної безпеки, тобто дозволяє страховим компаніям ідентифікувати потенційні загрози та ризики, які можуть вплинути на їхню діяльність. Аналіз найважливіших показників допомагає в управлінні цими ризиками та прийнятті ефективних рішень для забезпечення сталого розвитку страхової компанії в умовах невизначеності.

Отже, процедура діагностики економічної безпеки страхової компанії повинна бути чіткою, обґрунтованою та достовірною для забезпечення всебічного аналізу її діяльності та своєчасного виявлення потенційних загроз, та включати:

1. Систематичний збір даних, а саме регулярне та ретельне збирання інформації про всі аспекти діяльності страхової компанії (аналіз балансу, звіту про прибутки і збитки, звіту про рух грошових коштів; дані про конкуренцію, ринкові частки, тенденції та прогнози; збір даних про страхові випадки, виплати за страховками, резерви; перевірки внутрішнього контролю та управління ризиками).

2. Відображення та аналіз даних, оскільки після збирання даних необхідно їх систематизувати і представити у вигляді, що дозволяє провести якісний аналіз (розрахунок фінансових коефіцієнтів – ліквідності, платоспроможності, прибутковості; SWOT-аналіз – виявлення сильних і слабких сторін, можливостей та загроз; аналіз тенденцій – вивчення динаміки основних показників у часі для виявлення тенденцій; стрес-тести – моделювання впливу різних економічних сценаріїв на діяльність страхової компанії).

3. Обробка даних за різними методами, для забезпечення повноти та достовірності результатів діагностики необхідно застосовувати різні методи обробки даних (кількісний аналіз – використання математичних і статистичних методів для обробки числових даних; якісний аналіз –

експертні оцінки, аналіз текстових даних, інтерв'ю з керівниками та співробітниками; метод порівняльного аналізу – порівняння показників компанії з середньоринковими показниками або з аналогічними страховими компаніями).

4. Оцінка стану складових підсистем та структурних елементів, кожна страхова компанія складається з різних підсистем і структурних елементів.

5. Створення передумов для точної оцінки функціонування, ретельний аналіз кожного елемента дозволяє виявити слабкі місця та загрози, а також визначити потенційні точки зростання, що створює передумови для: прийняття обґрунтованих управлінських рішень – на основі результатів діагностики можна розробити конкретні заходи для покращення діяльності страхової компанії; підвищення стійкості та ефективності – впровадження рекомендацій дозволить зміцнити економічну безпеку та підвищити ефективність роботи компанії; моніторинг і контроль – створення системи постійного моніторингу ключових показників для своєчасного реагування на зміни у внутрішньому та зовнішньому середовищі.

В сучасній науці існує кілька концепцій діагностики, кожна з яких має свої об'єктивні особливості та сфери застосування. Наприклад, І.В. Кривов'язюк визначає свою концепцію діагностики як процес, що має об'єктивні особливості, він підкреслює важливість цілеспрямованості та систематичності у реалізації цього процесу. На думку вченого, ефективна діагностика передбачає взаємозв'язок між завданнями та результатами, що забезпечує глибше розуміння суті діагностики та конкретизацію її місії в управлінському контексті [53, с. 78]. З іншого боку, Д.С. Мацеха пропонує інший підхід до діагностики, який базується на принципах комплексності та інтеграції різних методів дослідження. На думку Д.С. Мацехи, діагностика повинна враховувати не лише поточний стан об'єкта дослідження, але й його динамічні зміни та потенціал розвитку, що дозволяє формувати більш цілісне уявлення про об'єкт та його можливості. Вчений підкреслює важливість багатфакторного аналізу та використання інструментарію з різних наукових

галузей для досягнення об'єктивності та точності результатів діагностики. Такий підхід забезпечує більш глибоке та всебічне розуміння досліджуваних процесів та явищ, що є особливо актуальним в складних та мінливих умовах сьогодення [54, с. 129].

Отже, обидва автори роблять акцент на системності та цілеспрямованості у своїх підходах, що є важливими для досягнення ефективних результатів у сфері страхування.

На рис. 1.4 відображено декілька сучасних концепцій діагностики.

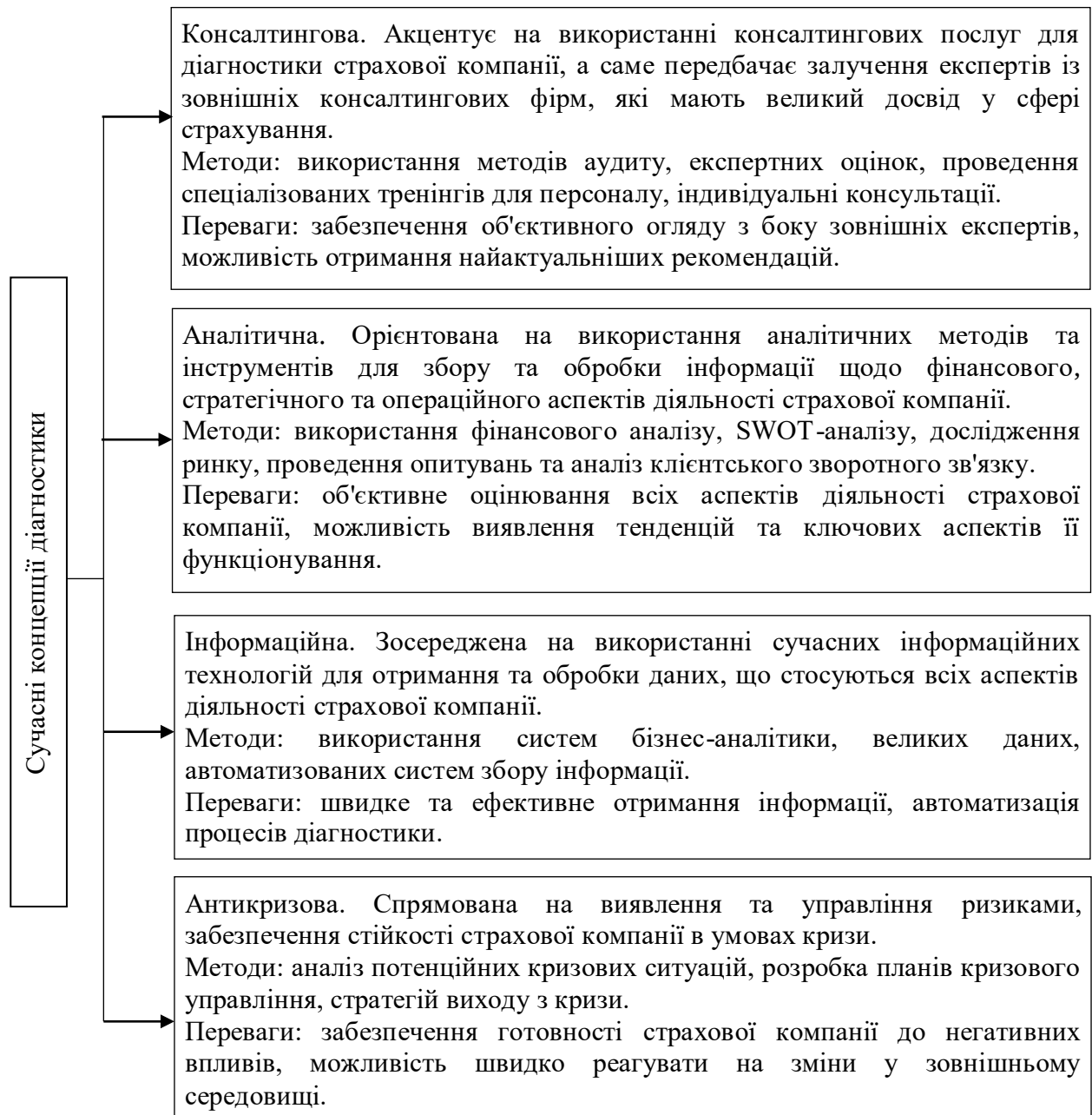

Рис. 1.4. Сучасні концепції діагностики страхової компанії (Джерело: розроблено автором на основі [52-54])

Аналізуючи концепції діагностики в науковій літературі, можна виділити кілька ключових аспектів, що відрізняють їх: цілеспрямованість та систематичність проти комплексності та інтеграції; взаємозв'язок між завданнями та результатами проти динамічного аналізу; об'єктивність та системність проти багатофакторного підходу.

Отже, різні концепції діагностики допомагають систематизувати та розглядати процеси управління та забезпечення економічної безпеки страхових компаній з різних точок зору, що враховує специфіку кожної з них і дозволяє науковцям та практикам вибирати підходи, які найкраще відповідають конкретним вимогам та умовам їхньої діяльності.

Сучасні концепції діагностики страхової компанії (рис. 1.4) взаємодіють та доповнюють одна одну, дозволяючи страховим компаніям вдосконалювати свою діяльність та забезпечувати ефективний управлінський процес. Повне розуміння цих взаємозв'язків, співвідношень і одночасна деталізація основних елементів системи діагностики економічної безпеки є ключовими в утворенні її предметної сфери, відповідно до концептуального підходу до її реалізації.

Забезпечення економічної безпеки страхової компанії є важливим завданням, яке потребує комплексного та системного підходу. Комплексний підхід передбачає врахування всіх можливих ризиків і загроз, які можуть впливати на діяльність страхової компанії, і включає в себе аналіз як внутрішніх, так і зовнішніх факторів, що визначають рівень економічної безпеки. Системний підхід, в свою чергу, передбачає створення інтегрованої системи управління безпекою, яка охоплює всі рівні організації та всі аспекти її діяльності, що дозволяє не лише виявляти загрози, але й розробляти ефективні механізми їх нейтралізації.

На основі аналізу економічної безпеки на макrorівні можна розробити конкретні заходи для зменшення негативного впливу визначених факторів: політичні фактори – стабільність політичної системи, законодавчі зміни, регуляторні вимоги; економічні фактори – макроекономічні

показники, інфляція, валютні коливання; соціальні фактори – демографічні тенденції, рівень добробуту населення, соціальні настрої; ринкові фактори – конкуренція на ринку, зміни в попиті на страхові продукти, інновації.

Аналіз економічної безпеки страхової компанії на мікрорівні здійснюється в двох напрямках: оцінка поточного рівня економічної безпеки – включає аналіз фінансових показників, внутрішніх процесів, управлінських рішень, ризиків поточного періоду; оцінка довгострокової перспективи – планування майбутніх результатів, прогнозування ризиків, стратегічне планування, що дозволяє виявити недоліки у поточному періоді і усунути їх у майбутньому (рис. 1.5).

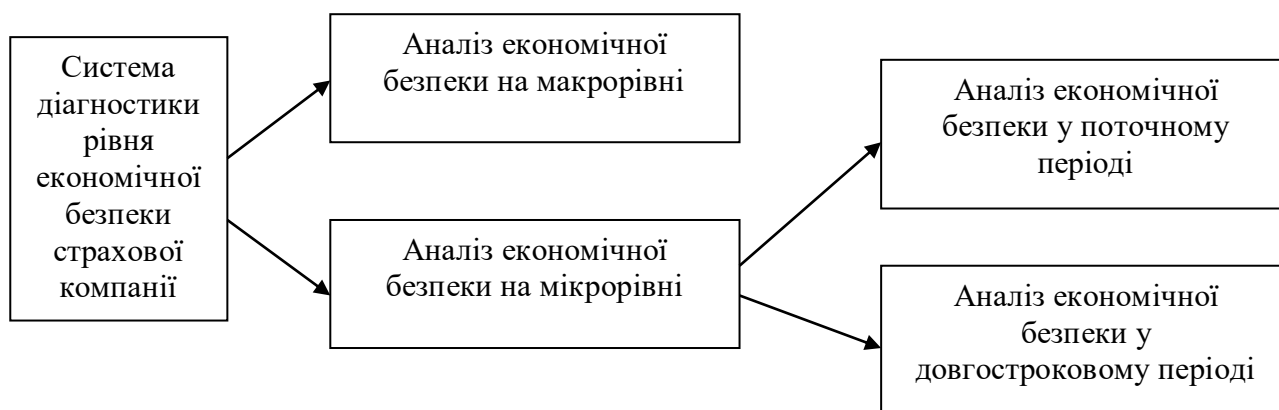

Рис. 1.5. Система діагностики економічної безпеки страхової компанії
(Джерело: адаптовано за [56])

Аналіз економічної безпеки страхової компанії на макро- та мікрорівні дає можливість розробити стратегії та заходи, спрямовані на зменшення негативного впливу різних факторів, що впливають на діяльність компанії, що в свою чергу, забезпечує її стабільність, надійність та конкурентоспроможність.

Розглянемо детально ключові риси діагностики економічної безпеки страхової компанії:

- якісний опис і характеристика об'єкту: діагностика надає можливість вивчити якісні аспекти економічного стану страхової компанії, що включає аналіз її сильних і слабких сторін, що допомагає виявити внутрішні резерви

та потенційні проблеми, які потребують уваги; оцінка внутрішніх процесів, в рамках діагностики здійснюється аналіз внутрішніх процесів, управлінських рішень та організаційної структури компанії, що дозволяє оцінити їх ефективність;

- система дій для аналізу економічних аспектів: діагностика включає дослідження різних економічних параметрів, таких як фінансові показники, рентабельність, ліквідність, а також факторів, що впливають на діяльність страхової компанії; досліджуються як зовнішні фактори (економічне середовище, ринкові умови), так і внутрішні (організаційна структура, управління ризиками);

- динамічний характер економічної діагностики: аналіз темпів зміни економічних показників дозволяє виявити тенденції та динаміку розвитку компанії, що допомагає у прогнозуванні майбутніх результатів і підготовці відповідних стратегій; діагностика допомагає виявити поточні ризики та прогнозувати майбутні, що сприяє своєчасному прийняттю управлінських рішень;

- попередження проблем та застосування ефективних рішень: проведення діагностики дозволяє виявити потенційні проблеми на ранніх стадіях та застосувати ефективні рішення для їх нейтралізації, що забезпечує стабільність компанії; діагностика сприяє проактивному підходу до управління, що дозволяє уникнути кризових ситуацій та забезпечити стійкий розвиток компанії;

- використання різних інструментів та методів: діагностика використовує різноманітні інструменти та методи, включаючи економічний аналіз, фінансове моделювання, статистичні методи, що дозволяє детально розглядати фінансові та економічні аспекти діяльності страхової компанії; застосування сучасних аналітичних інструментів та інформаційних технологій підвищує точність та ефективність діагностики.

Переваги діагностики економічної безпеки страхової компанії: максимальна достовірність інформації; підвищення ефективності управління;

своєчасне реагування на ризики; допомагає оптимізувати використання ресурсів та підвищити їхню рентабельність.

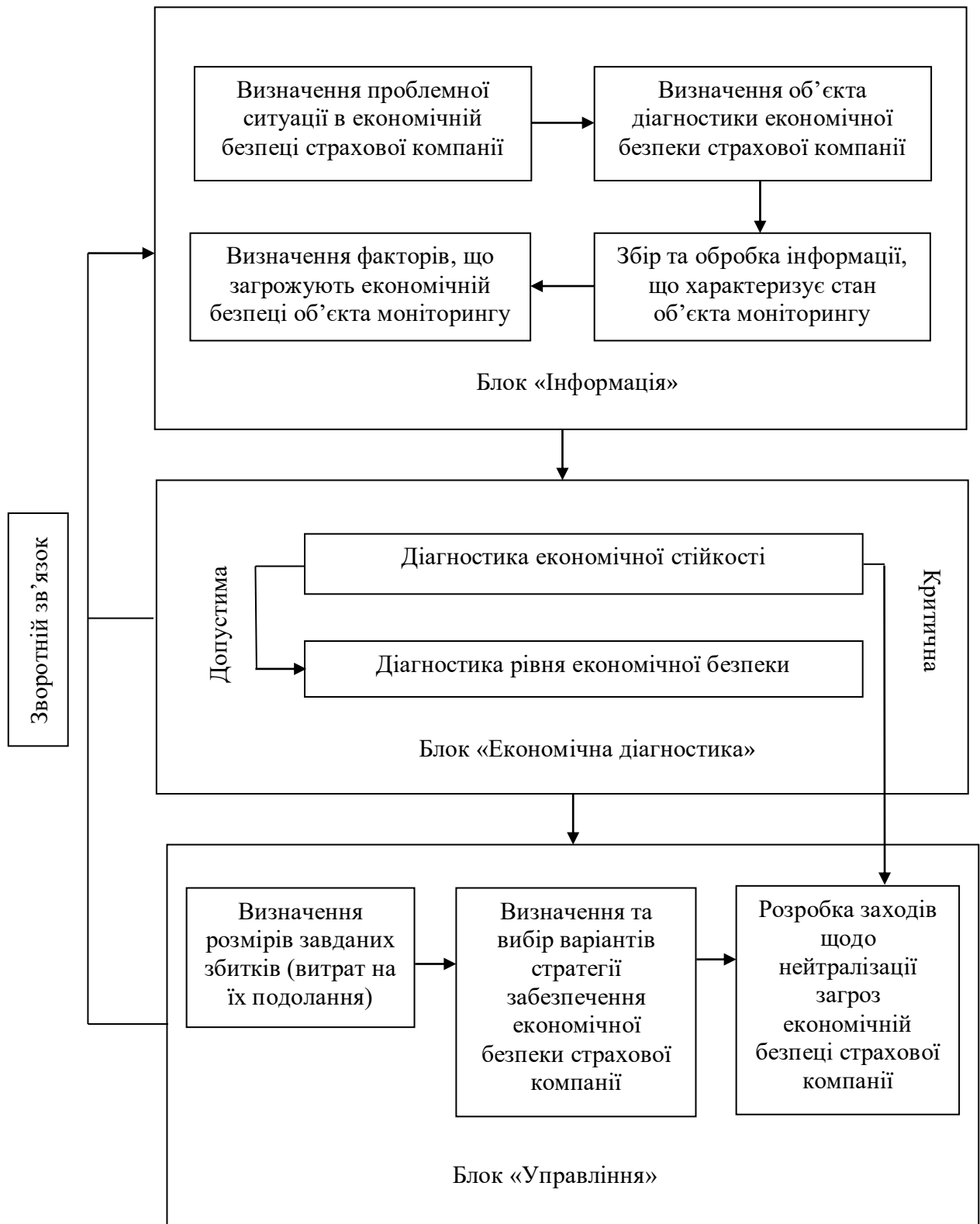

Рис. 1.6. Схема забезпечення економічної безпеки страхової компанії
(Джерело: адаптовано за [56])

Забезпечення економічної безпеки страхової компанії є складним процесом, що передбачає поетапне дослідження трьох взаємозалежних блоків, які взаємодіють для отримання всебічного розуміння ситуації (рис. 1.6).

Блок «Інформація»: відображає процес збору, обробки та аналізу інформації, яка необхідна для ефективного забезпечення економічної безпеки страхової компанії; включає в себе збір інформації з внутрішніх та зовнішніх джерел, обробку та аналіз цієї інформації з використанням різних методів та інструментів, а також подання результатів аналізу; визначення періоду дослідження та формування масиву первинної інформації для розрахунку показників економічної безпеки страхової компанії.

Блок «Економічна діагностика»: відображає процес діагностики економічної безпеки страхової компанії, який включає в себе: визначення допустимого рівня стійкості страхової компанії, через аналіз таких показників, як рівень прибутковості, ліквідність, фінансова незалежність, рентабельність, ефективність використання ресурсів тощо, ці показники повинні бути на задовільному рівні, щоб забезпечити стійкість функціонування компанії; визначення критичного рівня стійкості страхової компанії, а саме низька прибутковість, проблеми з ліквідністю, великий борговий тиск, неефективне використання ресурсів тощо; діагностику рівня економічної безпеки – допустимий/критичний.

Блок «Управління»: відображає процес прийняття та реалізації стратегічних рішень для забезпечення економічної безпеки страхової компанії; включає в себе розробку та впровадження стратегій, контроль за їхнім виконанням, а також корекцію стратегій у відповідності до змін в економічному середовищі та внутрішніх умовах компанії.

Ці три блоки взаємодіють між собою, утворюючи цілісний процес забезпечення економічної безпеки страхової компанії. Інформація збирається та аналізується для проведення економічної діагностики, результати якої використовуються для прийняття управлінських рішень. У свою чергу,

управлінські рішення впливають на стратегічне керівництво компанією, що відображається в діяльності блоку «Економічна діагностика».

На рис. 1.6. розглянуто діагностику як необхідну складову забезпечення економічної безпеки, тому для ефективного функціонування страхової компанії діагностика повинна включати ідентифікацію стану об'єкта дослідження через всебічну оцінку факторів, що призвели до такого стану.

Рекомендації науковців, зокрема О.О. Гетьмана і В.М. Шаповала, відображають важливі аспекти при здійсненні економічної діагностики діяльності страхової компанії, а саме при здійсненні економічної діагностики діяльності страхової компанії враховувати діагностику конкурентних позицій галузі, де діє дана страхова компанія, а також проводити діагностику її потенціалу, оцінку вартості як цілісного майнового комплексу, управлінську та фінансову діагностику, а також діагностику економічної безпеки та економічної культури [57, с. 81].

Так, наведені в таблиці 1.7 переваги та недоліки підходів до економічної діагностики страхової компанії відображають різноманітні аспекти, які можуть бути враховані при аналізі діяльності страхової компанії.

Таблиця 1.7

Переваги та недоліки підходів до діагностики страхової компанії

Підходи до діагностики	Переваги діагностики	Недоліки діагностики
1	2	3
Дослідницька	Забезпечує глибокий розгляд різних аспектів діяльності страхової компанії. Дозволяє проводити докладне та деталізоване дослідження для отримання точних результатів.	Тривалість може призвести до втрати часу, особливо в умовах потреби в оперативній інформації. Вимагає значних людських і фінансових ресурсів.
Фінансово-аналітична	Використовує числові дані для оцінки фінансового стану страхової компанії. Дозволяє швидко отримати об'єктивну інформацію про фінансові аспекти діяльності страхової компанії.	Відсутність чіткого визначення складових елементів та процедур діагностики

1	2	3
Управлінська	Надає інформацію, необхідну для прийняття управлінських рішень. Допомогає розглядати страхову компанію як інтегровану систему.	Може не враховувати зовнішні фактори, що впливають на страхову компанію. Може не надавати швидкої реакції на кризові ситуації.
Інформаційна	Забезпечує швидке отримання та оброблення інформації. Забезпечує робочі дані для оперативних рішень.	Може стикатися з проблемами неякісної або неповної інформації. Може не враховувати всі аспекти діяльності страхової компанії.
Антикризова	Дозволяє виявляти потенційні проблеми та реагувати перед їх ескалацією. Допомогає швидко адаптувати стратегії до змін у ситуації.	Може вимагати додаткових ресурсів для реалізації антикризових стратегій. Реакція може бути не настільки ефективною, як очікувалося.
Консультаційна	Використовує зовнішніх консультантів для отримання об'єктивної думки. Забезпечує різноманіття поглядів на діагностику.	Може бути витратною через необхідність оплати консультантів. Зовнішні консультанти можуть не повністю розуміти внутрішні проблеми страхової компанії.

(Джерело: розроблено автором на основі [56-60])

Неправильно виконаний діагностичний висновок може призвести до недооцінки ризиків або неправильного розуміння потенційних проблем, що веде до невдачі стратегічних ініціатив або неправильного розміщення ресурсів. Якщо діагностичний висновок недооцінює ризики, то страхова компанія може приймати занадто агресивні стратегії залучення клієнтів або інвестування, що може призвести до фінансових втрат або негативного впливу на репутацію компанії. Навпаки, якщо діагностичний висновок перебільшує ризики або підкреслює проблеми, які насправді не є критичними, це може призвести до надмірно консервативних стратегій, що обмежить можливості росту та розвитку страхової компанії. Тому важливо, щоб діагностичний висновок був підготовлений з урахуванням об'єктивних

даних і провідних практик, а також з достатньою уважністю до можливих наслідків для стратегічного розвитку страхової компанії.

Отже, у сучасних умовах нестабільності та постійних змін на ринку, діагностика стає надзвичайно важливим інструментом для страхових компаній, оскільки дозволяє своєчасно виявляти потенційні ризики, що можуть загрожувати їхній діяльності. Практика показує, що цей процес настільки складний, що вимагає виконання цілого комплексу робіт з діагностики економічної безпеки, який повинен забезпечити повну оцінку діяльності страхової компанії, надати точну та достовірну узагальнену оцінку стану її економічної безпеки та дати змогу приймати ефективні рішення для успішного перспективного функціонування. Одним із ключових аспектів є впровадження комплексної діагностики, яка служить основою для розроблення стратегії подальшого розвитку страхової компанії.

1.3. Методичні підходи до проведення комплексної діагностики в забезпеченні економічної безпеки страхової компанії

Започаткована вже десятиліття тому, індустрія страхування продовжує визначати глобальні економічні та фінансові процеси, забезпечуючи стабільність та захист від ризиків для економічних агентів на макро- та мікроекономічному рівнях. За цей період часу індустрія страхування відзначилася значними змінами та інноваціями, що відображають вплив технологічного розвитку, зміни у вимогах споживачів та регулятивне середовище. Однак, у такому змінному світі, забезпечення економічної безпеки вимагає від страхових компаній адаптації до нових викликів та можливостей. У цьому контексті комплексна діагностика стає ключовим інструментом для розуміння поточного стану справ у сфері страхування та розробки ефективних стратегій розвитку.

Комплексна діагностика включає в себе аналіз фінансових показників страхових компаній, оцінку ризиків та потенційних втрат, а також оцінку

ступеня конкурентоспроможності на ринку. Також, вона враховує тенденції розвитку економіки та суспільства, зміни в законодавстві та регулятивному середовищі, а також інновації в технологіях, які можуть впливати на страхову галузь. На основі такої комплексної діагностики страхові компанії можуть вчасно реагувати на зміни та розробляти стратегії, спрямовані на забезпечення стійкості, конкурентоспроможності та розвитку у складних умовах сучасного економічного середовища.

За висловами науковців О.В. Посилкіної та К.С. Світличної, комплексна діагностика у сфері страхування представляє собою глибоке аналітичне дослідження, яке надає розуміння поточної ситуації та є основою для стратегічних перетворень. Це означає, що проведення такого аналізу дозволяє зрозуміти, які кроки потрібно зробити для досягнення запланованих результатів [56, с. 186]. З іншого боку, за словами І.В. Кривов'язюка, комплексна діагностика включає в себе аналіз усіх аспектів діяльності страхової компанії, що означає вивчення стану виробництва страхового продукту, його реалізації, а також аналіз фінансових, матеріальних, трудових і інших ресурсів [58, с. 202]. Таким чином, вибір конкретного виду діагностики залежить від специфіки компанії, її цілей та потреб.

Комплексна діагностика як інструмент забезпечення економічної безпеки страхової компанії, спрямована на систематичне та всебічне обстеження всіх аспектів її функціонування, і включає в себе аналіз фінансових, економічних, управлінських, інформаційних та інших аспектів діяльності компанії для отримання глибокого розуміння поточного стану компанії, ідентифікації проблем, що загрожують її фінансовому стану, діловій репутації та здатності виконувати свої функції у відповідності до законодавства та міжнародних стандартів, та можливостей, а також розробки стратегій і заходів для забезпечення економічної безпеки. Комплексна діагностика включає в себе вивчення фінансових показників, управлінської ефективності, ризиків, технічного обладнання та інших аспектів, які впливають на діяльність страхової компанії (рис. 1.7).

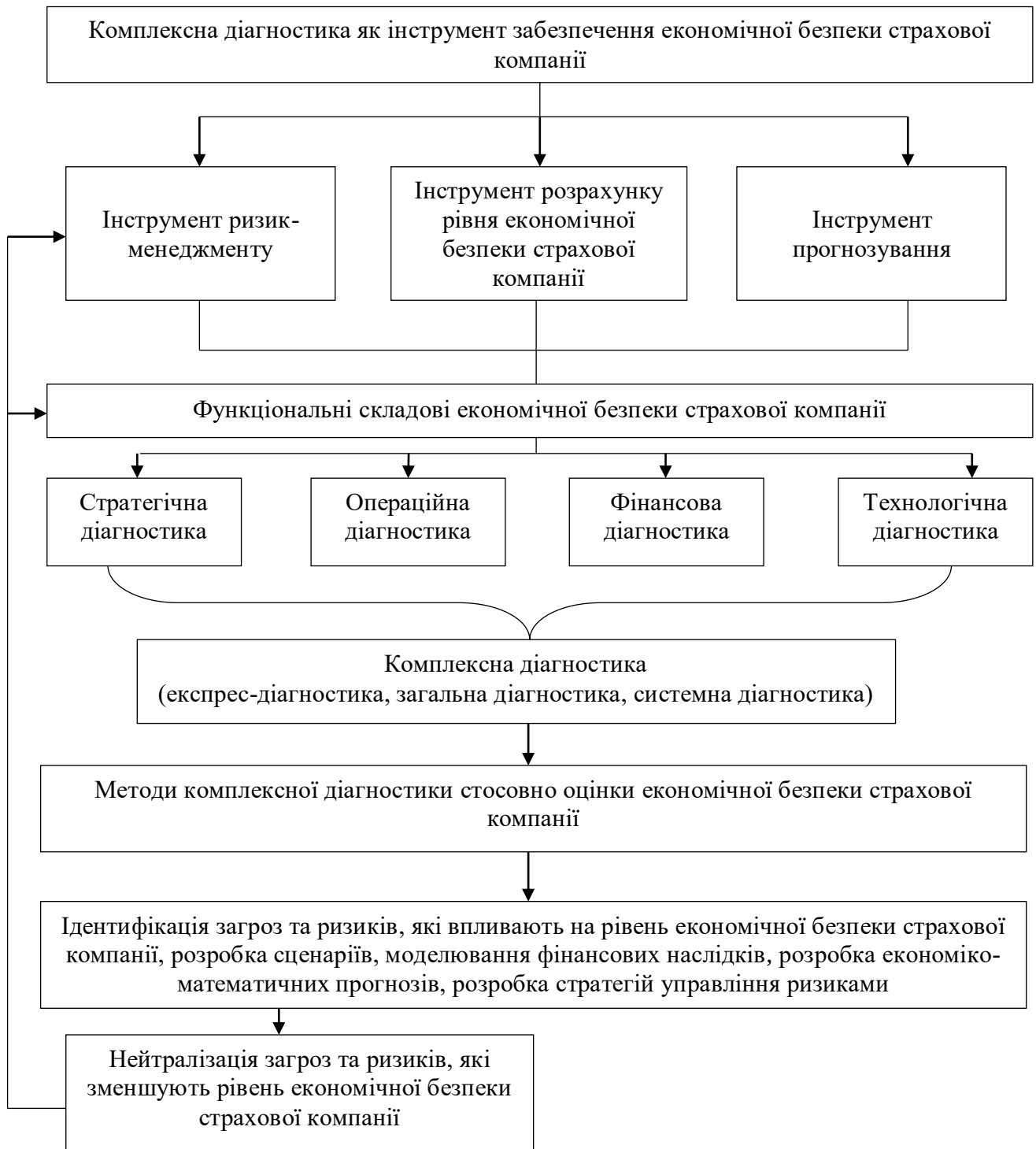

Рис. 1.7. Комплексна діагностика як інструмент забезпечення економічної безпеки страхової компанії (Джерело: розроблено автором [97])

На сьогоднішній день більшість методик комплексної діагностики страхових компаній концентруються на аналізі фінансових показників, які передбачені в офіційній бухгалтерській звітності. Ця узагальнена практика,

хоч і надає деяку інформацію про фінансове становище компанії, проте недостатньо враховує широкий спектр ризиків та внутрішніх процесів, які є ключовими для забезпечення економічної безпеки страхової компанії.

Одним із головних обмежень фінансово орієнтованих систем показників є їхня неспроможність враховувати ризики, пов'язані зі змінами на ринку, змінами в законодавстві, а також інші негативні впливи, що можуть виникнути у зв'язку зі змінами у політиці компанії або відмовами у виплатах. Крім того, фінансові показники не завжди відображають внутрішні процеси, такі як ефективність управління ризиками, які можуть мати значний вплив на економічну безпеку страхової компанії.

Наукове твердження Т.А. Городні та І.П. Мойсеєнко щодо важливості знаходження оптимальної кількості показників для комплексної оцінки економічної безпеки страхової компанії відображає ключовий аспект удосконалення методів діагностики. На їх думку, використання надто обмеженої кількості показників може призвести до неповного уявлення про стан компанії, тоді як використання занадто великої кількості показників збільшує витрати на їх збір та обробку [59, с. 87].

Знаходження оптимальної кількості показників дозволяє уникнути перенасиченості діагностичної системи зайвою інформацією, що ускладнює аналіз, а також забезпечує концентрацію на найважливіших аспектах діяльності страхової компанії.

Розробка методів комплексної діагностики економічної безпеки відображає складність та мінливість сучасного економічного середовища, а також різноманітність вимог до ефективного управління економічною безпекою страхової компанії. Враховуючи це, вчені-економісти пропонують різноманітні підходи та методи, які відображають їхні власні уявлення та стратегії щодо діагностики страхових компаній.

Розглядаючи основні методи комплексної діагностики економічної безпеки, запропоновані Т.О. Загорною, можна виділити чотири ключові підходи, кожен з яких має свої унікальні особливості та застосування:

1. Аналітичний метод, базується на використанні статистичної інформації про різні операції та здійснює діагностичні процедури безконтактними методами. Включає: збір статистичних даних (інформація про фінансові результати, операційні показники, ринкові умови тощо); комплексний економічний аналіз (аналізуються показники, які відображають економічну діяльність страхової компанії, такі як ліквідність, рентабельність, платоспроможність, ефективність використання ресурсів); безконтактні методи (аналіз проводиться без прямого втручання у роботу страхової компанії, використовуючи доступні дані та інформаційні ресурси).

2. Експертний метод, використовує узагальнені оцінки інформації експертів. Включає: залучення експертів (спеціалісти у відповідних галузях надають свої оцінки щодо стану та перспектив компанії); методи експертних оцінок (використовуються різноманітні методики, такі як метод Делфі, метод парних порівнянь, анкетування тощо); спеціальні коефіцієнти (вводяться коефіцієнти, які дозволяють кількісно оцінити складні та важко вимірювані явища).

3. Метод лінійного програмування, математичний прийом, який використовується для визначення оптимальної комбінації ресурсів і дій з метою досягнення бажаного результату. Включає: постановку задачі (визначаються цілі оптимізації та обмеження (наприклад, максимізація прибутку або мінімізація витрат)); моделювання (розробляється математична модель, яка відображає залежності між змінними та параметрами); розв'язання задачі (використовуються алгоритми лінійного програмування (наприклад, симплекс-метод) для знаходження оптимальних рішень).

4. Метод динамічного програмування, застосовується для вирішення задач управління, які мають визначену структуру і передбачають послідовне прийняття рішень. Включає: розбиття задачі на підзадачі (загальна задача розділяється на більш дрібні та взаємопов'язані підзадачі); визначення оптимальних рішень (кожна підзадача вирішується окремо, враховуючи результати попередніх рішень); композиція рішень (оптимальні рішення

підзадач об'єднуються для отримання загального оптимального результату) [60].

Ці методи дозволяють отримати різнобічну і глибоку оцінку економічної безпеки страхової компанії, враховуючи як кількісні, так і якісні аспекти її діяльності.

Крім основних методів, запропонованих Т.О. Загорною, існують інші методи, які доповнюють цей перелік та можуть бути ефективно використані в діагностиці економічної діяльності страхової компанії. В.В. Лук'янов розглядає наступні методи, кожен з яких має свої особливості та область застосування:

1. Аналогові методи, базуються на порівнянні з аналогічними ситуаціями або страховими компаніями.

2. Методи моделювання, використовують створення математичних або комп'ютерних моделей для дослідження економічних процесів. Основні особливості включають:

3. Методи оптимізації, спрямовані на знаходження найкращих рішень в умовах обмежених ресурсів.

4. Методи стохастичного програмування, враховують невизначеність та випадковість у економічних процесах.

5. Економіко-статистичні методи, базуються на використанні статистичних даних для аналізу економічних явищ [61, с. 71].

Різноманітні підходи до групування методів діагностики дійсно базуються на використанні різних класифікаційних ознак. Р.О. Костирко пропонує класифікувати методи за цілями фінансового аналізу, розрізняючи неформалізовані та формалізовані методи. Ця класифікація допомагає визначити методи, які найбільше підходять для конкретних завдань діагностики економічної безпеки страхової компанії:

1. Неформалізовані методи:

- експертні оцінки, метод передбачає залучення експертів для надання професійних оцінок щодо певних аспектів діяльності страхової компанії.

Експерти використовують свій досвід та знання для формування висновків, що особливо корисно при оцінці якісних показників;

- сценарії, метод передбачає розробку кількох можливих сценаріїв розвитку подій на основі аналізу поточних тенденцій та можливих змін у зовнішньому середовищі, що дозволяє прогнозувати різні варіанти розвитку ситуації та готуватися до них;

- психологічні методи, включають аналіз поведінки та мотивацій співробітників, клієнтів або партнерів компанії. Використовуються психологічні тести, опитування, інтерв'ю для отримання інформації про внутрішній клімат у компанії та вплив людського фактора на її діяльність;

- морфологічні методи, морфологічний аналіз полягає у виявленні всіх можливих варіантів рішень для певної проблеми та їх комбінацій, що дозволяє знайти нові, іноді нестандартні підходи до вирішення проблем.

- порівняльні методи, включають порівняння показників діяльності страхової компанії з аналогічними показниками інших компаній або з галузевими стандартами, що дозволяє виявити відхилення та визначити причини відмінностей.

- табличні методи, використання таблиць для систематизації та представлення даних, що полегшує їх аналіз та інтерпретацію. Зручні для порівняння показників та візуалізації інформації;

- графічні методи, передбачають використання графіків, діаграм, схем для візуалізації даних, що полегшує сприйняття інформації та виявлення тенденцій, закономірностей, взаємозв'язків між показниками.

2. Формалізовані методи:

- статистичні методи, використовують математичні та статистичні прийоми для аналізу даних. До них належать кореляційний та регресійний аналіз, дисперсійний аналіз, факторний аналіз тощо. Ці методи дозволяють виявляти закономірності та робити обґрунтовані висновки на основі кількісних даних;

- методи фінансового обліку, включають аналіз фінансових звітів та інших документів, що відображають фінансову діяльність компанії. До них належать методи горизонтального та вертикального аналізу, аналіз коефіцієнтів, аналіз грошових потоків тощо;

- економіко-математичні методи, використовують математичні моделі для аналізу економічних процесів. До них належать методи лінійного та динамічного програмування, стохастичні моделі, оптимізаційні моделі. Ці методи дозволяють вирішувати складні задачі оптимізації та прогнозування.

Використання цих методів у комплексі дозволяє забезпечити всебічну та об'єктивну діагностику економічної безпеки страхової компанії, враховуючи як кількісні, так і якісні аспекти її діяльності, що сприяє прийняттю обґрунтованих управлінських рішень та підвищенню ефективності діяльності компанії [62, с. 31].

У процесі діагностики економічної безпеки страхової компанії загальноприйнято використовувати традиційні методи фінансово-економічного аналізу. Використання горизонтального, вертикального, факторного, порівняльного та коефіцієнтного аналізу дозволяє отримати комплексну оцінку фінансового стану компанії, виявити ключові проблеми та можливості для розвитку, що сприяє прийняттю обґрунтованих управлінських рішень і забезпечує стійкість компанії на страховому ринку.

Деякі науковці, пропонують класифікувати методи діагностики на стратегічні (аналіз відхилень (порівняння поточних результатів діяльності з попередньо встановленими планами або стандартами, визначення причин відхилень та розробка коригувальних заходів), SWOT-аналіз (виявлення сильних та слабких сторін (внутрішні фактори), а також можливостей та загроз (зовнішні фактори)), матриця БКГ (оцінка та класифікація бізнес-підрозділів або продуктів за рівнем їхнього ринкового зростання та частки ринку), матриця Мак-Кінсі (оцінка стратегічних позицій бізнес-підрозділів на основі двох критеріїв: привабливості ринку та конкурентоспроможності підрозділу), конкурентний аналіз М. Портера (аналіз конкурентного

середовища компанії)) та оперативні (діагностика фінансового стану (оцінка поточного фінансового стану компанії), безбитковості (визначення точки безбитковості, при якій доходи компанії дорівнюють її витратам), матеріальних і інформаційних потоків (оцінка ефективності управління матеріальними та інформаційними потоками), ризиків (ідентифікація можливих ризиків, оцінка ймовірності та впливу, розробка заходів щодо мінімізації ризиків). Такий підхід дозволяє більш детально структурувати процес діагностики і відповідно адаптувати методи до конкретних потреб страхової компанії на різних етапах її діяльності.

Кожен з методів діагностики економічної безпеки страхової компанії має свої переваги та обмеження, особливо коли мова йде про їхнє використання у страховому секторі.

Розглянемо п'ятирівневу рейтингову шкалу для оцінювання методів діагностики у контексті їхнього використання в страхових компаніях (табл. 1.8). Рейтингова шкала відіграє важливу роль у визначенні найбільш підходящих методів для діагностики економічної безпеки страхових компаній, і дозволяє зробити більш об'єктивний вибір та забезпечити ефективність діагностичного процесу. Результати цього дослідження сприятимуть кращому розумінню ефективності та обмежень різних методів діагностики в контексті страхових компаній.

Таблиця 1.8

П'ятирівнева рейтингова шкала для оцінювання методів діагностики в контексті забезпечення економічної безпеки страхових компаній

Елементи оцінки	Рейтинг (від 1 до 5)
1	2
1. Ефективність	1 – метод не ефективний або має низьку точність результатів. 5 – метод є дуже ефективним і забезпечує високу точність результатів.
2. Простота в застосуванні	1 – метод складний у використанні або вимагає значних навичок. 5 – метод легкий у використанні та не вимагає спеціальних навичок.
3. Ресурсомісткість	1 – метод вимагає великої кількості ресурсів (часу, коштів, людських ресурсів). 5 – метод економічний у використанні та не вимагає значних

1	2
	витрат ресурсів.
4. Універсальність	1 – метод обмежений у застосуванні та не підходить для всіх типів аналізу. 5 – метод універсальний та може бути застосований для широкого спектру аналітичних завдань.
5. Поширеність	1 – метод мало використовується в практиці та не має широкого застосування. 5 – метод широко використовується в практиці та має велику популярність серед спеціалістів.
6. Своєчасність	1 – метод не забезпечує можливість отримання актуальної інформації про стан економічної безпеки страхової компанії та не враховує динаміку змін в її фінансових показниках. 5 – метод забезпечує можливість швидкого та актуального виявлення стану економічної безпеки страхової компанії та враховує динаміку змін у її фінансових показниках.
7. Ідентифікація стану економічної безпеки страхової компанії	1 – метод не забезпечує повноцінної ідентифікації стану економічної безпеки страхової компанії та надає обмежену або неповну інформацію. 5 – метод надає повноцінну та точну інформацію про стан економічної безпеки страхової компанії та дозволяє ідентифікувати всі аспекти її фінансової стійкості та ефективності.

(Джерело: розроблено автором)

Кожен метод діагностики оцінюється за кожним з цих елементів, присвоюючи йому відповідний бал від 1 до 5, де 1 – найнижчий рівень, а 5 – найвищий рівень, що дозволяє здійснити об'єктивну оцінку кожного методу в контексті його застосування в страхових компаніях (табл. 1.9).

Таблиця 1.9

Ранжування методів діагностики в контексті забезпечення економічної безпеки страхових компаній

Методи діагностики	1	2	3	4	5	6	7	Середній ранг
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Традиційні методи обробки інформації	4	3	2	3	5	4	3	3,43
Методи побудови інтегральних показників та бальних оцінок	5	4	3	4	4	3	5	4,00

Продовження таблиці 1.9

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Методи стохастичного факторного аналізу	5	2	4	4	3	4	5	3,86
Методи детермінованого факторного аналізу	4	3	3	3	4	3	4	3,43
Методи оптимізаційного вирішення економічних завдань	4	3	4	4	3	4	4	3,71

(Джерело: розраховано автором)

Для діагностики економічної безпеки страхової компанії традиційні методи обробки інформації можуть включати: горизонтальний аналіз; вертикальний аналіз; порівняльний аналіз; коефіцієнтний аналіз та інші.

Для діагностики економічної безпеки страхової компанії методи побудови інтегральних показників та бальних оцінок можуть включати: регресійний аналіз; факторний аналіз; інтегральна оцінка; метод агрегації балів; метод ранжування; метод експертної оцінки (метод «Делфі», SWOT-аналіз); методи мультиплікативних функцій корисності та інші.

Для діагностики економічної безпеки страхової компанії методи стохастичного факторного аналізу можуть включати: стохастичне факторне моделювання; стохастичні методи диференційного факторного аналізу; структурне рівняння зі стохастичними змінними та інші.

Для діагностики економічної безпеки страхової компанії методи детермінованого факторного аналізу можуть включати: метод головних компонент; метод канонічного аналізу кореляцій; метод дискримінантного аналізу; метод структурного рівняння та інші.

Для діагностики економічної безпеки страхової компанії методи оптимізаційного вирішення економічних завдань можуть включати: лінійне

програмування; динамічне програмування; метод симуляційного моделювання; неелементарні оптимізаційні методи та інші.

Отже, можна зазначити, що методи побудови інтегральних показників та бальних оцінок, а також методи стохастичного факторного аналізу та оптимізаційного вирішення економічних завдань виявилися найбільш ефективними та універсальними у контексті діагностики економічної безпеки страхових компаній.

Використання методів комплексної діагностики є ключовим для успішного функціонування страхових компаній в умовах посиленої конкурентної боротьби та обмежених економічних ресурсів, оскільки ці методи дозволяють фахівцям проводити глибокий аналіз діяльності компанії, визначати поточний стан та перспективи розвитку.

Завдяки комплексній діагностиці можна ефективно визначати і реалізувати стратегії розвитку, використовувати конкурентні переваги, підвищувати фінансовий потенціал та ефективність управління. Крім того, ці методи сприяють формуванню корпоративної культури та підвищенню ділової репутації страхової компанії.

Важливо підкреслити, що використання методів комплексної діагностики дозволяє швидше приймати управлінські рішення і зменшує ризик при їхньому прийнятті, що особливо актуально в умовах швидкого зростання обсягів інформації та нестабільності економічного середовища.

Складовими елементами комплексної діагностики економічної безпеки страхової компанії є:

- об'єкт діагностики – це те, що піддається оцінці та аналізу в процесі діагностики – економічна безпека страхової компанії (включає в себе всі аспекти, що впливають на фінансову стійкість, ризики, ліквідність, прибутковість та інші аспекти діяльності страхової компанії, які визначають її економічну безпеку);

- суб'єкт діагностики – особа або група фахівців, відповідальних за проведення діагностики економічної безпеки страхової компанії. Ці фахівці

мають необхідні знання та досвід для аналізу фінансових показників, виявлення ризиків та розробки стратегій для підвищення економічної безпеки страхової компанії;

- механізм реалізації діагностики – це сукупність принципів, методів, методик і програм дії, спрямованих на встановлення об'єктивного стану економічної безпеки страхової компанії (включає в себе використання різних аналітичних інструментів, методів дослідження, моделювання та прогнозування для оцінки рівня економічної безпеки компанії).

Принципи організації та функціонування комплексної діагностики економічної безпеки включають:

- комплексність або системність – урахування всіх аспектів та взаємозв'язків елементів економічної безпеки страхової компанії;

- безперервність – постійний моніторинг та оновлення діагностики для адаптації до змін у середовищі;

- законність – відповідність діагностичних заходів вимогам законодавства та нормативів;

- взаємодія превентивних і реактивних заходів – вживання заходів як на попередження, так і на відповідь до виявлених проблем;

- диференційованість – врахування специфіки діяльності та ризиків страхової компанії;

- взаємодія гласності й конфіденційності – забезпечення відкритості там, де це можливо, і збереження конфіденційності в важливих питаннях;

- компетентність – залучення фахівців з відповідною кваліфікацією для ефективного аналізу та розуміння ситуації;

- економічна доцільність – вибір методів та інструментів, які ефективно витрачають ресурси страхової компанії для діагностики.

Оцінка рівня економічної безпеки страхової компанії включає ряд етапів, які спрямовані на визначення інтегрального критерію, зважування та сумування функціональних критеріїв. Послідовність аналізу і оцінки економічної безпеки страхової компанії:

- виявлення факторів – аналіз внутрішніх і зовнішніх факторів, що визначають економічну безпеку страхової компанії;
- оцінка впливу факторів – визначення ступеня впливу кожного фактору на економічну безпеку страхової компанії;
- розрахунок узагальнених показників – розрахунок показників для кожної функціональної складової економічної безпеки страхової компанії;
- інтегральний показник – сумування узагальнених показників для створення інтегрального показника економічної безпеки страхової компанії;
- розробка заходів – розробка комплексу заходів для підвищення економічної безпеки страхової компанії;
- оцінка ефективності заходів – аналіз ефективності прийнятих заходів у нейтралізації негативних впливів на економічну безпеку страхової компанії;
- функціональний аналіз заходів – детальний аналіз превентивних заходів для кожної функціональної складової;
- оцінка недоліків – виявлення причин недостатньої ефективності заходів та їх визначення;
- виявлення потенційних негативних впливів – визначення не усунених та очікуваних негативних впливів;
- опрацювання рекомендацій – формулювання рекомендацій для усунення існуючих та запобігання можливих негативних впливів на економічну безпеку страхової компанії;
- оцінка вартості заходів – визначення вартості та визначення відповідальних за їх реалізацію.

У сучасних умовах, коли страхові компанії стикаються з різноманітними фінансовими, економічними та зовнішніми викликами, комплексна діагностика стає важливим інструментом для забезпечення їх економічної безпеки. Цей процес виявляється надзвичайно важливим для ефективного управління та забезпечення стійкості вітчизняних страхових компаній в умовах зростаючих ризиків та невизначеності.

Комплексна діагностика, яка охоплює аналіз зовнішніх та внутрішніх факторів, функціональний аналіз, інтегральні оцінки та інші методи, дозволяє систематизувати інформацію та виявити ключові фактори, що впливають на економічну безпеку страхових компаній. Це дозволяє керівництву компаній розробляти та реалізовувати стратегії розвитку, використовуючи конкурентні переваги, підвищуючи фінансовий потенціал та укріплюючи ділову репутацію.

Окрім того, комплексна діагностика дозволяє враховувати галузеву специфіку страхових компаній та адаптуватися до змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі. Цей процес допомагає уникнути недоліків, оптимізувати ресурси та розробляти конкретні заходи для підвищення стійкості та сталості діяльності страхових компаній.

Висновки до 1 розділу

Дослідження, що були проведені у першому розділі дисертаційної роботи, дали підґрунтя для формування наступних висновків:

1. Забезпечення економічної безпеки страхової компанії – це складний і багатогранний процес, який вимагає глибокого розуміння теоретичних аспектів. В даному розділі було розглянуто ключові поняття, теоретичні засади та основні принципи, які лежать в основі забезпечення економічної безпеки страхових компаній. Проаналізувавши існуючі підходи до визначення понять «безпека», «економічна безпека», «економічна безпека страхової компанії» запропоновано економічну безпеку страхової компанії розглядати як стан, за якого вона може забезпечити стійку та ефективну функціональність у виробничих, фінансових та інвестиційних процесах при ризиках, що виникають внаслідок зовнішніх та внутрішніх факторів, забезпечуючи при цьому стійкий дохід, відповідність законодавчим та регуляторним вимогам, а також захист інтересів страховиків, зберігаючи при цьому довіру клієнтів та партнерів. Запропоновано функціональні складові

економічної безпеки страхової компанії, які представляють ключові аспекти, необхідні для забезпечення стійкості та надійності фінансового стану компанії в умовах ризику. Ці складові є важливою частиною системи економічної безпеки страхової компанії, яка включає в себе широкий спектр аспектів та дієвих механізмів для досягнення цієї мети. Описана система економічної безпеки дозволяє адаптуватися страховій компанії до змін у економічному середовищі та ефективно конкурувати на ринку страхування.

2. Діагностика відіграє ключову роль у забезпеченні економічної безпеки страхової компанії, оскільки дозволяє систематично оцінювати її фінансовий стан, ризики та можливості. Було встановлено, що комплексна діагностика є ефективним інструментом для виявлення проблемних ситуацій та розробки стратегій забезпечення економічної безпеки.

Визначено, що діагностика є вихідною точкою в забезпеченні економічної безпеки страхової компанії, оскільки вона передбачає систематичне оцінювання рівня кожної з функціональних складових економічної безпеки. Цей процес дозволяє страховим компаніям ідентифікувати потенційні загрози та ризики, які можуть вплинути на їхню діяльність. Аналізуючи кожен складову окремо, компанія може зрозуміти, де саме можуть виникнути проблеми та як їх уникнути чи зменшити їх вплив. Такий підхід дозволяє ефективно управляти ризиками та реагувати на потенційні загрози заздалегідь, забезпечуючи стійкість та надійність діяльності страхової компанії.

Розглянуто сучасні концепції діагностики, які взаємодіють та доповнюють одна одну, дозволяючи страховим компаніям вдосконалювати свою діяльність та забезпечувати ефективний управлінський процес.

3. Були розглянуті різноманітні методичні підходи до проведення комплексної діагностики, включаючи фінансовий аналіз, стратегічне планування та ризик-орієнтовану діагностику.

Доведено, що використання комплексної діагностики є ключовим для успішного функціонування страхових компаній в умовах посиленої

конкурентної боротьби та обмежених економічних ресурсів. Методи комплексної діагностики економічної безпеки дозволяють проводити глибокий аналіз діяльності страхової компанії, визначати поточний стан та перспективи розвитку, а також ефективно визначати та реалізувати стратегії розвитку. Використання таких методів сприяє підвищенню фінансового потенціалу та ефективності управління, формуванню корпоративної культури та підвищенню ділової репутації страхової компанії. Не менш важливою перевагою використання комплексної діагностики є можливість швидкого прийняття управлінських рішень і зменшення ризиків при їхньому прийнятті, що є актуальним у зв'язку зі зростанням обсягів інформації та нестабільністю економічного середовища.

Отримані результати систематизують та поглиблюють теоретико-методичні засади формування комплексної діагностики в забезпеченні економічної безпеки страхової компанії. З урахуванням специфіки галузі страхування можна встановити чіткий, але достатньо обмежений перелік показників для оцінки кожної функціональної складової, що забезпечить максимальний рівень інформації та допоможе уникнути їх дублювання. Це також сприятиме коригуванню як переліку складових економічної безпеки, так і методів розрахунку окремих показників всередині кожної складової. Такий підхід допомагає підвищити ефективність комплексної діагностики та забезпечити більш точні та обґрунтовані результати, сприяючи вдосконаленню стратегічного управління та підвищенню стійкості та стабільності страхових компаній.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА ВИКОРИСТАННЯ КОМПЛЕКСНОЇ ДІАГНОСТИКИ В АНАЛІЗІ СТАНУ ТА РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ

2.1. Аналіз стану та перспективи розвитку страхового ринку України

В умовах війни функціонування страхового ринку України стає серйозним та важливим аспектом. Військовий конфлікт має суттєвий вплив на економіку та фінансовий сектор країни, включаючи сферу страхування.

Збільшення ризиків для страхових компаній, зокрема тих, що спеціалізуються на страхуванні майна та життя, є характерним у цих умовах. Загроза зниження стабільності економіки та можливість збитків внаслідок воєнних подій призводять до коригування умов страхових полісів та збільшення страхових внесків. Самі страхові компанії переглядають свою політику страхування, зосереджуючись на географічних ризиках та можливості виникнення непередбачуваних ситуацій.

Воєнний вплив на страховий ринок України входить до числа найбільш гострих питань в умовах сьогодення. На національному рівні проблемам адаптації страхових компаній до непередбачуваних подій та шляхам їх вирішення присвячували свої праці А. Пластун, С. Лайчук, Л. Руденко, Т. Гузенко, Ю. Машина [63], Д. Тарасенко, О. Тарасенко, С. Мироненко [64], Г. Тарасюк, Д. Поліщук, Н. Внукова, В. Успенко, Л. Временко, Р. Пікус, В. Вітлінський, Ю. Русіна, А. Калугарь, С. Кучерівська [65], Р. Сніщенко, Л. Крот [66] та інші.

Вибраний напрям дослідження вважається затребуваним та вивчається багатьма закордонними вченими з позиції загальної теорії складних страхових систем, – це, зокрема Ц. Райан [67], А. Маршк, Е. Лехман [68], Ф. Пула, А. Керімі, Ф. Керімі [69], П. Брокман, Й. Тартл [70],

Х. Каплан [71], А. Гюйн, А. Брун, Б. Браун [72], С. Ло, С. Чой [73], С. Нойман, Й. Шенгав [74], О. Ниямпонг [75] та інші.

Другий рік триває вторгнення росії в Україну, що є трагедією з великими людськими втратами та далекосяжними економічними наслідками. Потреби України в операційній, відновлювальній та реконструкційній сферах є вражаючими [96, с. 219].

Забезпечення достатньої фінансової підтримки для забезпечення роботи уряду та надання мінімально необхідних послуг є критично важливим, оскільки в іншому випадку відновлення економіки та запобігання поглибленню бідності може стати набагато витратнішим завданням.

Довготривале відновлення та екстрений ремонт мають виконуватися одночасно з постійною підтримкою основних служб. Крім бюджетної підтримки, Україна потребує термінових інвестицій для невідкладного ремонту – енергетичної інфраструктури, доріг, мостів, житла, шкіл і клінік – щоб забезпечити можливість надання послуг населенню. Адже головною метою економічного розвитку багатьох розвинених країн є поліпшення якості життя населення шляхом зростання доходів, покращення стану здоров'я, підвищення рівня освіти, а також створення умов, які сприяють самоповазі людей. Це досягається шляхом формування соціальної, політичної, економічної і інституційної систем, орієнтованих на пошану людської гідності та забезпечення збільшення свободи, включаючи економічну свободу.

Вплив війни на страхову сферу є значущим і має різні аспекти. По-перше, збільшилась кількість та обсяг страхових виплат, пов'язаних зі збитками на житловий та комерційний майновий фонд, транспортні засоби та інші види страхування, зокрема в областях де ведуться активні бойові дії. По-друге, попит на певні види страхових продуктів змінився. Наприклад, попит на автострахування, особисте страхування, медичне страхування та страхування відповідальності зростає, а попит на інші види страхування зменшується, що пов'язане також зі зростанням ризиків внаслідок війни і

страхові компанії змушені підвищити страхові тарифи для забезпечення відповідного покриття ризиків та збитків. По-третє, вносяться зміни в страхове законодавство та регуляцію для вирішення нових викликів, які виникають у зв'язку з війною, а страхові компанії розробляють нові стратегії ризикового менеджменту та впровадження інноваційних страхових продуктів, спрямованих на зменшення впливу воєнних ризиків [96, с. 219].

Державне регулювання та нагляд за діяльністю учасників ринку небанківських фінансових послуг Національний банк України здійснює з 01.07.2020 року відповідно до Закону України від 12.09.2019 р. № 79-IX (Закону про «СПЛІТ») [76].

Проведемо аналіз показників діяльності страхових компаній в Україні за 2018-2022 рік (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Динаміка розвитку страхових компаній України

Показник	2018	2019	2020	2021	2022
Кількість страхових компаній, од.:	281	233	210	155	128
зокрема, СК «Non-life»	251	210	190	143	116
зокрема, СК «Life»	30	23	20	13	12
Кількість укладених договорів страхування, тис. одиниць	77495,0	80271,0	120577,0	131562,0	88102,0
Валові страхові премії, млн. грн.	49367,5	53001,2	45184,9	48811,0	39615,7
Валові страхові виплати, млн. грн.	12863,4	14338,3	14852,7	14800,0	13001,4
Рівень чистих виплат, %	36,1	35,5	35,8	38,4	33,2
Загальні активи страховиків (згідно з формою 1 (П(С)БО 2)), млн. грн.	63493,3	63866,8	64925,2	63622,0	70338,1
Страхові резерви, млн. грн.	26975,6	29558,8	34192,1	36555,7	41055,0
Номінальний ВВП України (у фактичних цінах), млн. грн.	3558706	3974564	4194102	5459574	5191028
Чисельність населення країни, тис. осіб	42,3864	42,1532	41,9024	41,5884	41,16733
Курс долара США до гривні	27,6883	23,6862	28,2746	27,2782	36,5686
Показник проникнення (IPr), %	1,39	1,33	1,08	0,89	0,76
Показник щільності страхування (IDr), грн/дол	1164,70 /42,06	1257,35 /53,08	1078,34 /38,14	1173,67 /43,03	962,31/ 26,32

Джерело: побудовано автором за [77]

Дані табл. 2.1 демонструють суттєве скорочення кількості страхових компаній на 2021 рік. Така тенденція викликана трансформацією ринку небанківських фінансових послуг відповідно до оптимізації законодавства України до стандартів ЄС, тому переважно скорочення кількості учасників небанківського ринку було зумовлено добровільним виходом з ринку неактивних учасників, а також зміною регулятора українського страхового ринку. Зокрема, кількість страхових компаній скоротилася на 55 установ, всі ліцензії анульовано (деякі тимчасово, до усунення порушень), із них у третини – як захід впливу за вчинені ними порушення, за недотримання вимог законодавства України.

Загальна кількість страхових компаній станом на 31.12.2022 року становила – 128, зокрема СК «Life» – 12 компанії, СК «Non-life» – 116 компаній, що показує на тенденцію зменшення страхових компаній в умовах воєнного стану, і є доволі суттєвим коливанням для ринку. Так, за аналізований період (2018-2022 рр.) кількість страхових компаній зменшилась на 153. Але така кількість ліквідованих страховиків не є наслідком виключно воєнного стану, а знову пов'язане зі суттєвими змінами вимог Національного банку України. Незважаючи на небезпеку та нестабільність, страхові компанії, які продовжують працювати в умовах воєнного стану, намагаються своєчасно та в повному обсязі виконувати власні зобов'язання за договорами страхування та навіть укладати нові договори [77].

Наочно, динаміку кількості страхових компаній можна побачити на рис. 2.1.

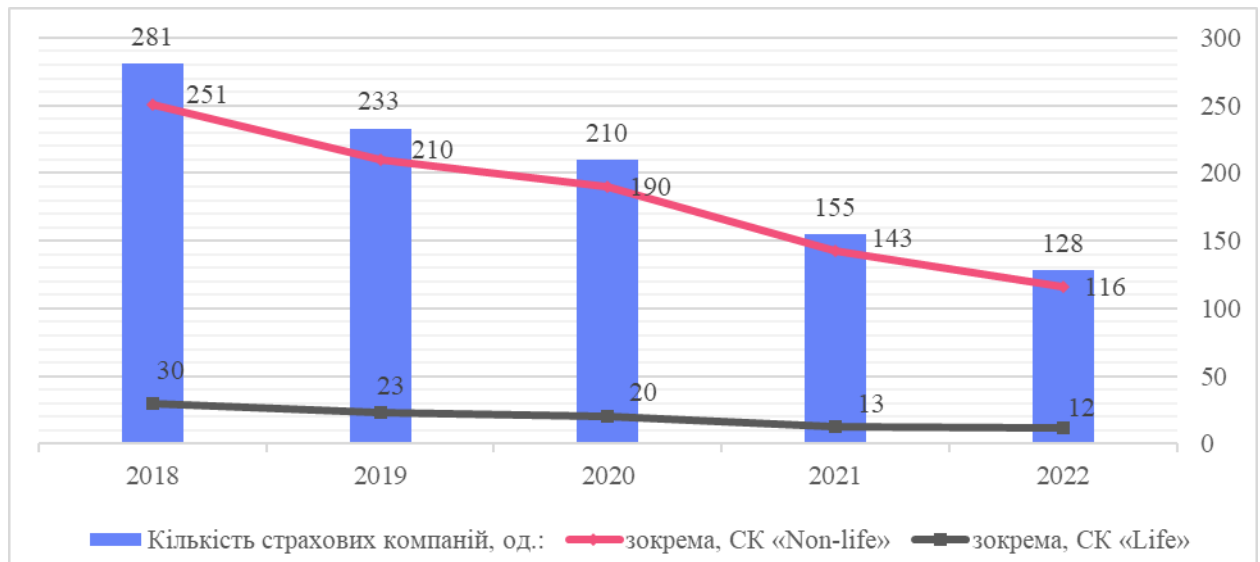

Рис. 2.1. Динаміка кількості страхових компаній

Джерело: побудовано автором за [77, 78]

Страхові компанії для продовження діяльності мають посилити увагу до дотримання вимог законодавства з питань структури власності, захисту прав споживачів, запобігання та протидії легалізації доходів і фінансування тероризму тощо. Національний банк України застосовуватиме заходи впливу за значні порушення цих вимог.

Значення показників проникнення (IPr) та щільності страхування (IDr), відіграють ключову роль у визначенні впливу страхового ринку на економіку країни. Показники IPr і IDr страхування можуть розглядатися як індикатори рівня економічної безпеки страхового ринку країни. Особливу увагу цим показникам приділяє Національний банк України (НБУ), який використовує їх для оцінки рівня розвитку страхового ринку, виявлення тенденцій його змін, визначення проблемних аспектів та для підвищення ефективності функціонування цього сегменту економіки.

Показник проникнення (IPr) відображає співвідношення між валовими преміями страхових компаній та ВВП країни і свідчить про розвиненість страхового ринку, а також про зростання фінансової стабільності та соціального захисту населення.

Рис. 2.2. Рівень проникнення (IPr) послуг страхування в економіку України

Джерело: побудовано автором за [77, 78]

Як можна побачити з рис. 2.2, протягом аналізованого періоду IPr має тенденцію до зменшення, з 1,39 % до 0,76 %, тобто на 0,63 в.п., що свідчить про економічну, соціальну та політичну нестабільність, зростання економічної невпевненості, зменшення фінансової стабільності в країні, і про те, що за останні 5 років темп зростання валових страхових премій нижчий, ніж темп зростання ВВП країни. У порівнянні з країнами Європи, в Україні рівень проникнення страхових послуг досить низький, найвищий показник проникнення спостерігається в країнах, таких як – Франція, Великобританія, Швейцарія 9-11 % ВВП; Іспанія, Німеччина, Швеція, Австрія – 4-7 % ВВП; Польща, Чехія, Угорщина, Болгарія – 2-3 %. За даними дослідження Swiss Re Institute Україна розмістилася на 75-му місці серед досліджуваних країн світу за цим показником, що свідчить про слаборозвинений страховий ринок в країні [79].

Показник щільності страхування (IDr) є важливим індикатором розвитку страхової галузі в країні, і визначається як співвідношення розміру страхових премій до всього населення країни. Проаналізувавши динаміку зміни даного показника (табл. 2.1), що протягом досліджуваного періоду

показник щільності страхування зменшився з 42,06 дол. США до 26,32 дол. США, тобто на 15,74 дол. США або на 62,58 %, такий низький рівень свідчить про обмежену поширюваність страхових послуг в Україні. За даними Swiss Re Institute на 2022 рік, Україна посідала 79-е місце за цим показником серед досліджуваних країн світу [79].

Не зважаючи на зменшення кількості страхових компаній, розмір їх активів на кінець 2022 року збільшився на 10,78 % в порівнянні з 2018 роком, що свідчить про зростання обсягу активів у страхових компаній, що залишились на ринку (табл. 2.3)

Рис. 2.3. Динаміка основних показників розвитку страхових компаній
Джерело: побудовано автором за [77, 78]

З метою оцінки функціонування страхового ринку України необхідно проаналізувати динаміку змін страхових резервів, адже саме вони забезпечують майбутні страхові виплати (рис. 2.4).

Обсяги страхових резервів протягом досліджуваного періоду 2018-2022 рр. з кожним роком зростали. Станом на кінець 2022 року розмір страхових резервів становив 41055,0 млн. грн., що на 14079,4 млн грн. або на 52,19 % більше у порівнянні з 2018 роком. У 2020 роком в порівнянні з 2019 роком збільшився обсяг прийнятних активів non-life-страховиків для

покриття резервів та покращилася їхня структура. Враховуючи важливість такого аналізу (рис. 2.4), його результати можуть бути корисними як для страхових компаній, що прагнуть оптимізувати свою діяльність, так і для регуляторів ринку, які мають інтерес у забезпеченні економічної безпеки, стабільності та ефективності страхового сектору.

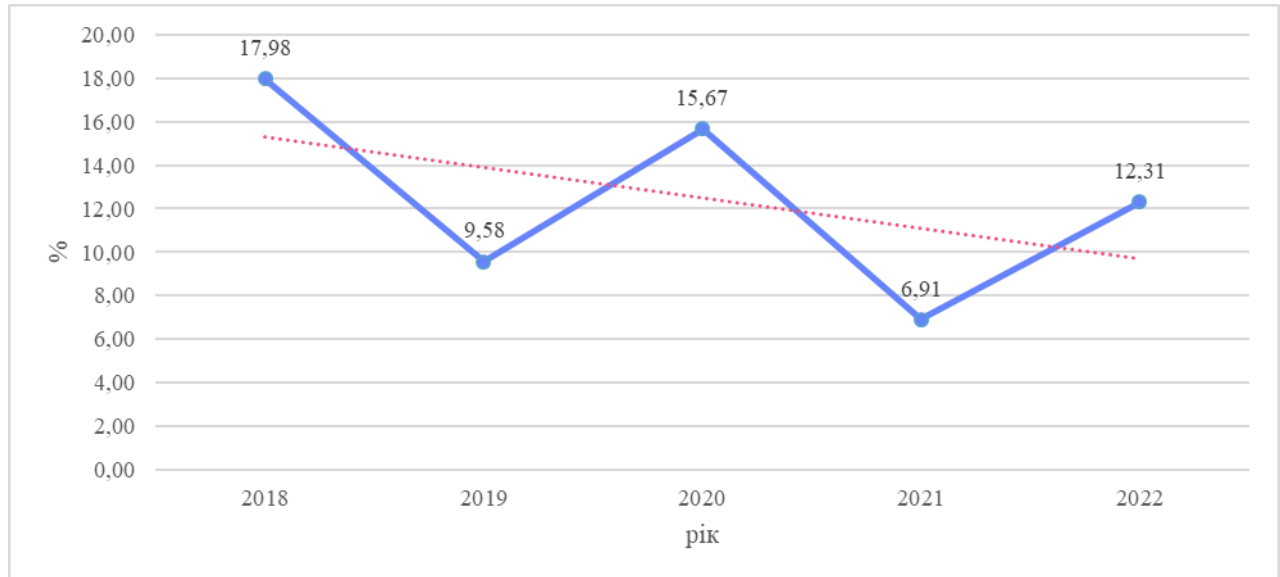

Рис. 2.4. Темпи приросту страхових резервів

Джерело: побудовано автором за [77, 78]

Привертає увагу динаміка валових страхових премій у період з 2018 по 2022 рік. Цей показник виявився неоднорідним: відзначався позитивним приростом у 2019 році (на 7,36 % у порівнянні з 2018 роком) і 2021 році (на 8,03 % у порівнянні з 2020 роком), але зменшився у 2022 році (на 18,84 % у порівнянні з 2021 роком). У 2020 році спостерігалось зростання обсягу валових страхових премій, особливо в галузі страхування життя. Проте протягом року сукупні валові страхові премії зменшилися на 14,75 %, головним чином через вихід з ринку деяких страховиків та зменшення ризикового страхування. У 2021 році обсяги валових премій страховиків життя продовжували зростати, свідчать дані на кінець року: від 45184,9 млн. грн. у 2020 році до 48811,0 млн. грн. у 2021 році, що підтверджує позитивну тенденцію до моменту початку військової агресії [80].

Лінія тренда, яка відображає динаміку валових страхових премій, є від'ємною (рис. 2.5), що свідчить про загальну негативну тенденцію впливу економічних та політичних факторів на ринок страхування.

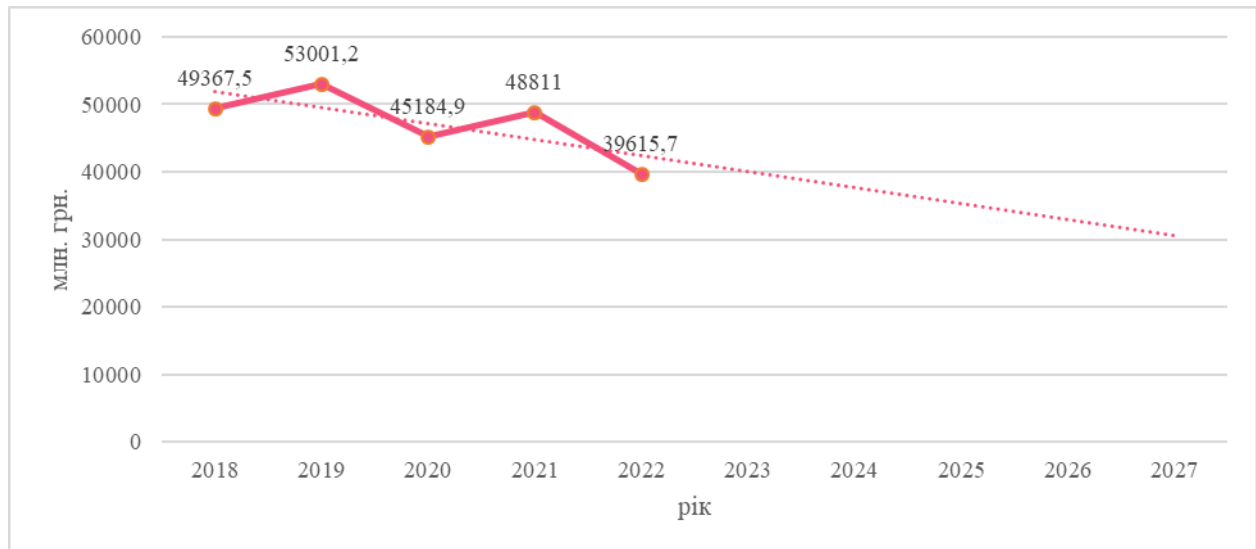

Рис. 2.5. Розмір валових страхових премій

Джерело: побудовано автором за [77, 78]

Загальний обсяг валових страхових премій у 2022 році зменшився до 39615,7 млн. грн., при цьому від фізичних осіб страховиками отримано 24600,0 млн. грн. Чисті страхові премії скоротилися до 38600,0 млн. грн. Чисті зароблені страхові премії склали 34900,0 млн. грн. Підписані страхові премії становили 38700,0 млн. грн.

Загальна негативна тенденція значення валових страхових премій спричинена зменшенням надходжень страхових премій від страхувальників – від фізичних та юридичних осіб. Задля усвідомлення зменшення в практичній площині розраховано темпи приросту, результати представлені в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Темпи приросту валових страхових премій, %

Показник	Відхилення +/-				
	2018/2017	2019/2018	2020/2019	2021/2020	2022/2021
Валові страхові премії, млн. грн.	13,67	7,36	-14,75	8,03	-18,84

Джерело: побудовано автором за [77]

Графічно отримані дані представлені на рис. 2.6. Зазначений графік розкриває динаміку темпів зменшення та стабілізації валових страхових премій, підкреслюючи рівномірність приросту та спаду. Лінія тренду вказаного показника залишається статичною, вражаючи результатами аналізу.

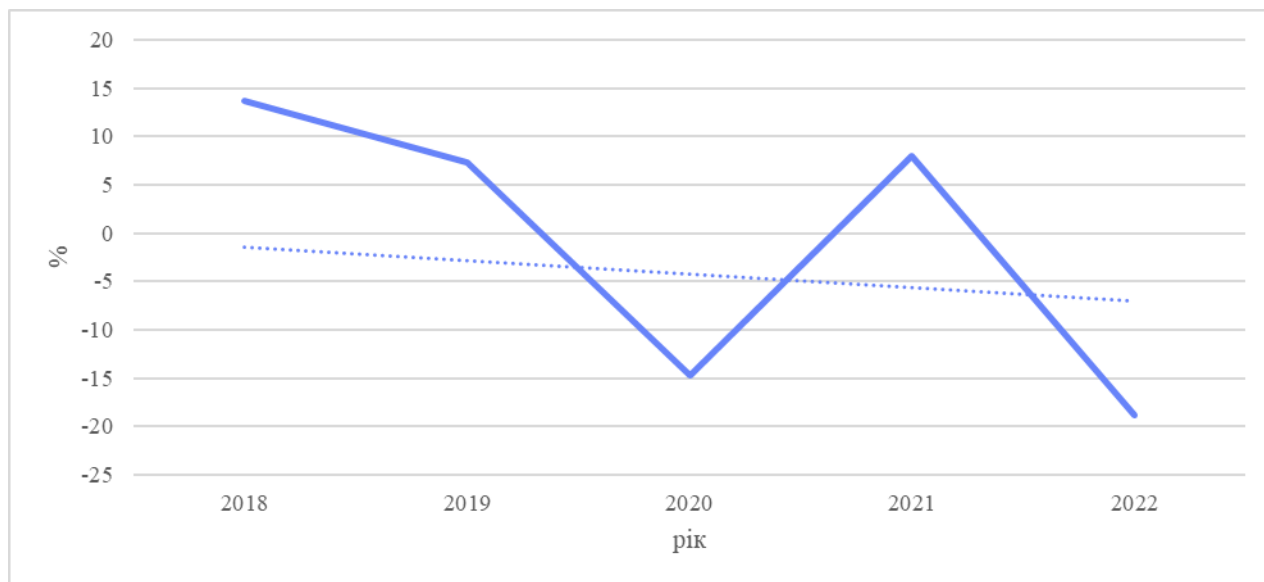

Рис. 2.6. Темпи приросту значення валових страхових премій

Джерело: побудовано автором за [77, 78]

Кількість укладених договорів страхування у 2022 році в порівнянні з 2021 роком впала у 1,5 рази, а розмір валових страхових премій скоротився на 18,84 %.

Аналізуючи рис. 2.7, можна побачити, що найбільшу частку валових страхових премій протягом останніх трьох років має добровільне медичне страхування, що викликано спалахом пандемії COVID-19. Пандемія викликала збільшення інтересу до медичного страхування через підвищений попит на медичні послуги та захист від можливих фінансових ризиків, пов'язаних з захворюванням. Незважаючи на це, не всі вітчизняні страхові компанії мали можливість надати своїм клієнтам таких захист. Деякі страхові компанії, такі як «Провідна», «ARX», «USI», «ІНГО», «ТАС» реагували на це, розширюючи або модифікуючи свої продукти медичного страхування

(«Антивірус», «Короназахист+», «Захист від COVID-19», КОРОНАВІРУС+ (амбулаторія+стаціонар), СТОП. КОРОНАВІРУС та інші), щоб відповісти на нові потреби клієнтів у зв'язку з пандемією [78]. Кожна з наведених програм передбачала виплату страхової суми застрахованій особі у разі: розладу здоров'я через зараження вірусом COVID-19; смерті внаслідок інфікування вірусом COVID-19.

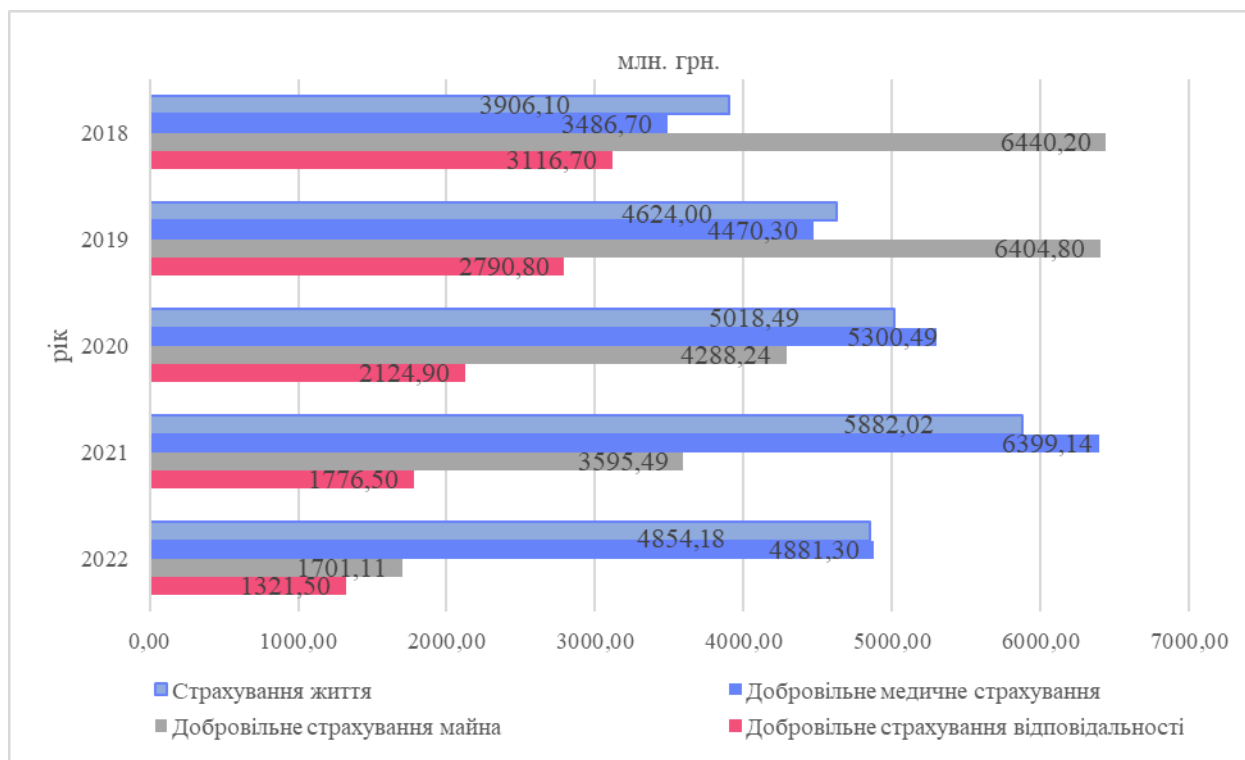

Рис. 2.7. Динаміка структури валових страхових премій

Джерело: побудовано автором за [77, 78]

Валові надходження страхових премій при добровільному медичному страхуванні у 2021 році порівняно з 2018 роком зросли на 2912,44 млн. грн., або на 83,53 %, у 2022 році порівняно з 2021 роком зменшились на 1517,84 млн. грн., або на 23,72 %.

На сьогодні, страховий ринок України переважно розвивається за рахунок ризикового страхування [77, 78]. Не дивлячись на існування великої кількості обов'язкових видів страхування [79], добровільне страхування є ключовим фактором розвитку страхового ринку України, що забезпечує

більшу гнучкість, вибір, якість та конкурентоспроможність для споживачів страхових послуг та страхових компаній.

Збільшення кількості інцидентів, які підпадають під визначення страхових випадків, що провокують збільшення укладання договорів страхування, в своїй сукупності провокують динаміку на такий досліджуваний показник страхового розвитку, як валові страхові виплати. Безпосередньою наявністю динаміки саме цього показника можна аргументувати наявність оживлення страхового ринку, як інструменту, що слугує для зниження ризику. Цю динаміку можна охарактеризувати рис. 2.8.

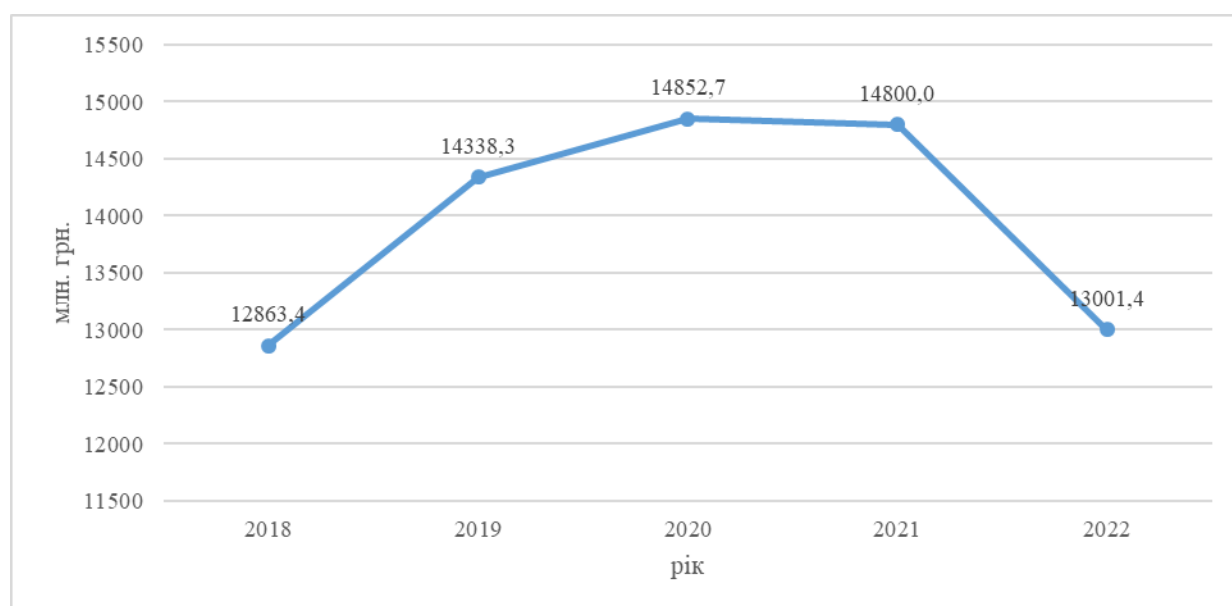

Рис. 2.8. Розмір валових страхових виплат

Джерело: побудовано автором за [77, 78]

У розглянутому періоді 2018-2022 рр., відбулися зміни у величині валових страхових виплат. На кінець 2018 року валові страхові виплати становили 12863,4 млн. грн., протягом наступних трьох років ця величина зросла до 14800,0 млн. грн., відображаючи певний позитивний темп приросту, однак на кінець 2022 року, зменшення валових страхових виплат до 13001,4 млн. грн., вказує на те, що ситуація на страховому ринку, в зв'язку з воєнним станом в країні, стає ще більш неоднозначною, вимагаючи

уважного моніторингу та адаптації стратегій від усіх учасників ринку (рис. 2.9).

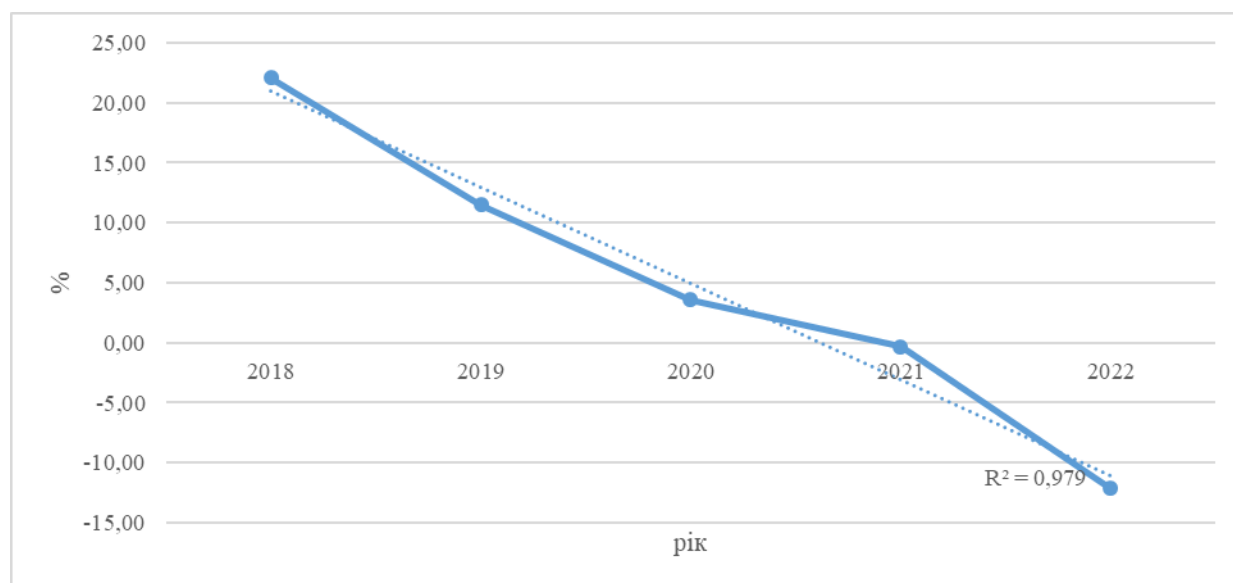

Рис. 2.9. Темпи приросту значення валових страхових виплат

Джерело: побудовано автором за [77, 78]

Як видно з рис. 2.10, лідером по страховим виплатам є галузь добровільного медичного страхування. На рис. 2.10. зображена динаміка структури валових страхових виплат за 2018-2022 роки.

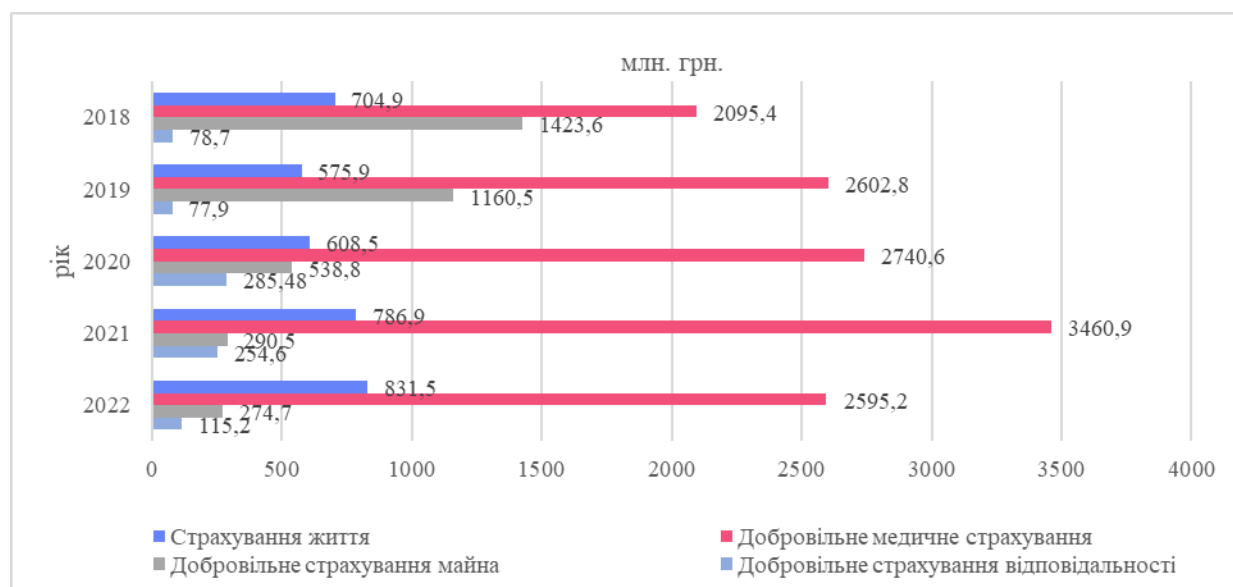

Рис. 2.10. Динаміка структури валових страхових виплат

Джерело: побудовано автором за [77, 78]

Страхові виплати при добровільному медичному страхуванні у 2021 році порівняно з 2018 роком зросли на 1365,5 млн. грн., або на 65,17 %, у 2022 році порівняно з 2021 роком зменшились на 865,7 млн. грн., або на 25,01 %. Кількість страхових випадків, за якими прийнято рішення про здійснення страхових виплат при добровільному медичному страхуванні у 2021 році порівняно з 2020 роком зросла на 593713 шт., або на 22,71 %, у 2022 році порівняно з 2021 роком зменшилась на 854386 шт., або на 26,63 %. Щодо кількості договорів страхування, укладених протягом звітного періоду при добровільному медичному страхуванні у 2021 році порівняно з 2020 роком відбулося їх зростання на 2094308 шт., або на 20,64 %, у 2022 році порівняно з 2021 роком зменшилося на 6222747 шт., або на 50,84 %.

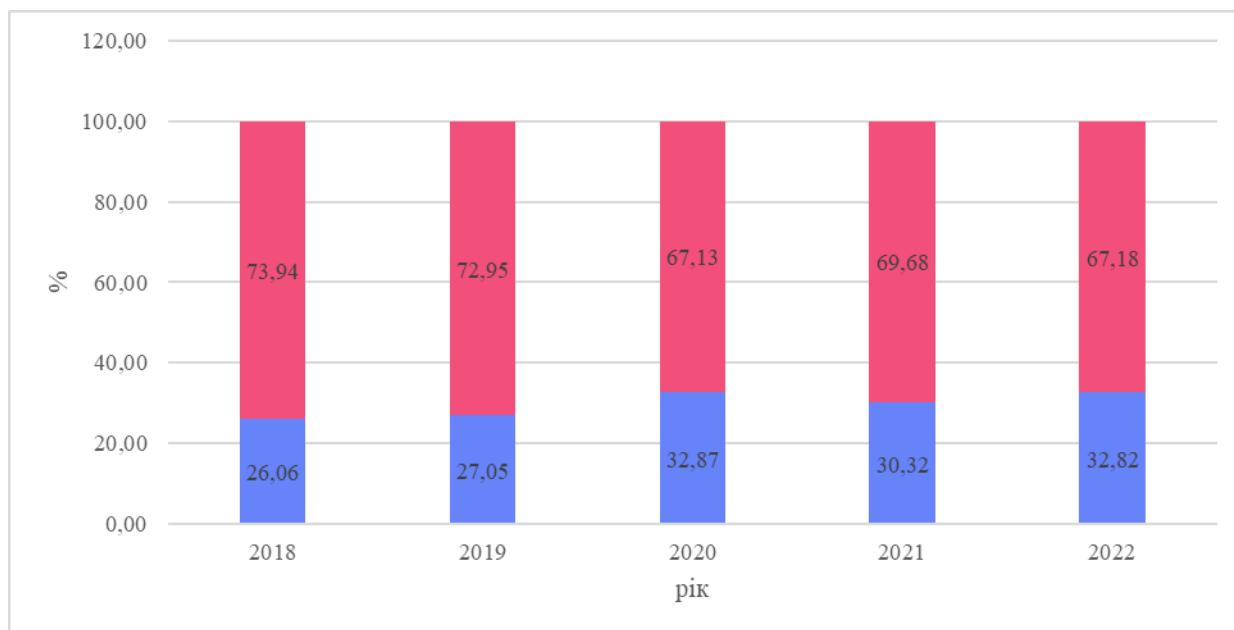

Рис. 2.11. Співвідношення валових страхових премій до валових страхових виплат

Джерело: побудовано автором за [77, 78]

Співвідношення між валовими страховими виплатами та валовими страховими преміями є важливим показником, який характеризує фінансовий стан страхового ринку загалом. На рис. 2.11 визначено співвідношення по досліджуваному періоду. В середньому за 5 років їх значення становить –

29,82 %, що свідчить про те, що інша частина, 70,18 % страхових премій залишається у розпорядженні страховиків, а отже така діяльність дозволяє не тільки покривати витрати на здійснення страхування, а і відкриває можливості для здійснення інвестицій з метою примноження доходів і сприяє збільшенню їхньої економічної безпеки та стабільності.

У структурі страхового портфеля найбільше скоротились обсяги страхування майнових та вогневих ризиків (-60 %) і фінансових ризиків (-64 %). Драйвером підтримки страхового бізнесу non-life стала «Зелена картка» (+76 %).

Аналізуючи представлені на рис. 2.12 показники можна зробити висновок, що значно збільшився попит на автострахування протягом зазначеного періоду, рятуючись від обстрілів, населення України почало масово виїжджати за кордон власними автівками, а відповідно до міжнародних норм, які діють ще з 1949 року, на території європейських країн водії повинні мати відповідний страховий поліс. Таким полісом наразі є Зелена карта, порівняти його можна з обов'язковим в Україні полісом ОСЦПВ, однак дія цього поліса поширюється не на всі країни-члени міжнародної системи автомобільного страхування «Зелена карта» [96, с. 224].

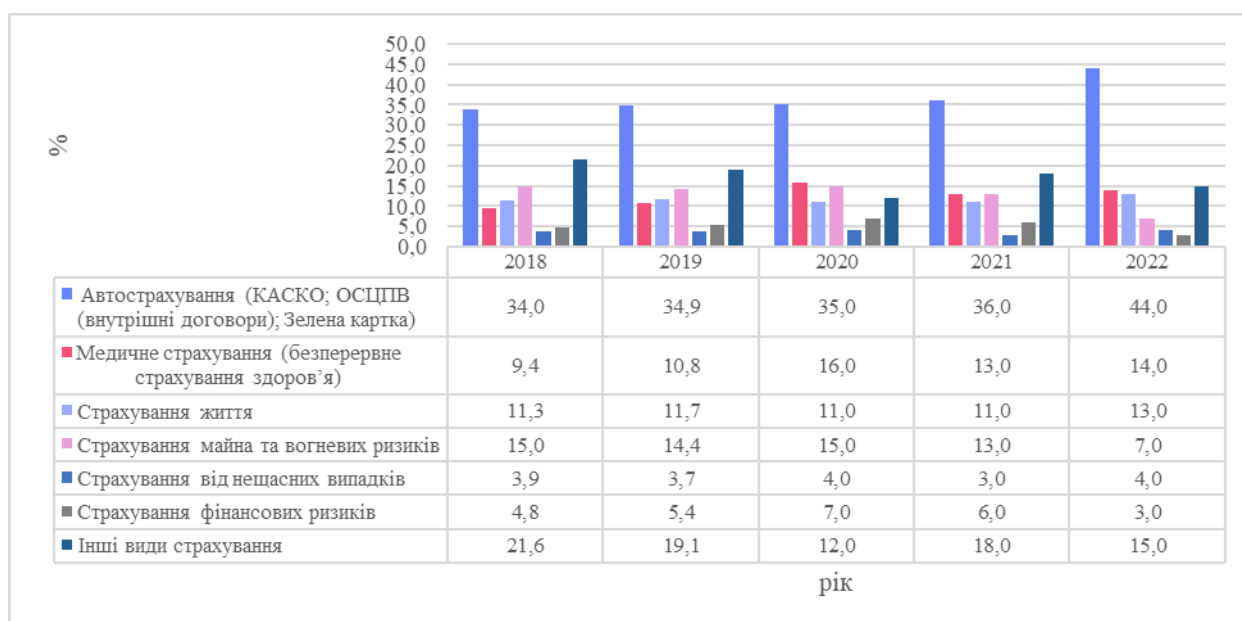

Рис. 2.12. Страховий портфель за видами страхування

Джерело: побудовано автором за [77, 78]

Навіть не дивлячись на те, що 28 лютого 2022 року Національний банк України повідомив про можливість перетину кордону без полісу «Зелена карта» у страхових компаній закінчувалися відповідні паперові бланки, а у прикордонних містах було майже неможливо придбати такий поліс (зважаючи на це, страхові компанії надавали можливість замовити страховий поліс онлайн на сайті компанії й отримати його на e-mail у форматі PDF протягом декількох годин) [78]. Наразі кількість від'їжджаючих закордон громадян скоротилася, а тому, відповідно, і продажі за такими видами страхування повертаються до звичних рівнів. За рік воєнного стану в Україні, «Автоцивілка», «Зелена карта», КАСКО – частка цих видів страхування збільшився на 76 % порівняно з аналогічним періодом минулого року (рис. 2.13).

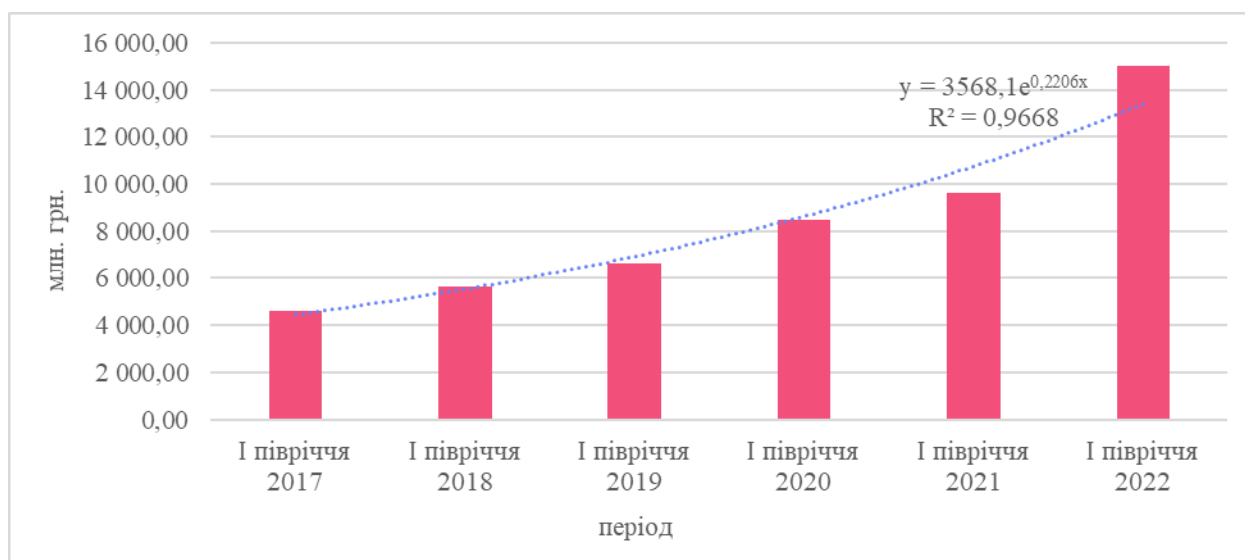

Рис. 2.13 Структура чистих страхових премій з автострахування («Автоцивілка», «Зелена карта», КАСКО)

Джерело: побудовано автором за [77, 78]

Наприкінці літа 2022 року більшість страхових компаній успішно відновили роботу своїх офісів, надаючи клієнтам звичайні офлайн сервіси та розширюючи перелік доступних онлайн послуг. Серед інших ініціатив, особливо вдалимися виявилися можливість укладення онлайн договорів КАСКО, можливість оплати за договорами без комісії, послуги онлайн

персонального аварійного комісара, а також можливість проведення онлайн огляду автомобіля за допомогою мобільного додатка.

Обговорення перспектив у країні, яка перебуває в умовах збройної агресії, вимагає особливо обережного підходу. Однак у нас є достатньо обґрунтованих підстав для оптимізму щодо стабілізації страхового ринку.

Маємо підстави вважати, що оскільки майже половина всіх зібраних страхових премій припадає на автострахування (КАСКО, Автоцивілка та «Зелена картка» становлять 49 % за результатами 2022 року), то збільшення обсягів кожного з цих видів страхування суттєво позитивно вплине на їх динаміку. Зростання кількості укладених договорів буде обумовлене збільшенням кількості автотранспорту на дорогах, що сподіваємося, сприятиме поверненню українців додому.

Пріоритетними напрямками нагляду з боку НБУ під час дії воєнного стану в Україні є: дотримання страховими компаніями вимог до належного та своєчасного розкриття інформації про свій фінансовий стан; подання регуляторної звітності; розкриття інформації про дотримання фінансових нормативів; дотримання обов'язкових нормативів здійснення ризикової діяльності; належне виконання зобов'язань за укладеними договорами страхування; оперативний моніторинг критичних показників діяльності (cash-flow); спеціалізовані дослідження операцій з купівлі-продажу ОВДП та ОЗДП.

Для покращення функціонування та подальшого розвитку страхового ринку рекомендується вжити наступні заходи:

- поліпшення нормативно-правової бази у галузі страхування;
- здійснення постійного контролю за діяльністю страхових компаній органами страхового нагляду та невідкладне застосування заходів для запобігання неплатоспроможності страховиків;
- вдосконалення механізму наглядових дій для уникнення функціонування страхових компаній, що не можуть здійснювати страхові відшкодування; постійний моніторинг відповідності страхових випадків

страховим виплатам;

- впровадження ефективної тарифної політики, що дозволить страховим компаніям підтримувати баланс між отриманими страховими преміями та виплачуваними страховими відшкодуваннями, забезпечуючи стабільність їхньої діяльності [96, с. 227].

Ринок з надання страхових послуг, в нинішньому його стані, все ще знаходиться у своєму розвитку. Цілком очевидним є перспективне збільшення попиту на страхові послуги, і підвищення значення страхування в усіх сферах суспільства, що буде спричинене післявоєнним перетворенням держави.

Можна виокремити те, що з кожним роком відбувається переформатування й покращення механізмів функціонування страхового ринку, розробляються нові моделі взаємодії та державного регулювання. Діяльність суб'єктів ринкових відносин, що спрямована на оптимізацію методів реалізації поставлених завдань визначає позитивний перспективний результат галузі, адже ліквідовує існуючі прогалини в механізмі взаємодії і упереджує нові. Наявні проблеми страхового ринку мають безпосередній зв'язок з державною кредитною і фінансовою політикою, соціальним, економічним і юридичним становищем в державі, а також реалізацією економічних реформ.

Суттєвим фактором виступає загальнодержавна орієнтація на Європейську і Євроатлантичну спільноти в усіх сферах людського буття, перейняття й використання досвіду інших держав. Пряма зацікавленість держави у розвитку страхової галузі характеризується необхідністю використання її у якості елемента забезпечення рівня виробництва, покриття непередбачуваних збитків, збитків фізичних і юридичних осіб, з найменшою інтеграцією в ці питання коштів державного бюджету і державних ресурсів [82]. Суб'єкти господарювання, в свою чергу, мають зацікавленість у захисті свого майна, діяльності та її результатів, а також прибутків від потенційного

настання непередбачуваних ризиків, що особливо актуально під час інтеграції в систему ринкових відносин, що формується і розвивається.

Щодо першочергових викликів, які постають перед ринком страхування зараз, і які можуть потенційно створити проблему в майбутньому, в разі недостатності їх регламентацій, є аспект першочергового регулювання – необхідності законодавчого забезпечення й розробки чіткого алгоритму організаційних і економічних питань в діяльності страхового бізнесу, що являє собою необхідність забезпечення нових інструментів у вигляді нормативно-правових актів широкого спектру регулювання по всій вертикалі державної влади з тим, щоб прийняті акти не суперечили одне одному, а вже існуючі були модернізовані з урахуванням всіх викликів сьогодення та приведені в баланс з новоприйнятими.

Законодавчо потрібно врегулювати ризики, які можуть спіткати страховиків під час інтеграції до Європейського Союзу, в першу чергу в питанні конкурентоспроможності, а також збалансувати необхідність оптимізації законодавства до стандартів ЄС враховуючи реалії військового часу і післявоєнної відбудови держави.

Одним з важливих чинників безпеки, що призводить до погіршення стану страхової компанії, є страхове шахрайство. Дослідник Л.В. Шірінян аргументує цей фактор з позицій проблем регулювання, збільшення ставок премій для страхувальників, збільшення власних витрат страховика, зменшення податкових надходжень до бюджету, що становить загрозу головному принципу адекватного розподілу зобов'язань у страхуванні щодо ризиків подій, що можуть статися [109, с. 332].

Серед викликів військового часу і післявоєнної відбудови, потрібно врегулювати питання як буде співвідноситись підвищений попит на страхування життя (в першу чергу серед осіб, що будуть займатися розмінуванням території, або знаходяться/проживають на території, що знаходились під тимчасовою окупацією, і щорічним зменшенням компаній, які займаються страхуванням життя, а також механізмів відшкодування

шкоди незастрахованим об'єктам не через страхові компанії, тобто регламентацію джерел відшкодування.

З відсутності практики щодо питань банкрутства підприємств, що підлягають приватизації і компаній інвесторів можна сказати, що питання приватизаційного страхування поки залишається невирішеним, проте стосовно нього точаться дискусії.

Згідно контексту проведеного дослідження, Національний банк України активно докладає зусиль для належного регулювання діяльності страхового ринку та впровадження ефективної системи нагляду. Ці заходи сприяють захисту споживачів страхових продуктів і послуг шляхом підвищення прозорості ринку та стабільності страхових компаній. Крім того, ці заходи сприяють створенню рівних конкурентних умов для всіх учасників страхового ринку, що є позитивним результатом прийняття Закону про «спліт» [83].

Але до чинників, які негативно впливають на розвиток, функціонування, економічну безпеку страхового ринку, можна віднести економічну нестабільність, обмеженість фінансових ресурсів у населення, недосконалість законодавчої бази, не досить ефективний державний контроль, високий рівень інфляції, обмежений розвиток фондового ринку, що ускладнює використання цінних паперів як складової активів для безпечного розміщення страхових резервів та низький рівень довіри населення до страхування.

Можливість вирішення цих питань визначає перспективи розвитку сфери страхування та ролі держави як соціального інституту у цьому процесі. Поза вже згаданими шляхами вирішення проблем можна виокремити, наприклад, модернізацію податкової політики, що передбачає надання податкових пільг підприємствам, які здійснюють страхування в критично важливих для держави галузях. Це допоможе додатково захистити їх і підкреслити державний інтерес, створюючи сприятливіші умови. Також важливими є поліпшення у внутрішньому середовищі, що включає

модернізацію та налагодження класифікації страхування, створення передумов для потенційних нових видів страхування, а також передбачення механізму впровадження цих видів на етапі підготовки [96].

Ефективне функціонування страхової галузі значно залежить від акцентування та впровадження найкращих практик інших країн, включаючи країни Європейського Союзу. Для можливості інтеграції нашої країни на міжнародний ринок страхових послуг необхідно сприяти розвитку національної системи страхових послуг, створити попит на страхування усередині країни, передбачити потенційні виклики та ефективно вирішувати існуючі проблеми.

На ринку страхування склалася парадоксальна ситуація. З одного боку, страхові компанії постійно надають позитивні аудиторські висновки, а фактичні дані демонструють щорічне зменшення кількості страховиків. Для вирішення такої проблеми дослідник Л.В. Шірінян пропонує змінити підходи до аудиту так, щоб аудитор не тільки підтверджував фінансову звітність страхової компанії, але і перевіряв ключові показники діяльності страховика на предмет їх відповідності нормам і вимогам страхового законодавства і показникам безпеки [103, с. 2; 106, с. 378].

Отже, можна відзначити, що популярність страхових послуг значно зросте в період післявоєнної відбудови. Сфера страхування напряму пов'язана з державною кредитною і фінансовою політикою, соціальним, економічним і юридичним контекстом в державі, а також впровадженням економічних реформ. Таким чином, розвиток цих сфер має прямий вплив на розвиток страхування в Україні. Серед викликів, які потрібно вирішити у галузі страхування, можна виділити перехідний період законодавства з наявними, але вирішуваними проблемами; економічні та організаційні труднощі, які мають бути вирішені у рамках стратегії розвитку галузі страхування; існуюча недовіра до страхових компаній, яка може бути подолана за допомогою посилення регуляторного впливу та контролю.

Прогнозувати в умовах серйозної кризи, такої як війна треба обережно адже коли будуть завершені військові дії, коли економіка держави повернеться до цивільного життя, як, і в якому стані буде це повернення – поки що не відомо. Неможливо передбачити кількість страхових компаній яка залишиться на ринку, які компанії збанкрутують, вийдуть з ринку, а які зазнають руйнувань і пошкоджень, фінансових втрат. Складно передбачити розміри страхових премій і страхових виплат, динаміку їх розвитку, а також майбутній фінансовий ландшафт України. На сьогодні, визначено перспективи і проблеми страхового ринку в актуальній обстановці [96].

Повоєнний час диктуватиме певні тенденції страховому ринку та швидше за все, зазнає певних змін. Перевага буде належати саме обов'язковим видам страхування, банківським страхуванням (іпотека, застава, нещасні випадки), страхуванням каско автомобілів та добровільне медичне страхування. Можливо з'явиться необхідність у вузько спеціалізованих видах страхування, пов'язаних з страхуванням ремонтно-відновлювальних та будівельно-монтажних роботах, запроваджені страхування некапітальних будівель для переселенців, розроблення щомісячних розстрочок з оплати страхових платежів та в цілому переглянути цінову політику внаслідок суттєвого зниження платоспроможного попиту. Доведено, що головний наслідок війни та ризик – різке падіння попиту майже на всі види страхування, особливо в сегменті фізичних осіб. Для того, щоб страхові компанії були спроможні пережити війну та відновитись, а отже – надавати страховий захист українцям за викликами часу, необхідно запровадити системні рішення і на державному рівні, зокрема. Такі кроки мають бути зроблені в першу чергу для того, щоб забезпечити можливість страхових компаній здійснювати виплати, надаючи підтримку громадянам, підприємствам та бізнесу. А отже, виникає необхідність у проведенні комплексної діагностики стану та рівня економічної безпеки страхових компаній, яка враховує всі особливості страхової галузі і дозволить розробити ефективні стратегії реагування на потенційні ризики та

забезпечити стійкість страхових компаній як у період воєнного стану так і післякризового відновлення, що є важливим аспектом забезпечення стабільності страхового ринку в Україні.

2.2. Інтегральна оцінка рівня економічної безпеки страхових компаній в сучасних умовах воєнного стану в країні

У сучасних умовах, коли страхові компанії стикаються з різноманітними фінансовими та економічними викликами, важливість забезпечення економічної безпеки стає надзвичайно актуальною. Однак, відсутність чітких методологій оцінки стану економічної безпеки страхових компаній може ускладнювати прийняття стратегічних рішень керівництвом.

Умови нестабільності, зокрема воєнний стан в країні, можуть суттєво підвищити ризики для страхових компаній, оскільки це час підвищеної небезпеки та непередбачуваності, відсутність чітких методів оцінки рівня економічної безпеки може призвести до недооцінки саме цих ризиків та недостатньої підготовки до впливу таких умов на фінансову стійкість страхових компаній. Тому виникає потреба в розробці або удосконаленні комплексної методології, яка б дозволяла об'єктивно оцінювати економічну безпеку страхових компаній, враховуючи їхню специфіку та потенційні ризики, зокрема в контексті воєнного стану. Використання методу лінійної згортки для розрахунку інтегрального показника економічної безпеки, дозволяє зважено поєднати функціональні складові, які відображають стан господарсько-економічної діяльності страхових компаній. Цей підхід дозволяє ефективно визначити рівень економічної безпеки на основі різноманітних показників, враховуючи особливості та специфіку діяльності страхових компаній.

Шляхом систематичної оцінки рівня економічної безпеки через інтегральний показник, керівництво страхових компаній може виявляти потенційні ризики та впроваджувати заходи для їх зменшення, сприяючи

збереженню стійкості та успішності в умовах невизначеності та нестабільності.

Останнім часом вітчизняні вчені, такі як І.Г. Аберніхіна, В.В. Бобиль, Н.Ю. Гічова, Л.В. Гнилицька, Н.В. Зачосова, М.С. Клапків, В.С. Свірський, О.А. Топоркова, В.М. Фурман, С.В. Юдіна та інші, активно досліджують проблеми оцінки економічної безпеки страхових компаній. Проте, враховуючи сучасні особливості здійснення страхової діяльності в умовах воєнного стану, виникає необхідність в удосконаленні методичних підходів, які б дозволили систематично визначати динаміку рівня економічної безпеки страхових компаній, розглядаючи її як інтегральну характеристику, та встановлювати припустимі межі її коливань.

Умови воєнного стану в Україні неминуче викликають серйозні перешкоди для нормального функціонування економічних систем, що може бути спричинене зниженням виробництва, зниженням споживчого попиту, перерозподілом ресурсів на військові потреби, а також загрозою для інфраструктури та економічної безпеки бізнесу. Нестабільність на фінансових ринках та загроза для економічної безпеки призводять до збільшення ризиків для страхових компаній та зменшення їхньої спроможності відшкодовувати збитки. Враховуючи ризики, які супроводжують умови воєнного стану в країні, оцінка економічної безпеки та готовність страхових компаній до комплексної діагностики та забезпечення їх економічної безпеки стає актуальною та необхідною.

У сучасних умовах невизначеності, страхові компанії мають акцентувати увагу на гнучкому та інноваційному підході для досягнення стійкості та ефективності, що включає швидку реакцію на зміни в політиці, економіці та непередбачені ситуації, а також пошук нових можливостей для захисту інтересів клієнтів та збереження власної фінансової стабільності через розробку нових продуктів страхування та ефективне управління ризиками.

Страхові компанії на території України, у зв'язку з різноманітними економічними та фінансовими ризиками, що є характерними для конкурентних і розвиваючихся ринків, стикаються з труднощами, спричиненими частими змінами у нормативно-правовій базі, неповною об'єктивністю системи оцінки фінансового стану та відсутністю чіткої стратегії розвитку, що підсилює невизначеність економічної ситуації. З початком війни, в лютому 2022 року, страхові компанії почали відчувати значне скорочення фінансових надходжень, а збитки галузі страхування від військових дій можуть мати значний вплив на їхню діяльність у майбутньому. Ураховуючи ці фактори, важливо, щоб у всіх страхових компаній була довгострокова стратегія, спрямована на збереження та підтримку своїх клієнтів шляхом надання якісних та доступних страхових продуктів, що відповідають їхнім потребам у цей складний період.

Для оцінки рівня економічної безпеки страхових компаній, важливо використовувати методику розрахунку інтегрального показника економічної безпеки, яка включає аналіз різноманітних складових, що утворюють систему економічної безпеки. Цей підхід, який включає розраховані формули інтегрального показника, а також алгоритм процесу розрахунку та діапазон оцінки отриманих результатів, дозволяє здійснити комплексну оцінку загального рівня економічної безпеки страхових компаній, враховуючи специфіку їх діяльності, сприяючи більш об'єктивному аналізу їхньої стійкості та надійності в умовах ринкової нестабільності.

Економічна безпека страхових компаній має різні функціональні складові: ринкову, фінансову, кадрову, політико-правову, соціально-психологічну, інформаційно-аналітичну та організаційну [84, с. 47]. Кожна з цих складових має велике значення для забезпечення стійкості та ефективності діяльності страхових компаній. Під час оцінки рівня економічної безпеки страхових компаній, який базується на даних статистичної та фінансово-економічної звітності, використовуються різні показники та критерії, які дозволяють оцінити стан кожної складової. Для

систематизації та об'єднання цих показників використовується теорія «адитивної цінності», яка передбачає обчислення інтегрального показника економічної безпеки як суми значень окремих показників. Однак, у зв'язку з тим, що різні показники можуть мати різні одиниці вимірювання, виникає необхідність у нормалізації даних, це означає, що значення різних показників потрібно звести до одного діапазону значень щоб їх можна було порівняти та об'єднати. Такий підхід дозволяє забезпечити об'єктивність та порівнянність результатів при оцінці економічної безпеки і враховує комплексність та множинність факторів, що впливають на діяльність страхових компаній [85, с. 137].

У працях Л.В. Шірінян обґрунтовується доцільність використання ключових показників ефективності як рушійної сили результативності в страхуванні. Дослідник розкриває такий аспект з позицій поведінки учасників страхування [108, с. 122; 109, с. 304] і визначає, як оцінюють ефективність страхування головні його учасники.

Процес формування та оцінки економічної безпеки страхових компаній, включає наступні етапи:

1. Перший етап. Формування множини показників, які відображають різні аспекти діяльності страхових компаній і мають своє значення для загальної оцінки їхньої економічної безпеки.

2. Другий етап. Визначення порогових та фактичних значень показників. Порогові значення вказують на мінімально прийнятний рівень безпеки для кожного показника, тоді як фактичні значення є результатом вимірювання цих показників для конкретної страхової компанії.

3. Третій етап. Нормалізація множини показників. Цей етап полягає в перетворенні фактичних значень показників таким чином, щоб їх можна було ефективно порівняти між собою.

4. Четвертий етап. Визначення питомої ваги показників у структурі функціональної складової економічної безпеки страхової компанії. Це важливий етап, оскільки деякі показники можуть мати більший вплив на

економічну безпеку страхової компанії, ніж інші, а отже їх вага в інтегральному показнику повинна відображати їх значимість. Обґрунтування питомої ваги кожного показника повинно базуватися на ретельному аналізі та експертній оцінці, щоб допомогти ідентифікувати ключові аспекти діяльності страхової компанії, їх взаємозв'язок та важливість для економічної безпеки.

5. П'ятий етап. Розрахунок інтегрального показника, який враховує всі аспекти економічної безпеки страхової компанії на основі нормалізованих значень показників та їх вагових коефіцієнтів [95].

Ринкова складова економічної безпеки страхової компанії визначається її здатністю ефективно функціонувати на ринку страхових послуг, утримувати та розвивати свою частку ринку, а також пристосовуватися до змін у конкурентному середовищі (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Показники ринкової складової економічної безпеки страхової компанії

Показник	Формула розрахунку показника	Оптимальні значення показника
1	2	3
Частка ринку, %	Об'єм страхових послуг страхової компанії, тис. грн./Об'єм ринку страхових послуг, тис. грн.	Відображає відносний обсяг страхових послуг, який контролюється страховою компанією, в порівнянні з загальним обсягом ринку страхових послуг.
Витратність страхової послуги, грн.	Собівартість страхової послуги, тис. грн./Чисті зароблені страхові премії, тис. грн.	Коефіцієнт є важливим для оцінки ефективності бізнесу страхової компанії. Чим нижче значення витратності страхових послуг, тим більше прибутку залишається у компанії після врахування витрат на надання послуг, що може свідчити про більшу ефективність операцій та конкурентоспроможність страхової компанії на ринку.
Рівень конкурентоспроможності, %	Фінансовий результат страхової компанії, тис. грн./ Загальний фінансовий результат страхових компаній в галузі, тис. грн.	Відносна ефективність страхової компанії порівняно з іншими учасниками ринку.

Продовження таблиці 2.3

1	2	3
Рівень збитковості страхової діяльності, %	Страхові виплати, тис. грн./Страхові платежі, тис. грн.	Вказує на ефективність управління ризиками страхової компанії, де менший рівень збитковості свідчить про кращу управлінську стратегію.
Коефіцієнт забезпеченості страхових послуг, грн.	Страхові резерви, тис. грн./Страхові платежі, тис. грн.	Чим вище значення цього коефіцієнта, тим більше коштів зарезервовано для виплати страхових відшкодувань на одиницю страхових платежів, що може свідчити про фінансову стійкість та надійність страхової компанії.
Входження до міжнародної фінансової групи	Власники: іноземна корпоративна структура; фізична особа-нерезидент; резиденти України	- страхова компанія входить до міжнародної фінансової групи, з головним офісом у розвиненій країні, де іноземні власники мають контрольний пакет акцій; - страхова компанія входить до міжнародної фінансової групи, де іноземні власники володіють меншістю акцій; - страхова компанія входить до міжнародної фінансової групи, з головним офісом у країні, що розвивається; - страхова компанія не має іноземних власників.

Джерело: сформовано на основі [84-92]

Фінансова складова економічної безпеки важлива для будь-якої страхової компанії з різних аспектів: наявність достатніх фінансових ресурсів і їх стабільність дозволяють компанії виконувати свої зобов'язання перед клієнтами, незалежно від внутрішніх або зовнішніх фінансових коливань; є ключовою для збереження довіри клієнтів та інвесторів, а також для підтримки репутації компанії на страховому ринку; важливо мати достатній рівень ліквідних активів для того, щоб в разі необхідності відшкодувати збитки клієнтам без затримок і витрат на переоцінку активів; ефективне управління ризиками є ключовим аспектом фінансової складової; компанії повинні дотримуватися регуляторних вимог, які стосуються мінімального

рівня капіталу, резервування та інших аспектів фінансової діяльності (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Показники фінансової складової економічної безпеки страхової компанії

Показник	Формула розрахунку показника	Оптимальні значення показника
1	2	3
Коефіцієнт абсолютної ліквідності, грн.	Грошові кошти, тис. грн./Страхові зобов'язання, тис. грн.	Високий рівень цього коефіцієнта вказує на те, що страхова компанія має достатньо грошових коштів для сплати страхових зобов'язань у випадку виникнення непередбачуваних ситуацій. Діапазон – 0,2-0,35, відображає високий рівень ліквідності, що забезпечує стабільність і надійність страхової компанії.
Коефіцієнт загальної платоспроможності, грн.	Активи, тис. грн./Страхові зобов'язання, тис. грн.	Коефіцієнт визначає загальну здатність страхової компанії виконати свої зобов'язання з використанням всіх своїх активів відносно страхових зобов'язань. Діапазон – ≥ 2 означає, що активи страхової компанії є принаймні вдвічі більшими за її страхові зобов'язання.
Коефіцієнт ліквідності страхових резервів, грн.	Страхові резерви, тис. грн./Ліквідні активи, тис. грн.	Коефіцієнт визначає, у якій мірі страхові резерви страхової компанії можуть бути перетворені на готівку в разі необхідності відшкодування страхових виплат. Високе значення цього коефіцієнта вказує на те, що компанія має достатньо ліквідних активів для виконання своїх зобов'язань. Діапазон – $>$.
Коефіцієнт страхового покриття, грн.	Сума страхових резервів, тис. грн.*Коефіцієнт ліквідності страхових резервів, %/Сума страхових виплат, тис. грн.	Коефіцієнт визначає, у якій мірі страхові резерви компанії можуть відшкодувати величину страхових виплат. Високе значення цього коефіцієнта вказує на ефективне управління ризиками та стійкість страхової компанії. Діапазон – $>$.
Коефіцієнт автономії (фінансової незалежності), грн.	Власний капітал, тис. грн./Валюта балансу, тис. грн.	Коефіцієнт визначає ступінь фінансової незалежності страхової компанії, що вимірюється відношенням власного капіталу до загальних зобов'язань. Високе значення цього коефіцієнта свідчить про фінансову стабільність та незалежність компанії. Діапазон – $>0,5$.

Продовження таблиці 2.4

1	2	3
Коефіцієнт фінансової стійкості, грн.	Власний капітал, тис. грн.+Довгострокові зобов'язання і забезпечення, тис. грн./Валюта балансу, тис. грн.	Коефіцієнт визначає фінансову стійкість компанії, враховуючи власний капітал та довгострокові зобов'язання. Високе значення цього коефіцієнта свідчить про те, що страхова компанія має здатність ефективно управляти своїми фінансами і використовувати залучені кошти для подальшого розвитку та росту. Діапазон – 0,75-0,90.
Коефіцієнт перестрахування, грн.	Сума страхових платежів, переданих у перестрахування, тис. грн./Сума валових страхових премій, тис. грн.	Коефіцієнт є важливим показником для страхових компаній, оскільки він визначає пропорцію страхових ризиків, переданих у перестрахування, до загального обсягу валових страхових премій компанії. Низьке значення цього коефіцієнта може свідчити про ризиковану політику страхування. Діапазон – <0,5.
Коефіцієнт оборотності власного капіталу, грн.	Чисті зароблені страхові премії, тис. грн./Середньорічну суму власного капіталу, тис. грн.	Коефіцієнт вказує на ефективність використання власного капіталу страховою компанією для генерації чистих зароблених страхових премій. Високе значення цього коефіцієнта свідчить про успішне управління фінансами страхової компанії та здатність власного капіталу до генерації додаткового доходу. Діапазон – >.
Рентабельність страхової послуги, грн.	Чистий прибуток, тис. грн./Сумарні витрати страхової компанії, тис. грн.	Коефіцієнти визначають ефективність фінансової діяльності страхової компанії, генерацію прибутку та використання активів. Діапазон – >.
Рентабельність страхової діяльності, грн.	Чистий прибуток, тис. грн./Страхові платежі, тис. грн.	
Рентабельність активів, грн.	Чистий прибуток, тис. грн./Середньорічна вартість активів, тис. грн.	
Рентабельність інвестиційної діяльності, грн.	Прибуток від інвестиційної діяльності, тис. грн./Страхові резерви, тис. грн.	

Джерело: сформовано на основі [84-92]

Кадрова складова економічної безпеки страхової компанії – це сукупність організаційних заходів та стратегій, спрямованих на забезпечення ефективного управління персоналом, збереження професійного потенціалу та

відповідальної професійної поведінки співробітників з метою мінімізації ризиків і збитків, пов'язаних з недостатньою кваліфікацією, недобросовісністю або іншими негативними аспектами в їх діяльності, які можуть призвести до фінансових втрат або порушення репутації страхової компанії на ринку.

Кадрова складова економічної безпеки страхової компанії може бути досліджена за допомогою таких показників, що представлені в табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Показники кадрової складової економічної безпеки страхової компанії

Показник	Формула розрахунку показника	Оптимальні значення показника
Забезпечення кадрами	Кількість наявних працівників, задіяних в роботі, чол/Кількість необхідних працівників, чол	Коефіцієнт визначає співвідношення між кількістю наявних працівників, які задіяні в роботі, та кількістю необхідних працівників. Оптимальне значення цього коефіцієнта – 1,00, що вказує на те, що страхова компанія має належну кількість працівників для ефективного функціонування.
Плинність персоналу, %	Кількість звільнених, чол/Середньооблікова чисельність, чол	Коефіцієнт визначає відсоток працівників страхової компанії, які звільнилися протягом певного періоду, відносно середньооблікової чисельності персоналу. Низьке значення плинності персоналу (не вище 4,00%) вказує на стабільність кадрового складу та ефективне управління персоналом.
Стабільність, стаж роботи, рік	Загальна сума років роботи в компанії всього персоналу, роки/Середньооблікова чисельність персоналу, чол	Коефіцієнт визначає середній стаж роботи працівників в страховій компанії, відносно середньооблікової чисельності персоналу. Значення цього коефіцієнта повинно бути більшим за нуль, щоб свідчити про стабільність та досвід роботи персоналу в компанії.
Рівень дисципліни	Неявки на роботу, людино-дні/Середньооблікову чисельність працівників, чол	Коефіцієнт визначає відношення кількості неявок на роботу до середньооблікової чисельності працівників. Низьке значення цього коефіцієнта вказує на високий рівень дисципліни серед працівників страхової компанії.

Джерело: сформовано на основі [84-92]

Політико-правова складова є важливим аспектом економічної безпеки страхової компанії, оскільки вона визначає рамки та умови, в яких компанія

може здійснювати свою діяльність, та враховує ризики, пов'язані з законодавством та політичними процесами табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Показники політико-правової складової економічної безпеки страхової компанії

Показник	Формула розрахунку показника	Оптимальні значення показника
Коефіцієнт платіжної дисципліни	Прибуток від операційної діяльності, тис. грн./Збитки від штрафних санкцій, тис. грн.	Коефіцієнт платіжної дисципліни є особливо важливим для страхової компанії, оскільки він відображає її здатність ефективно керувати фінансовими ресурсами та уникати штрафних санкцій. Погана платіжна дисципліна може призвести до значних фінансових втрат та негативно вплинути на фінансову стійкість компанії. Високий коефіцієнт платіжної дисципліни для страхової компанії – 1,00, вказує на те, що вона успішно управляє своїми фінансами, має надійну систему контролю за витратами та ризиками, і може ефективно уникати ситуацій, що призводять до штрафних санкцій.
Коефіцієнт якості юридичних послуг	Судові справи виграні в суді, одиниць/Загальна кількість судових позовів страхової компанії, одиниць	Коефіцієнт визначає ефективність управління юридичними питаннями страхової компанії та її успішність у судових справах. Оптимальне значення цього коефіцієнта – 1,00, що означає, що компанія виграє всі судові справи, в яких вона бере участь.
Коефіцієнт юридичного менеджменту	Дохід від відшкодування штрафних санкцій, тис. грн./Дохід від нарахованих штрафних санкцій страхової компанії, тис. грн.	Коефіцієнт визначає ефективність управління штрафними санкціями та їх відшкодування компанією. Оптимальне значення цього коефіцієнта – 1,00, що вказує на успішне відшкодування штрафних санкцій.
Коефіцієнт впливу воєнного стану на бізнес, %	Прибуток до введення воєнного стану, тис. грн./Загальний прибуток страхової компанії, тис. грн.	Коефіцієнт визначає вплив воєнного стану в країні на діяльність страхової компанії. Оптимальне значення цього коефіцієнта може залежати від конкретної ситуації та вимог бізнесу, але в цілому воно повинно бути якнайближчим до 100 %, що вказуватиме на незначний вплив воєнного стану на фінансові результати страхової компанії.

Джерело: сформовано на основі [84-92]

Отже, політико-правова складова економічної безпеки страхової компанії включає в себе правове регулювання, яке впливає на

функціонування та діяльність компанії, а також політичні фактори, які мають вплив на її стабільність та ефективність.

Таблиця 2.7

**Показники соціально-психологічної складової економічної безпеки
страхової компанії**

Показник	Формула розрахунку показника	Оптимальні значення показника
Коефіцієнт окупності соціальних витрат	Відрахування на соціальні заходи тис. грн./Чистий дохід, тис. грн.	Коефіцієнт визначає ефективність витрат страхової компанії на соціальні заходи відносно чистого доходу. Оптимальне значення цього коефіцієнта – 1,00, що вказує на те, що соціальні витрати страхової компанії окупаються чистим доходом.
Коефіцієнт прибутковості людського капіталу	Гудвіл тис. грн./Чистий дохід, тис. грн.	Коефіцієнт вказує на те, яку частку чистого доходу страхової компанії становить її гудвіл. Він є складовою частиною людського капіталу, оскільки відображає значення, яке працівники, бренд та репутація страхової компанії приносять її фінансовому успіху. Оптимальне значення цього коефіцієнта зазвичай повинно бути більше 1, що свідчить про те, що гудвіл страхової компанії приносить більше прибутку, ніж вартість активів, що може бути індикатором ефективного управління брендом, високої репутації та відданості клієнтів, і сприяє фінансовому успіху компанії.
Коефіцієнт трудової дисципліни	Кількість випадків порушення трудової дисципліни, шт./Середньоспискову чисельність працівників, чол.	Коефіцієнт визначає рівень порушень трудової дисципліни в страховій компанії. Оптимальне значення цього коефіцієнта – <1,00, що вказує на те, що кількість порушень трудової дисципліни менша за середню кількість працівників.
Рівень інтелектуального потенціалу	Коефіцієнт прибутковості людського капіталу*(Ринкова вартість інтелектуальної власності компанії, тис. грн.+Ринкова вартість маркетингових активів, тис. грн.)	Коефіцієнт визначає рівень інтелектуального потенціалу страхової компанії, враховуючи вартість її інтелектуальної власності та маркетингових активів. Оптимальне значення цього коефіцієнта – 1,00, що вказує на те, що інтелектуальний потенціал страхової компанії додає вартості її бізнес-операціям.

Джерело: сформовано на основі [84-92]

Соціально-психологічна складова економічної безпеки страхової компанії включає в себе ряд аспектів, які впливають на внутрішню атмосферу в компанії та відносини з її клієнтами і партнерами, а саме організаційну культуру, мотивацію працівників, рівень довіри клієнтів, а також здатність компанії адаптуватися до змін та уникати конфліктів. Соціально-психологічна складова економічної безпеки визначає соціальну взаємодію та психологічну стійкість страхової компанії, що впливає на її ефективність, репутацію та загальний успіх (табл. 2.7).

Політика інформаційно-аналітичної безпеки вітчизняних страхових компаній є важливим елементом їхньої діяльності, особливо в контексті інтеграції на міжнародні ринки та забезпечення відповідності міжнародним стандартам безпеки і конфіденційності даних. Інформаційно-аналітична складова економічної безпеки страхової компанії включає в себе систему збору, аналізу, обробки та використання інформації для прийняття обґрунтованих управлінських рішень і забезпечення стійкості та надійності діяльності компанії в умовах непередбачуваних ризиків і змін на ринку (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

**Показники інформаційно-аналітичної складової економічної безпеки
страхової компанії**

Показник	Формула розрахунку показника	Оптимальні значення показника
1	2	3
Продуктивність інформації, грн.	Чисті зароблені страхові премії, тис. грн./Витрати на придбання інформаційних ресурсів, тис. грн.	Коефіцієнт вимірює ефективність використання інформаційних ресурсів страховою компанією в порівнянні з чистими заробітками від страхових премій. Коефіцієнт вказує на те, наскільки ефективно страхова компанія використовує свої ресурси для збільшення обсягу бізнесу. Оптимальне значення цього показника – >, полягає в тому, щоб витрати на придбання інформаційних ресурсів були меншими, ніж чистий прибуток від страхових премій.

Продовження таблиці 2.8

1	2	3
Коефіцієнт інформаційної озброєності, %	Витрати на придбання інформаційних ресурсів, тис. грн./Середньоспискова чисельність працівників, чол.	Коефіцієнт вказує на те, наскільки інформаційно озброєна і підготовлена страхова компанія. Визначає витрати на придбання інформаційних ресурсів на одного працівника. Оптимальне значення цього показника становить понад 20 %, що вказує на великі витрати на розвиток та підготовку персоналу у сфері інформаційних технологій.
Коефіцієнт захищеності інформації, %	Витрати страхової компанії на захист інформаційних ресурсів, тис. грн./Витрати на придбання інформаційних ресурсів, тис. грн.	Коефіцієнт вимірює ефективність витрат страхової компанії на захист інформаційних ресурсів. Коефіцієнт вказує на те, наскільки страхова компанія інвестує у забезпечення конфіденційності, цілісності та доступності своєї інформації. Оптимальне значення цього показника становить не більше 20 %, що вказує на ефективне використання коштів на захист інформаційних ресурсів.

Джерело: сформовано на основі [84-92]

Організаційна складова економічної безпеки страхової компанії визначається як система заходів, процедур і структур, спрямованих на забезпечення ефективного управління ресурсами, оптимізацію бізнес-процесів та максимізацію результативності в змінних ринкових умов і в умовах збільшення загроз економічній стійкості (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Показники організаційної складової економічної безпеки страхової компанії

Показник	Формула розрахунку показника	Оптимальні значення показника
1	2	3
Коефіцієнт впровадження нових інноваційних видів страхових продуктів та послуг	Кількість впроваджених нових інноваційних видів страхових продуктів та послуг, од./Загальна кількість страхових продуктів та послуг, од.	Коефіцієнт вимірює відношення кількості впроваджених нових інноваційних видів страхових продуктів та послуг до загальної кількості страхових продуктів та послуг страхової компанії. Оптимальне значення коефіцієнта зазвичай знаходиться в діапазоні від

Продовження таблиці 2.9

1	2	3
		0,70 до 0,80, що вказує на ефективну стратегію інноваційного розвитку.
Показник ефективності управління компанією, грн.	Прибуток від звичайної діяльності, тис. грн./Адміністративні витрати, тис. грн.	Коефіцієнт визначається відношенням прибутку від звичайної діяльності до адміністративних витрат страхової компанії. Оптимальне значення коефіцієнта становить 1,00, що свідчить про ефективне управління страховою компанією та її здатність досягати фінансового успіху в умовах конкурентного ринкового середовища.
Показник незалежності від перестраховування	Чисті зароблені страхові премії, тис. грн./Валова сума страхових премій, тис. грн.	Коефіцієнт визначається відношенням чистих зароблених страхових премій до валової суми страхових премій. Оптимальне значення коефіцієнта зазвичай знаходиться в діапазоні від 0,50 до 0,90, що вказує на рівень незалежності страхової компанії від перестраховування.
Індекс надійності клієнтської бази	Кількість постійних клієнтів у звітному періоді, чол./Кількість постійних клієнтів у базовому періоді, чол.	Коефіцієнт визначається відношенням кількості постійних клієнтів у звітному періоді до кількості постійних клієнтів у базовому періоді. Оптимальне значення коефіцієнта – ≥ 1 , що вказує на стабільність та надійність клієнтської бази страхової компанії.
Середній темп зростання клієнтської бази	Кількість постійних клієнтів на початок періоду, чол./Кількість постійних клієнтів на кінець періоду, чол.	Коефіцієнт вказує на середню швидкість збільшення кількості постійних клієнтів протягом певного періоду часу. Оптимальне значення коефіцієнта – ≥ 1 , означає, що кількість постійних клієнтів на початок періоду більша, ніж на його кінець, і свідчить про позитивний темп зростання клієнтської бази страхової компанії.
Індекс зростання якості клієнтського капіталу	Середній розмір рахунку постійних клієнтів у звітному періоді, тис. грн./Середній розмір рахунку постійних клієнтів у базовому періоді, тис. грн.	Коефіцієнт вказує на те, наскільки змінюється середній розмір рахунку постійних клієнтів страхової компанії між звітним та базовим періодами. Оптимальне значення коефіцієнта – ≥ 1 . Якщо індекс зростає, це означає покращення якості клієнтського капіталу.
Індекс прибутковості клієнтського капіталу	Сукупний додатковий дохід, створюваний клієнтським капіталом у звітному періоді, тис. грн./Сукупний додатковий	Коефіцієнт визначається відношенням сукупного додаткового доходу, створюваного клієнтським капіталом у звітному періоді до сукупного додаткового доходу, створюваного

1	2	3
	дохід, створюваний клієнтським капіталом у базовому періоді, тис. грн.	клієнтським капіталом у базовому періоді. Оптимальне значення коефіцієнта – ≥ 1 , що вказує на ефективне використання клієнтського капіталу для збільшення прибутку страхової компанії.

Джерело: сформовано на основі [84-92]

Для об'єктивної оцінки рівня економічної безпеки страхових компаній часто залучаються експерти галузі (фахівці зі страхового бізнесу, аналітики з фінансового сектору, актуарії, аудитори, консультанти з ризик-менеджменту та інші спеціалісти), які мають значний досвід та професійні знання в сфері страхування. Експертна оцінка ґрунтується на аналізі ключових показників господарсько-економічної діяльності страхових компаній, їхньої стратегії управління ризиками та взаємодії з ринком.

Для визначення питомої ваги кожного показника за кожною функціональною складовою економічної безпеки можна використати метод аналітичної ієрархії, який дозволяє експертам порівняти різні показники та визначити їхню важливість шляхом парних порівнянь [88, с. 135].

Інтегральний показник економічної безпеки страхової компанії є комплексним показником, що відображає рівень стійкості та надійності фінансового стану компанії в умовах ризику та несприятливих впливів зовнішнього середовища.

Для обчислення інтегрального показника економічної безпеки страхової компанії використовуються різні підходи та методи. Один із найбільш поширених – метод лінійної згортки, який враховує значення вагових коефіцієнтів та нормалізованих вхідних показників. Вагові коефіцієнти (a_{ij}) визначають ступінь внеску кожного показника у загальний інтегральний показник економічної безпеки (I_i), а нормалізовані значення вхідних показників (z_{ij}) враховують їхню вагомість у контексті оптимального та найнижчого значень [89, с. 128].

Інтегральний показник економічної безпеки, визначається таким чином: якщо x_{ij} – показники, $j=1, \dots, m$; $i=1, \dots, n$, які в сукупності характеризують певну складову економічної безпеки страхової компанії, то інтегральний показник безпеки для цієї складової може мати вигляд лінійної згортки [89, с. 129]:

$$I_i = \sum_{j=1}^m a_{ij} z_{ij}, \quad (1)$$

де a_{ij} – вагові коефіцієнти, що визначають ступінь внеску j -го показника в інтегральний індекс i -ї складової економічної безпеки страхової компанії;

z_{ij} – нормалізовані значення вхідних показників x_{ij} .

Вимоги до a_{ij} та z_{ij} такі: усі a_{ij} задовольняють таким умовам:

$$0 \leq a_{ij} \leq 1. \quad (2)$$

$$\sum_j a_{ij} = 1. \quad (3)$$

Кожен із z_{ij} є нормалізованим, тобто $0 \leq z_{ij} \leq 1$, причому $z_{ij}=1$ відповідає оптимальному значенню, а $z_{ij}=0$ – найгіршому [89 с. 129].

Вагові коефіцієнти a_{ij} розраховуються за формулою:

$$a_{ij} = x_{ij} |d_{ij}| / \sum x_{ij} |d_{ij}|, \quad (4)$$

де d_{ij} – факторні навантаження;

x_{ij} – вхідні дані.

Інтегральний індикатор економічної безпеки страхової компанії в цілому розраховується за формулою [89, с. 129]:

$$I = \sum_i b_j * I_j, \quad (5)$$

де b_j – вагові коефіцієнти функціональних складових економічної безпеки страхової компанії.

Ваговий коефіцієнт j -ї складової визначається експертним шляхом за допомогою N експертів як відношення суми балів, що дали всі експерти даній функціональній складовій економічної безпеки, до загальної суми балів [6, с. 129]:

$$b_j = \sum_{n=1}^N S_{jn} / \sum_{k=1}^M \sum_{n=1}^N S_{kn}, \quad (6)$$

де S_{jn} – оцінка j -ї складової, яку дав n -й експерт;

N – кількість експертів;

M – кількість складових економічної безпеки страхової компанії.

Після розрахунку інтегрального показника, його значення буде знаходитися в інтервалі від 0 до 1, відповідно до заданої шкали, можна визначити рівень економічної безпеки страхової компанії.

Зазначені діапазони рівнів економічної безпеки страхової компанії відповідають таким інтервалам значень інтегрального показника:

- низький рівень $[0; 0,36]$ – цей інтервал вказує на низький рівень економічної безпеки страхової компанії. Страхова компанія може стикатися з серйозними фінансовими ризиками, нестабільністю та недостатньою здатністю впоратися з економічними труднощами. Низький рівень

економічної безпеки може призвести до зниження конкурентоспроможності страхової компанії на ринку та негативно вплинути на її фінансовий стан у майбутньому.

- достатній рівень $[0,36; 0,80]$ – цей інтервал вказує на те, що економічна безпека страхової компанії є на прийнятному рівні. Страхова компанія має стабільний фінансовий стан і може ефективно впоратися з більшістю економічних труднощів. Проте, щоб забезпечити сталість і подальший розвиток, вона може потребувати певних заходів, таких як удосконалення стратегій управління ризиками, оптимізацію фінансових процесів, а також збільшення капіталовкладень.

- високий рівень $[0,80; 1,00]$ – цей інтервал вказує на високий рівень економічної безпеки страхової компанії. Страхова компанія має стійкий фінансовий стан, професійно розроблені стратегії управління ризиками і вміє ефективно протистояти зовнішнім та внутрішнім загрозам.

Умови воєнного стану вимагають не лише фінансової стабільності, але й гнучкості та інноваційного підходу від страхових компаній. Використання інтегрального показника економічної безпеки разом із методом лінійної згортки дає можливість об'єктивно оцінити стан та рівень економічної безпеки, враховуючи специфіку та потенційні ризики діяльності страхових компаній. Аналіз функціональних складових економічної безпеки, їх впливу на фінансову стійкість, і визначення діапазонів значень для кожного рівня економічної безпеки дозволяє керівництву страхових компаній ефективно оцінювати фінансові ризики та приймати обґрунтовані стратегічні рішення. Результати дослідження підкреслюють необхідність систематичної оцінки економічної безпеки страхових компаній в умовах невизначеності та нестабільності, зокрема в контексті воєнного стану.

2.3. Оцінка ефективності діяльності страхової компанії для визначення рівня її економічної безпеки

Аналіз динаміки основних показників розвитку страхового ринку України вказує на серйозні загрози економічній безпеці страхових компаній, які склалися у довоєнний період та лише посилилися з початком війни.

Економічна безпека є надзвичайно важливим аспектом стабільності економіки будь-якої країни. Наприклад у Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері відводиться значна увага різним видам фінансової діяльності, проте страхова діяльність не підлягає окремому дослідженню [93]. Забезпечення безпеки, а особливо економічної безпеки страхового ринку та його учасників, як і інших небанківських фінансово-кредитних установ, є не менш важливим завданням, що впливає на стійкість фінансової системи країни в цілому.

Одним з ключових аспектів забезпечення економічної безпеки страхового ринку є вчасне виявлення загроз та ризиків. Для цього необхідно систематично аналізувати економічне середовище, зовнішні та внутрішні фактори, що можуть вплинути на функціонування страхового ринку. Крім того, важливо мати механізми та інструменти для реагування на виявлені загрози та ризики, щоб мінімізувати їхній негативний вплив та запобігти можливим фінансовим кризам.

Страхові компанії, як специфічні підприємства, створюються для отримання прибутку, проте головна мета їх діяльності – забезпечення страхового захисту. Для того, щоб це робити ефективно, вони повинні мати достатні фінансові ресурси, правильно оцінювати ризики та вживати заходів для забезпечення стійкості в умовах економічної, фінансової та політичної нестабільності. Таким чином, ефективність управління фінансовою діяльністю страхових компаній є ключовим аспектом їх економічної безпеки.

Для аналізу фінансово-економічної діяльності страхової компанії, використовуються різноманітні групи показників, які включають як загальні

показники оцінки фінансово-економічної діяльності підприємств, так і специфічні, які характеризують окремі аспекти діяльності страхових компаній. Такий аналіз дозволяє виявити стійкі та вразливі сторони фінансово-господарського стану страхової компанії, що є важливим для комплексної діагностики рівня її економічної безпеки і для забезпечення стабільності та успішності компанії в умовах конкурентної ринкової середовища [110, 112].

ПрАТ «СГ «ТАС» є зареєстрованим приватним акціонерним товариством (фінансово-промислової групи компаній, яка спеціалізується на банківських і страхових послугах, послугах з логістики та лізингу, сільськогосподарському виробництві, енергетиці, промисловості, нерухомості), що проводить свою діяльність в Україні, акції компанії розміщуються в приватному порядку, головним напрямком діяльності є недержавне страхування – інші види страхування, ніж страхування життя.

На 31 грудня 2022 року випущені акції ПрАТ «СГ «ТАС» належали таким акціонерам, як T.A.S. OVERSEAS INVESTMENTS LIMITED – 99,9706 %, ТОВ «КОМПАНІЯ «ІНДУСТРІАЛЬНА» – 0,0147 %, ALKEMI LIMITED – 0,0147 % [94].

Метою діяльності страхової компанії є досягнення фінансового успіху, а саме одержання прибутку через надання широкого спектру страхових послуг для захисту майнових інтересів фізичних та юридичних осіб (що працюють в різних галузях економіки), а також здійснення фінансових операцій відповідно до законодавства і Статуту компанії. Предметом діяльності ПрАТ «СГ «ТАС» є здійснення страхових операцій, у тому числі страхування та перестрахування, а також ведення фінансових операцій, пов'язаних із формуванням, розміщенням та управлінням страховими резервами. Страхова компанія забезпечує виконання всіх видів обов'язкового та добровільного страхування, а також перестрахування відповідно до вимог українського законодавства, за умови отриманих нею відповідних ліцензій.

ПрАТ «СГ «ТАС» працює на ринку страхових послуг понад 23 років і має ліцензії Нацкомфінпослуг України на здійснення 38 видів страхування, із них 21 – це добровільне страхування, 17 – обов’язкове страхування та пропонує клієнтам близько 100 страхових продуктів. Страхова компанія має розгалужену регіональну мережу, а саме 36 регіональних дирекцій і філій та 560 офісів продажів по всій території України, де щороку укладається більше 2 млн договорів страхування [94].

На сьогодні АТ «СГ «ТАС» входить до десятки лідерів вітчизняного страхового ринку і продемонструвало стабільно високі фінансові показники за минулі роки нестабільності та невизначеності, що були викликані пандемією COVID-19 та введенням воєнного стану в країні.

Протягом останніх років АТ «СГ «ТАС» продовжує залишатися лідером у сфері страхових послуг в Україні за показниками виплат та зібраних страхових премій, спеціалізуючись на обов’язковому страхуванні цивільно-правової відповідальності (ОСПЦВ) та «Зеленої картки». Згідно з рейтингом журналу Insurance TOP, протягом останніх трьох років страхова компанія займає одне з провідних місць у рейтингу за обсягом валових та чистих страхових платежів [94].

У 2022 році компанія СГ «ТАС» здійснила виплати страхових відшкодувань на суму понад 904 млн. грн., що є одним з найвищих показників на страховому ринку. Ці виплати включають суму в розмірі 251,46 млн. грн. за договорами КАСКО, 353,29 млн. грн. за полісами , за полісами обов’язкової «автоцивілки», та 145,17 млн. грн. за страхуванням «Зеленою карткою».

Згідно з оцінками МТСБУ, як головного регулятора ринку автострахування в Україні, діяльність АТ «СГ «ТАС» отримала найвищу можливу оцінку «добре» як в цілому, так і за кожним з вказаних показників, включаючи фінансовий стан, кількість скарг від страхувальників та якість врегулювання збитків.

Страхова компанія має підтверджений довгостроковий кредитний рейтинг на рівні uaAA, прогноз рейтингу – негативний, присвоєний у вересні 2022 року РА «Кредит-Рейтинг», також є членом Моторного (транспортного) страхового бюро України (МТСБУ), Морського страхового бюро України. Входить до Асоціації міжнародних експедиторів України (АМЕУ), Федерації страхових посередників України та Бюро кредитних історій [94].

Кількість укладених договорів страхування АТ «СГ «ТАС» на кінець 2022 року становить 2148875 од., в тому числі у 2018 року було укладено на 12,81 % менше, а застраховано 282155 осіб (рис. 2.14).

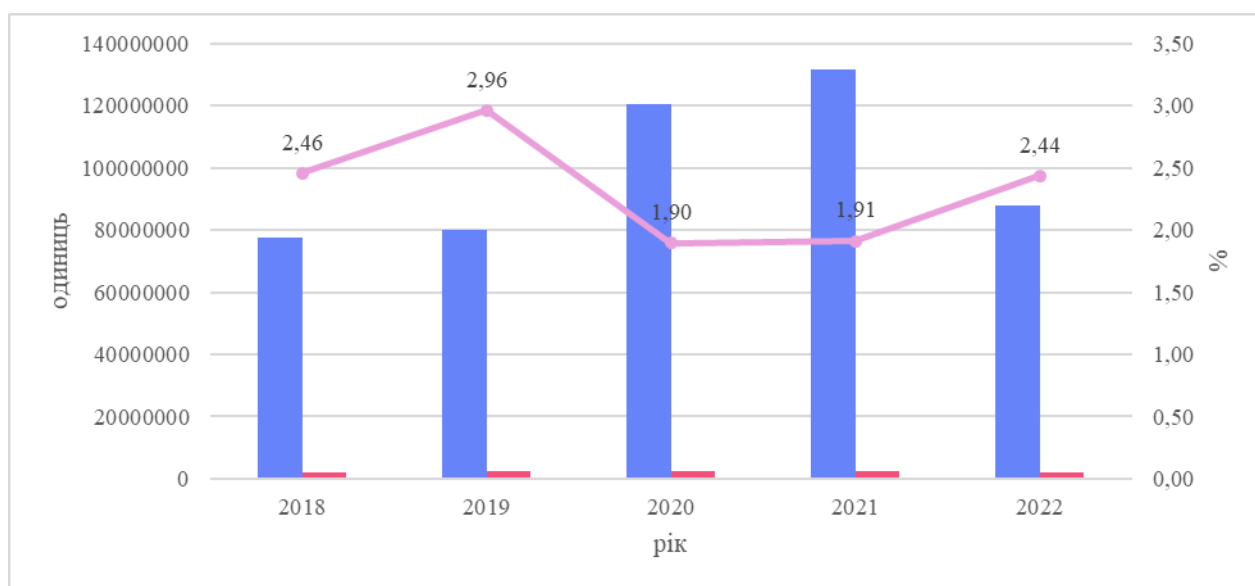

Рис. 2.14. Динаміка кількості укладених договорів страхування АТ «СГ «ТАС»

Джерело: побудовано автором за [94]

Суттєвим для визначення фінансово-господарського стану АТ «СГ «ТАС» є наведення основних фінансово-економічних показників діяльності компанії (табл. 2.10).

**Основні фінансово-економічні показники діяльності АТ «СГ «ТАС»,
тис. грн.**

Показник	Роки					Середньо-річний темп приросту 2022/2018, %
	2018	2019	2020	2021	2022	
Чисті зароблені страхові премії	1247740	1649578	1910171	2313630	2342899	87,77
Страхові премії	1387745	1815100	2026920	2449545	2432614	75,29
Страхові виплати	545449	726963	887598	1142848	904319	65,79
Рівень виплат, %	39,30	40,05	43,79	46,66	37,17	-
Укладені договори страхування, од.	1904899	2379941	2285111	2517677	2148875	12,81
Здійснені страхові виплати, од.	154281	177478	222948	281871	180227	16,82
Власний капітал	450732	610931	696822	655710	869689	92,95
Доходи загальні, тис. грн.	1230935	1707864	2258172	2856024	2667650	116,72
Витрати загальні, тис. грн.	1226782	1738575	2121160	2682131	2364411	92,73
Рентабельність власного капіталу, %	0,92	-	19,66	26,52	34,87	-
Зобов'язання	1155572	1494970	1760434	1953166	2086176	80,53
Коефіцієнт покриття зобов'язань власним капіталом, %	39,01	40,87	39,58	33,57	41,69	-
Співвідношення між грошовими коштами і зобов'язаннями, %	39,79	1,71	1,16	0,08	5,87	-
Активи	1650503	2105902	2457256	2608875	2955864	79,09
Рентабельність активів, %	0,00	0,06	0,06	0,08	0,11	-
Страхові резерви	1078640	1380602	1614042	1786683	1869435	73,31
Зареєстрований (пайовий) капітал	102000	102000	102000	102000	102000	0,00
Чистий прибуток/збиток	4152,52	-30711	137012	173893	303239	+100
Гарантійний фонд	338465	479554	555144	491841	651099	92,37
Середньооблікова чисельність працюючих, чол.	927	1079	1101	1111	1001	7,98

Джерело: сформовано автором на основі [94]

В 2022 році страхова компанія отримала чистого прибутку на суму 303239 тис. грн. Як видно з табл. 2.10., в 2022 році порівняно із 2018 роком спостерігається збільшення в кількісних показниках діяльності страхової компанії, а саме кількості укладених договорів страхування та кількості страхових випадків, за якими прийнято рішення про здійснення страхових виплат.

Довгострокові зобов'язання та забезпечення страхової компанії представлені сформованими страховими резервами в сумі 1869434,7 тис. грн. (в т.ч. резерв незароблених премій 1156300,9 тис. грн. та резерви збитків 713133,8 тис. грн.), а також довгостроковими зобов'язаннями з оренди 15599,5 тис. грн. та довгостроковими забезпеченнями витрат персоналу («резерв відпусток») в сумі 16291,6 тис. грн. Поточні зобов'язання та забезпечення страхової компанії (строк погашення – протягом 12 місяців починаючи з дати балансу) представлені кредиторською заборгованістю за товари, роботи, послуги – 89218,0 тис. грн., за розрахунками з бюджетом – 48004,2 тис. грн., за одержаними авансами – 18700,5 тис. грн.; доходами майбутніх періодів – 260,9 тис. грн.; іншими зобов'язаннями – 15140,8 тис. грн. [94].

Таблиця 2.11

Страхові премії АТ «СГ «ТАС», тис. грн.

Показник	Роки					Середньо-річний темп приросту 2022/2018, %
	2018	2019	2020	2021	2022	
1	2	3	4	5	6	7
1. ОСЦПВВНТЗ	481152,1	604503,5	716400,7	857494,5	846950,5	76,03
2. КАСКО	255030,1	354352,3	453063,9	568358,1	512758,6	101,06
3. Зелена картка	273007,1	367406,9	267320,2	322809,4	480847,2	76,13
4. Добровільне медичне страхування (ДМС)	85348,26	127647,7	202245,6	237876,3	224113,6	162,59
5. ВЗР та інші мед. витрати	78952,76	90500,38	84125,37	107234,7	81959,36	3,81
6. Добровільне страхування	27874,35	46489,51	54156,22	69866,37	72839,61	161,31

Продовження таблиці 2.11

1	2	3	4	5	6	7
цивільної відповідальності (ДСЦВ)						
7. Майнове страхування	69618,02	75519,61	83691,92	87056,04	71164,68	2,22
8. Фінансові ризики	10684,65	26326,19	40001,60	48991,84	33410,01	212,69
9. Страхування здоров'я на випадок хвороби	9743,28	16258,43	23280,24	30721,52	23164,66	137,75
10. Авіація	13702,97	10994,57	13303,26	23983,33	20403,55	48,90
11. Страхування від нещасних випадків	10132,36	15974,92	18682,76	28215,44	18783,18	85,38
12. Страхування цивільно-правової відповідальності оператора ядерної установки	22380,12	27483,93	27615,46	20975,85	18619,44	-16,80
13. Відповідальність інша	33181,33	29644,23	26539,31	23750,01	8728,94	-73,69
14. Страхування вантажів та багажу	7233,21	9424,55	5601,83	9445,82	5852,51	-19,09
15. Інше майнове страхування	5653,54	8068,61	7114,96	7567,06	9259,28	63,78
16. Інше особисте страхування	4050,82	4504,89	3776,67	5198,86	3758,50	-7,22
Всього	1387745	1815100	2026920	2449545	2432614	75,29

Джерело: сформовано автором на основі [94]

Як видно з табл. 2.11, за результатами роботи страхової компанії в 2022 році обсяг її страхових премій становив 2432614 тис. грн., що на 1044869 тис. грн. або 75,29 % більше суми платежів зібраних протягом 2018 року.

34,82 % премій страхової компанії за 2022 рік припали на обов'язкове страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів (ОСЦПВ), за полісами ОСЦПВ було зібрано 846950,47 тис. грн. платежів, що на 1,2 % менше ніж за 2021 рік. За договорами страхування наземного транспорту (крім залізничного) (КАСКО) в 2022 році страхова компанія залучила 512758,61 тис. грн. премій, що становить 21,08 % від загального обсягу надходжень та на 9,8 % нижче за 2021 рік. Частка полісів «Зелена

картка» в портфелі ПрАТ «СГ «ТАС» за результатами 2022 року склала 19,77 %, зібрано 480847,17 тис. грн. премій – на 49,0 % більше, ніж у 2021 році.

За договорами добровільного медичного страхування (ДМС) було залучено 224113,64 тис. грн. платежів, що становить 9,21 % від загального обсягу надходжень та на 5,8 % менше ніж у 2021 році. За договорами страхування медичних витрат (ВЗР та інші мед. витрати) надійшло 81959,36 тис. грн. страхових премій, що становить 3,37 % в портфелі продажів страхової компанії і на 23,6 % менше, ніж за 2021 рік. За всіма іншими договорами страхування минулого року СГ «ТАС» залучила 285984,36 тис. грн. платежів, частка кожного з них в портфелі менше, ніж 3 % (рис. 2.15).

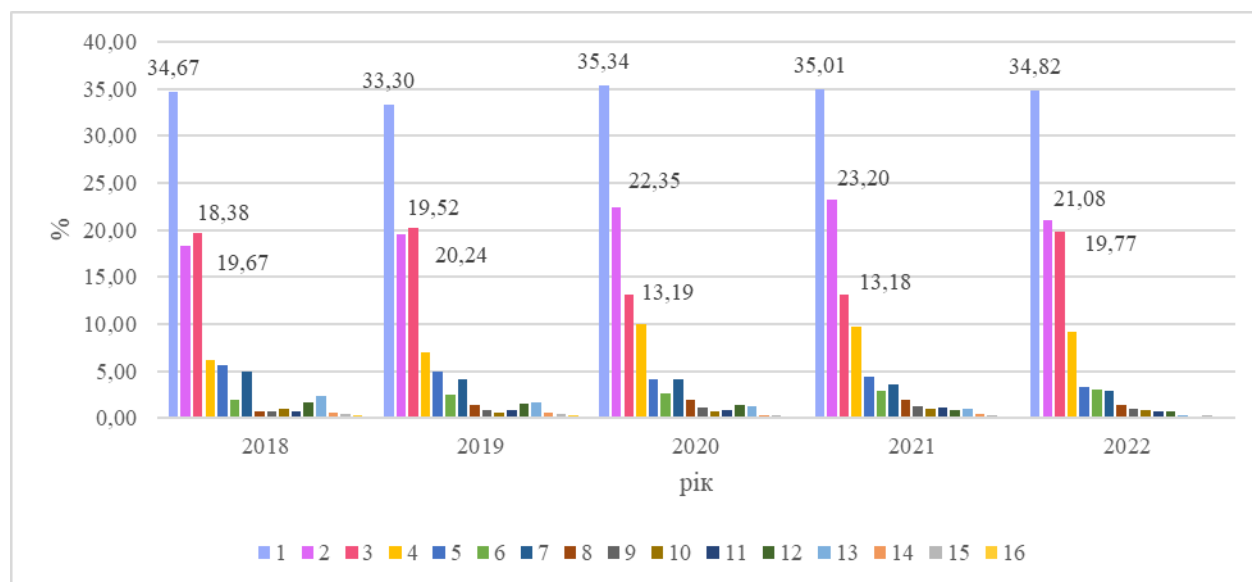

Рис. 2.15. Структура страхових премій АТ «СГ «ТАС»

Джерело: побудовано автором за [94]

Обсяг страхових виплат страхової компанії у 2022 році становить 904319,3 тис. грн., що на 65,79 % менше суми відшкодувань ПрАТ «СГ «ТАС» за 2021 рік (табл. 2.12). За полісами обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності автовласників було відшкодовано 353288,30 тис. грн., що становить 39,07 % від загального обсягу виплат за рік та на 18,9 % менше ніж у 2021 році.

Страхові виплати АТ «СГ «ТАС», тис. грн.

Показник	Роки					Середньо-річний темп приросту 2022/2018, %
	2018	2019	2020	2021	2022	
1. ОСЦПВВНТЗ	201109,3	284092,9	328963,5	435615,7	353288,3	75,67
2. КАСКО	127863,7	192731,6	269489,1	353600,6	251458,9	96,66
3. Зелена картка	127480,9	110302,6	136761,2	145634,3	145170,8	13,88
4. Добровільне медичне страхування (ДМС)	53582,78	73921,59	113584,9	153430,0	103217,9	92,63
5. ВЗР та інші мед. витрати	17373,99	21277,63	20414,97	24033,81	23191,94	33,49
6. Добровільне страхування цивільної відповідальності (ДСЦВ)	320,99	8681,25	5831,58	8612,58	11027,22	+100
7. Майнове страхування	4230,22	29056,13	6509,72	11397,40	8964,11	111,91
8. Фінансові ризики	1130,54	147,07	629,26	1368,16	3062,83	170,92
9. Страхування здоров'я на випадок хвороби	0,00	1437,43	1218,52	1366,64	1039,60	+100
10. Авіація	0,00	1200,00	1171,50	0,00	0,00	0,00
11. Страхування від нещасних випадків	5359,55	1753,33	2042,54	1946,62	1227,62	-77,09
12. Страхування цивільно-правової відповідальності оператора ядерної установки	0,00	0,00	0,01	0,00	0,00	0,00
13. Відповідальність інша	5633,98	425,84	378,22	4826,48	123,65	-97,81
14. Страхування вантажів та багажу	796,30	1736,16	342,36	324,03	25,74	-96,77
15. Інше майнове страхування	156,10	141,91	221,44	648,25	2292,00	+100
16. Інше особисте страхування	410,65	57,73	38,56	48,35	228,61	-44,33
Всього	545449	726963,2	887597,4	1142853	904319,3	65,79

Джерело: сформовано автором на основі [94]

На другому місці в портфелі виплат страхової компанії у 2022 році з часткою 27,81 % посідає КАСКО, за договорами страхування наземного

транспорту було відшкодовано 251458,92 тис. грн., що на 28,9 % менше ніж у 2021 році. Частка добровільного медичного страхування в портфелі виплат страхової компанії складає 11,41 %, за договорами добровільного медичного страхування СГ «ТАС» відшкодувала в 2022 році 103217,93 тис. грн., що на 32,7 % менше ніж у 2021 році.

За полісами «Зелена картка» в 2022 році було відшкодовано 1451704,81 тис. грн., що становить 16,05 % від загального обсягу виплат страховика та лише на 0,3% менше, ніж у 2021 році. За усіма іншими договорами страхування СГ «ТАС» виплатила 51183,32 тис. грн., частка кожного з них в портфелі виплат (відшкодувань) складає менше, ніж 3 % (рис. 2.16).

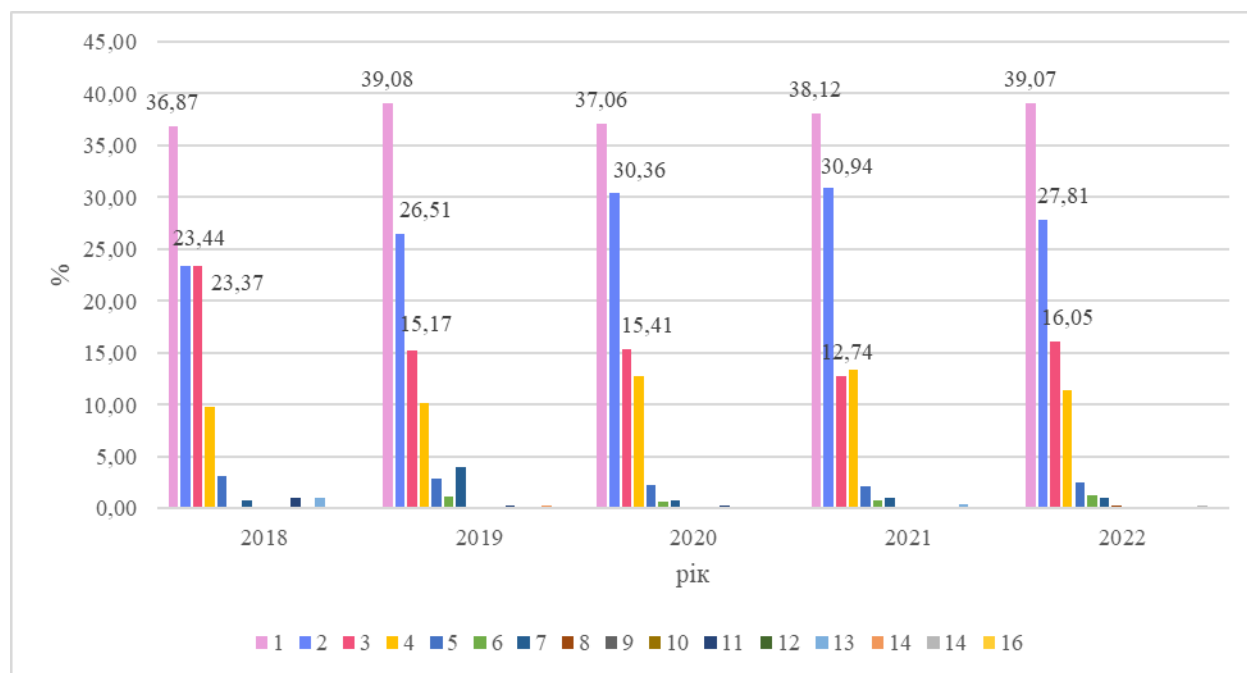

Рис. 2.16. Структура страхових виплат АТ «СГ «ТАС»

Джерело: побудовано автором за [94]

Діяльність ПрАТ «СГ «ТАС» здійснюється в Україні, а отже на бізнес страхової компанії впливають економіка і фінансові ринки, яким притаманні особливості ринку, що розвивається.

Аналізуючи табл. 2.11-2.12, можна зазначити, що структура страхового портфеля СГ «ТАС» виявляється ризиковою і вимагає більшої

диверсифікації. При оцінці фінансового стану і розвитку страхової компанії необхідно використовувати комплексний показник фінансового потенціалу розвитку, який слугує індикатором при прийнятті фінансових рішень щодо формування фінансового забезпечення страхової діяльності [94].

$$\text{ФПР} = \text{ФЗС} - \text{ПФП} = (\text{ОВК} + \text{СР}) - (\text{Свип} + \text{ЗВ}), \quad (7)$$

де ФПР – фінансовий потенціал розвитку страхової компанії;

ФЗС – фінансове забезпечення страхової компанії;

ПФП – поточні фінансові потреби страхової компанії;

ОВК – власний капітал;

СР – страхові резерви;

Свип – страхові виплати;

ЗВ – загальні витрати.

Фінансовий потенціал розвитку страхової компанії за період 2018-2022 рр. (табл. 2.13).

Таблиця 2.13

Аналіз фінансового потенціалу розвитку АТ «СГ «ТАС», тис. грн.

Показник	Роки				
	2018	2019	2020	2021	2022
Власний капітал	450732	610931	696822	655710	869689
Страхові резерви	1078640	1380602	1614042	1786683	1869435
Страхові виплати	545449	726963	887598	1142848	904319
Витрати загальні	1226782	1738575	2121160	2682131	2364411
Фінансове забезпечення страхової компанії	1529372	1991533	2310864	2442393	2739124
Поточні фінансові потреби страхової компанії	1772231	2465538	3008758	3824979	3268730
Фінансовий потенціал розвитку страхової компанії	-242859	-474005	-697894	-1382586	-529606

Джерело: сформовано автором на основі [94]

Отже, за весь аналізований період фінансовий потенціал розвитку страхової компанії має від'ємне значення, яке впливає з переважання поточних фінансових потреб над фінансовим забезпеченням. Іншими словами, страхова компанія використовувала фінансовий потенціал, а не накопичувала його. Фінансові ресурси страхової компанії використовувались в основному для викупу власних акцій у їх власників, а також для покриття страхових відшкодувань, витрат на сплату податку на прибуток та інших надмірних витрат страховика.

Аналіз фінансового потенціалу розвитку ПрАТ «СК «ПРОВІДНА» за період з 2018 по 2022 рік відображає таку важливу тенденцію, яку варто врахувати при комплексній діагностики економічної безпеки страхової компанії, а саме: загальні витрати та страхові виплати збільшувалися з року в рік, причому швидше, ніж фінансове забезпечення та страхові резерви, що може свідчити про те, що компанія може мати проблеми з ефективним управлінням ризиками та витратами.

Таблиця 2.14

Страхові резерви АТ «СГ «ТАС», тис. грн.

Показник	Роки					Середньо-річний темп приросту 2022/2018, %
	2018	2019	2020	2021	2022	
Резерви незароблених премій	507690	794935	941764	1103609	1156301	127,76
Резерви збитків	350416,4	384314	445015	446815	477872	36,37
Резерви катастроф	12165	15133	13583	18572	93217	+100
Резерви збитків, які виникли, але не заявлені	194632	201353	227263	236259	235262	20,88
Резерви коливання збитковості	13737	14244	26095	43297	93217	+100
Всього	1078640	1409979	1653719	1848552	1986025	84,12

Джерело: сформовано автором на основі [94]

На кінець 2022 року ПрАТ «СГ «ТАС» сформувало наступні види резервів: резерви незароблених премій, резерв заявлених, але не виплачених

збитків, резерв збитків, які виникли, але не заявлені, та резерв коливань збитковості. На кінець 2022 року найбільша частка резервів страхової компанії, а саме 58,22 % припадала на резерви незароблених премій (табл. 2.14).

Структура резервів, в табл. 2.14 вказує на те, що ПрАТ «СГ «ТАС» в повному обсязі виконувало вимоги діючого законодавства. За підсумками 2022 року рівень виплат страхової компанії знаходився на рівні вище за середньоринковий і складав 52,92 %.

Зареєстрований (статутний) капітал ПрАТ «СГ «ТАС» впродовж аналізованого періоду не змінювався і становив 102000 тис. грн. (табл. 2.15).

Таблиця 2.15

Власний капітал АТ «СГ «ТАС», тис. грн.

Показник	Роки					Середньо-річний темп приросту 2022/2018, %
	2018	2019	2020	2021	2022	
Нерозподілений прибуток	288807	378793	454383	394340	553598	91,68
Статутний капітал	102000	102000	102000	102000	102000	0,00
Капітал у дооцінках	33467	84363	84363	81103	81103	142,34
Інші резерви	10267,24	29377	39678	61869	116590	+100
Резервний капітал	16190	16397	16397	16397	16397	1,28
Всього	450731	610931	696822	655709	869689	92,95

Джерело: сформовано автором на основі [94]

Специфіка страхування визначає склад і структуру власного капіталу страхової компанії. Аналізуючи динаміку структури власного капіталу АТ «СГ «ТАС» за 2018-2022 рр. (рис. 2.17) можна побачити зміну питомих ваг нерозподіленого прибутку і статутного капіталу у власному капіталі страхової компанії.

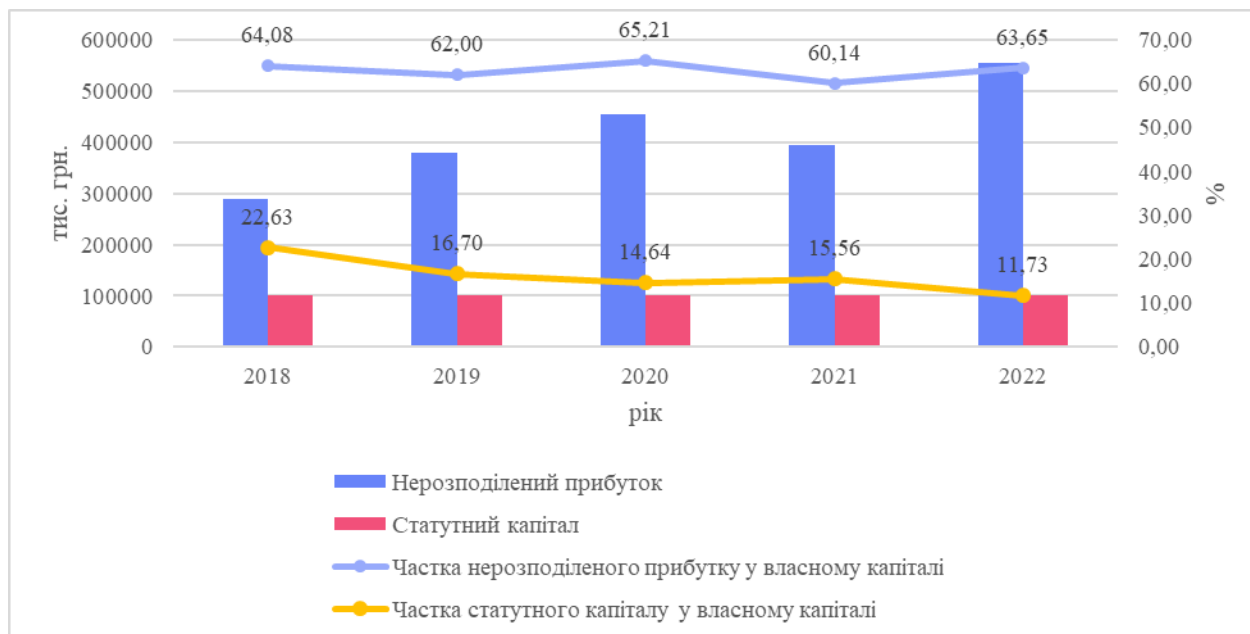

Рис. 2.17. Динаміка складових власного капіталу АТ «СГ «ТАС»

Джерело: побудовано автором за [94]

Діяльність АТ «СГ «ТАС» здійснюється в Україні, а отже, на діяльність страхової компанії впливають економіка і фінансові ринки України, яким притаманні особливості ринку, що розвивається. Внаслідок цього, здійснення діяльності в країні пов'язане з ризиками, що є нетиповими для інших країн: економічна нестабільність (може включати зміни у рівні безробіття, інфляції, курсів валют та інші економічні фактори, які впливають на платоспроможність клієнтів страхових компаній та їх здатність придбати страхові продукти); правові та регуляторні аспекти (країна має свою власну систему законодавства та регулювання, яка може відрізнятися від інших країн, наприклад, правила страхового ринку, податкова політика, вимоги до капіталу та резервів можуть впливати на операційну діяльність страхових компаній); культурні та соціальні відмінності; геополітична нестабільність [86, с. 22].

На основі проведеного нами дослідження можна зазначити, що страховий сектор України, який зараз перебуває на стадії формування, поступово адаптується до вимог, що пред'являються європейськими та

світовими ринками. Для покращення цієї ситуації страховому ринку країни необхідно більш активно впроваджувати зарубіжний страховий досвід та змінювати власні моделі функціонування, що може включати вдосконалення механізму державного регулювання діяльності страхових компаній, адаптацію страхового законодавства до міжнародних стандартів, а також впровадження передових технологій у сфері страхування та встановлення нових стандартів обслуговування для підвищення якості послуг [94].

Таким чином, комплексна діагностика економічної безпеки страхової компанії є ключовим інструментом для забезпечення її стійкості, розвитку і успіху в динамічному середовищі страхового ринку, для: ідентифікації ризиків (комплексна діагностика дозволяє ідентифікувати потенційні ризики, які можуть вплинути на фінансову стійкість і ділову репутацію страхової компанії); оцінки фінансового стану (комплексна діагностика допомагає здійснити оцінку фінансового стану страхової компанії, виявити проблемні аспекти та визначити потребу у фінансовій підтримці або реорганізації); оптимізації управління ресурсами (шляхом аналізу ефективності використання ресурсів можна виявити можливості для оптимізації витрат і підвищення прибутковості страхової компанії); забезпечення відповідності стандартам та законодавству (комплексна діагностика допомагає переконатися, що страхова компанія дотримується всіх вимог законодавства і має необхідні стандарти в галузі фінансової звітності та управління ризиками); підвищення довіри клієнтів і партнерів; стимулювання інновацій та підвищення конкурентоспроможності (комплексна діагностика може виявити можливості для інновацій та розвитку нових продуктів або послуг, що дозволить страховій компанії підтримувати або навіть збільшувати свою конкурентоспроможність на ринку).

Висновки до розділу 2

1. За проведеним аналізом було виявлено, що страховий ринок України демонструє поступовий розвиток, але одночасно зазнає впливу економічних труднощів та політичної нестабільності. Зміни в законодавстві та зростання конкуренції у сфері страхування також мають суттєвий вплив. Ці фактори мають значний вплив на економічну безпеку страхових компаній, вимагаючи від них адаптації та вдосконалення стратегій.

Українські страхові компанії стикаються з необхідністю підвищення якості своїх послуг та розширення спектру страхових продуктів, щоб утримати існуючих клієнтів і залучити нових. Конкуренція сприяє інноваціям та впровадженню нових технологій, що може покращити операційну ефективність та зменшити витрати. Однак, з іншого боку, вона також може знизити прибутковість компаній через необхідність зниження страхових тарифів та збільшення витрат на маркетинг.

Сучасна економічна ситуація в Україні, зокрема нестабільність валютного курсу та високий рівень інфляції, створює додаткові ризики для страхових компаній. Відсутність стабільності впливає на інвестиційні доходи компаній та ускладнює планування довгострокових фінансових стратегій. Зміни в законодавстві, що регулює страховий ринок, також додають невизначеності.

Криза, спричинена пандемією, виявила слабкі місця в операційних процесах багатьох страхових компаній та підштовхнула їх до цифровізації. Перехід до онлайн-послуг став необхідністю, що вимагає значних інвестицій у IT-інфраструктуру, що, в свою чергу, сприяє підвищенню ефективності, але також вимагає значних фінансових ресурсів.

Особливої уваги потребує аналіз впливу воєнного конфлікту на страховий ринок України. Воєнний стан призводить до збільшення страхових випадків та відповідно страхових виплат, що може значно знизити фінансову стабільність компаній. Зростання страхових ризиків в умовах війни змушує

компанії переглядати свої портфелі та змінювати підходи до оцінки ризиків. Деякі компанії скорочують обсяги страхування в зонах підвищеного ризику, що негативно впливає на їхню репутацію та довіру клієнтів.

2. Запропоновано методику оцінювання стану економічної безпеки страхових компаній із застосуванням інтегрального показника. Узагальнено структуру функціональних складових економічної безпеки страхових компаній, що дозволяє максимально ефективно проводити діагностику стану та рівня економічної безпеки за групами показників, враховуючи специфіку та спеціалізацію діяльності страхових компаній. Запропоновано для обчислення інтегрального показника економічної безпеки страхових компаній використовувати метод лінійної згортки, математичний підхід, який полягає у ваговому об'єднанні різних функціональних складових з метою отримання загального інтегрального показника. Встановлено діапазони значень для кожного рівня економічної безпеки, які відповідають інтервалам значень інтегрального показника, що дозволить керівництву страхових компаній оцінити фінансову стійкість та ризики, пов'язані з їх діяльністю та прийняти відповідні стратегічні рішення для забезпечення стабільності та розвитку бізнесу.

3. Проаналізовано сучасний стан економічного розвитку, внутрішній потенціал АТ «СГ «ТАС», діючі загрози та небезпеки.

АТ «Страхова група «ТАС» є однією з провідних страхових компаній України, яка надає широкий спектр страхових послуг як для фізичних, так і для юридичних осіб. У сучасних умовах економічного розвитку компанія стикається з низкою викликів і має значний внутрішній потенціал для подолання цих викликів та зміцнення своїх позицій на ринку.

Компанія демонструє стабільне зростання, незважаючи на труднощі, викликані пандемією COVID-19 та поточними економічними умовами. Впровадження новітніх технологій та інноваційних страхових продуктів допомагає компанії утримувати конкурентні позиції. Однак, значний вплив

на діяльність компанії мають такі макроекономічні фактори, як нестабільність валютного курсу та високий рівень інфляції.

АТ «СГ «ТАС» має значний внутрішній потенціал, який забезпечує її стійкість та здатність до адаптації в умовах мінливого ринкового середовища. Компанія володіє високопрофесійним персоналом, що є одним з ключових активів для успішної діяльності. Крім того, впровадження сучасних інформаційних технологій дозволяє оптимізувати процеси обслуговування клієнтів та управління ризиками. Інвестиції в ІТ-інфраструктуру та цифровізацію дозволяють компанії підвищувати ефективність своєї діяльності та розширювати спектр послуг.

Важливим аспектом внутрішнього потенціалу є репутація та довіра клієнтів, які компанія здобула завдяки багаторічній успішній діяльності на ринку. Налагоджені партнерські відносини з великими корпоративними клієнтами також сприяють стабільності та зростанню доходів компанії.

Незважаючи на внутрішній потенціал, АТ «СГ «ТАС» стикається з рядом загроз та небезпек, що можуть впливати на рівень її економічної безпеки. Однією з основних загроз є економічна нестабільність в країні, яка може призводити до зменшення платоспроможності населення та, відповідно, зниження попиту на страхові послуги. Політичні ризики, пов'язані з законодавчими змінами, також можуть негативно впливати на діяльність компанії, створюючи додаткові труднощі у відповідності до нових вимог.

Військові дії збільшують ризики для майна та життя застрахованих осіб, що може призводити до зростання страхових виплат та фінансових втрат.

Конкуренція на ринку страхування є також важливим фактором, який створює загрози для компанії. Зростання кількості страхових компаній та агресивні маркетингові стратегії конкурентів призводять до втрати частки ринку та зниження прибутковості.

РОЗДІЛ 3

ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТРУМЕНТАРІЮ КОМПЛЕКСНОЇ ДІАГНОСТИКИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ

3.1. Використання моделі інтегральної оцінки економічної безпеки для визначення готовності страхової компанії до комплексної діагностики

В сучасних умовах глобалізації та зростаючої нестабільності на фінансових ринках питання економічної безпеки стає надзвичайно актуальним для різноманітних суб'єктів господарювання. Особливо це стосується страхових компаній, які здійснюють фінансові операції та несуть відповідальність перед своїми клієнтами. У зв'язку з цим, важливим завданням є розробка ефективних методів оцінки економічної безпеки страхових компаній. Одним із сучасних підходів є використання моделі інтегральної оцінки економічної безпеки, яка дозволяє систематизувати, аналізувати та враховувати фінансові, організаційні, технологічні та інші аспекти діяльності страхових компаній, що впливають на їх економічну безпеку. Враховуючи складність та ризикованість фінансових операцій страхових компаній, застосування моделі інтегральної оцінки економічної безпеки є актуальним і важливим завданням раннього виявлення можливих проблем та вчасного реагування на них [98].

Проблемам економічної безпеки страхових компаній в останні роки приділяється значна увага вітчизняних вчених, серед яких: І.Г. Аберніхіна, В.В. Бобиль, Н.Ю. Гічова, Л.В. Гнилицька, Н.В. Зачосова, М.С. Клапків, Л.В. Омельчук, В.С. Свірський, Н.С. Ситник, О.А. Топоркова, В.М. Фурман, Л.В. Шірінян, С.В. Юдіна та інші.

Сучасні умови глобалізації та швидких змін на ринку страхових послуг вимагають не лише визначення рівня економічної безпеки, а й детального розроблення методичних підходів до цього процесу. Економіко-математичне

моделювання є ефективним інструментом у цьому процесі, оскільки дозволяє аналізувати різноманітні аспекти функціонування страхових компаній та їхній вплив на економічну безпеку, враховувати фінансові показники, динаміку ринкових показників, внутрішні та зовнішні фактори ризику, а також інші ключові параметри, що впливають на стабільність страхового бізнесу.

Необхідність забезпечення економічної безпеки страхових компаній є невід'ємною складовою ефективного функціонування економічної системи України, і обумовлено це тим, що стабільне функціонування страхового ринку є передумовою формування ефективної системи захисту громадян, суб'єктів господарювання та держави, оскільки страхові компанії виступають ключовими учасниками цього процесу, забезпечуючи фінансовий захист та компенсацію ризиків для різних сфер суспільства. Страховий ринок є важливим джерелом довгострокових інвестицій в економіку України. Здатність страхових компаній ефективно управляти ризиками та накопичувати фінансові ресурси сприяє створенню стабільного фінансового середовища, розвитку інфраструктури, інноваціям та загальному економічному зростанню [98].

Забезпечення економічної безпеки страхових компаній має важливе значення як для забезпечення захисту інтересів різних суб'єктів економіки, так і для збалансованого та стабільного розвитку національної економіки країни.

Основні зовнішні і внутрішні ризики, які впливають на стійкість та економічну безпеку страхових компаній в сучасних умовах глобалізаційних викликів:

1. Внутрішні ризики:

- фінансові ризики. Страхові компанії повинні мати достатні фінансові ресурси для відшкодування збитків та реагування на зміни в ринкових умовах. Значний розмір власного капіталу, страхових резервів, збалансоване управління активами та пасивами, а також ефективні фінансові стратегії є

ключовими елементами фінансової стійкості;

- організаційні ризики: стан регіональної мережі (розгалужена та ефективно функціонуюча регіональна мережа дозволяє страховій компанії ефективно обслуговувати клієнтів та розширювати свою діяльність на ринку страхових послуг); тривалий період функціонування на ринку страхових послуг може слугувати важливим індикатором досвіду та стабільності страхової компанії; обсяг та стійкість клієнтської бази (висока репутація та рівень довіри клієнтів), яка сприяє забезпеченню стабільного потоку доходів і тривалому успіху страхової компанії у довгостроковій перспективі;

- управлінські ризики. Недосконалість стратегій управління, недостатній рівень керівництва та відсутність адекватного контролю можуть призвести до зниження ефективності управління страховою компанією та підвищення ризику неспроможності досягти стратегічних цілей;

- кадрові ризики, втрати кваліфікованого персоналу, недостатність навичок та компетенцій, а також проблеми з мотивацією персоналу можуть негативно вплинути на якість обслуговування та ефективність управління. Наявність кваліфікованого персоналу є важливим фактором успіху для страхових компаній у глобальному ринковому середовищі, де конкуренція постійно зростає, а вимоги до якості обслуговування та ефективності вдосконалюються;

- інформаційні ризики. Збої в системах інформаційної безпеки, кібератаки та неефективне використання технологій можуть призвести до порушень безпеки даних та значних втрат фінансових ресурсів страхової компанії.

2. Зовнішні ризики:

- економічні ризики. Зміни в економічній кон'юктурі, такі як рецесії, інфляція, зміни валютних курсів, можуть впливати на фінансову стійкість та прибутковість страхових компаній;

- політичні ризики. Політичні конфлікти, зміни в законодавстві, податкові реформи можуть мати великий вплив на діяльність страхових

компаній та їх спроможність досягати стратегічних цілей;

- соціокультурні ризики. Зміни в поведінці споживачів, демографічні тенденції, та культурні зміни можуть впливати на попит на страхові послуги та стійкість ринку;

- інноваційні ризики. Економічні наслідки, спричинені COVID-19 та введенням воєнного стану в країні створили нові потреби та вимоги на ринку страхування. Страхові компанії, які швидко реагують та впроваджують нові інноваційні продукти та послуги, можуть збільшити свою конкурентоспроможність та стійкість в сучасному бізнес-середовищі;

- конкурентні ризики. Зміни в конкурентному середовищі, а саме поява нових конкурентів, зміни у стратегіях маркетингу та динаміці ціноутворення (конкуренція може призвести до зниження цін на страхові продукти та послуги або до введення спеціальних пропозицій і знижок для залучення клієнтів), можуть впливати на прибутковість та ринкову позицію страхової компанії;

- екологічні ризики. Зміна клімату, природні катастрофи та екологічні кризи можуть призвести до значних збитків для страхових компаній, які відшкодовують збитки внаслідок стихійних лих [98].

Інтегральна оцінка економічної безпеки відіграє важливу роль у визначенні готовності страхових компаній до комплексної діагностики, оскільки вона дозволяє здійснювати системний підхід до оцінки рівня безпеки та стійкості компанії під час можливих кризових ситуацій.

Модель інтегральної оцінки економічної безпеки включає різні показники, які можуть бути виміряні та оцінені з використанням різних методів, включаючи фінансовий аналіз, методи математичного моделювання та ризик-орієнтовані підходи, що впливають на стабільність страхових компаній (рис. 3.1).

Оцінювання економічної безпеки страхової компанії здійснюється з урахуванням всіх внутрішніх і зовнішніх ризиків, які впливають на її

діяльність. Завдяки комплексному підходу, можна не лише оцінити поточний стан страхової компанії, а й прогнозувати напрямки її майбутнього розвитку.

I етап. Аналіз потенційних ризиків і загроз для економічної безпеки страхової компанії.
II етап. Визначення джерел інформації, які відображають різні аспекти складових економічної безпеки страхової компанії (фінансова звітність, статистичні дані, звіти з ризик-менеджменту тощо).
III етап. Формування ключових показників функціональних складових економічної безпеки страхової компанії.
IV етап. Нормування показників (встановлення граничних значень для кожного показника).
V етап. Кількісна і якісна оцінка рівня економічної безпеки. Об'єднання кількісної і якісної оцінок рівня економічної безпеки страхової компанії дозволить отримати комплексний та всебічний погляд на її економічну стійкість і надійність.
VI етап. Визначення вагових коефіцієнтів для показників. Призначення значень ваги кожному показнику відповідно до їхнього впливу на загальний стан економічної безпеки страхової компанії.
VII етап. Розрахунок інтегрального показника для кожної функціональної складової економічної безпеки страхової компанії.
VIII етап. Об'єднання інтегральних показників для кожної функціональної складової у загальний інтегральний показник економічної безпеки страхової компанії.
IX етап. Розроблення стратегій та заходів для підвищення рівня економічної безпеки страхової компанії, з урахуванням її конкретних особливостей та потреб, а також з метою забезпечення її стійкості та успішності в динамічному економічному середовищі.

Рис. 3.1. Модель інтегральної оцінки рівня економічної безпеки страхової компанії

Джерело: побудовано автором за [99-102, 91]

Приватне акціонерне товариство «Страхова група «ТАС» є визнаним лідером на страховому ринку України, надаючи надійний захист для понад 1 мільйона клієнтів, а також відзначається провідними позиціями як за кількістю укладених договорів страхування, так і за обсягом сплачених страхових виплат/відшкодувань. Маючи ліцензії на 38 видів страхування та розвиваючи інноваційні підходи, компанія постійно працює над вдосконаленням своїх продуктів і пропонує понад 100 різноманітних їх видів, забезпечуючи індивідуальний підхід до кожного клієнта. З регіональною мережею, яка налічує майже 600 офісів продажів, страхова компанія забезпечує доступність сервісу для клієнтів у різних регіонах країни. Завдяки широкій мережі офісів продажів, клієнти можуть отримати консультацію та оформити страховий поліс в зручному для них місці, що сприяє забезпеченню максимального комфорту та задоволення потреб клієнтів у виборі страхового захисту. Протягом чверті століття СГ «ТАС» підтверджує свою надійність та стабільність, надаючи клієнтам високоякісний сервіс і захист від ризиків [101].

На сьогодні, в умовах збільшення численності ризиків, спричинених пандемією COVID-19 та воєнним станом в країні, страхові компанії повинні активно адаптуватися до нових реалій, що вимагає стратегічного підходу та гнучкості, щоб забезпечити надійний захист для своїх клієнтів і одночасно зберегти стійкість свого бізнесу. Один з прикладів реагування на нові виклики – зміни в умовах договорів туристичного страхування СГ «ТАС», а саме розширення страхового покриття на випадок захворювання на COVID-19 свідчить про готовність компанії адаптуватися до непередбачуваних обставин та враховувати нові ризики [101].

Страхові компанії є одними з найбільш чутливих до змін секторами в умовах нестабільної політичної і соціально-економічної ситуації в країні. Нестабільність може створювати нові ризики, а також підвищувати існуючі, що вимагає від страхових компаній постійного моніторингу та оцінки ситуації для забезпечення ефективного управління ризиками. Одним з

головних викликів для страхових компаній є потреба в оцінці рівня економічної безпеки в умовах нестабільності, вони повинні активно використовувати аналітичні інструменти та моделі для оцінки та прогнозування ризиків і вчасного реагування на зміни в економічній та політичній обстановці.

Страхові компанії повинні розвивати партнерські відносини з урядовими органами та міжнародними організаціями для обміну інформацією та координації дій у сфері забезпечення економічної безпеки, адже це сприятиме впровадженню більш ефективних стратегій управління ризиками, відповідності законодавству, підвищенню фінансової стійкості та розвиток нових продуктів і послуг у секторі страхування, стабільному та прогресивному розвитку економіки країни [102].

III-VI етапи моделі інтегральної оцінки економічної безпеки ПрАТ «СГ «ТАС» за комплексним підходом, включають:

1. Відбір показників фінансової складової економічної безпеки страхової компанії та встановлення їх граничних значень. Для обраної системи показників фінансової складової економічної безпеки ПрАТ «СГ «ТАС» рекомендується надати вагові значення (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

**Показники фінансової складової економічної безпеки ПрАТ «СГ «ТАС»
та їх вагові коефіцієнти**

Показник	Рік					Питома вага у структурі функціональної складової	Граничне значення
	2018	2019	2020	2021	2022		
1	2	3	4	5	6	7	8
Коефіцієнт абсолютної ліквідності, грн.	0,03	0,01	0,00	-0,01	0,06	0,088	0,20-0,35
Коефіцієнт загальної платоспроможності, грн.	1,39	1,41	1,40	1,34	1,42	0,086	≥ 2
Коефіцієнт ліквідності страхових резервів, грн.	1,68	1,69	1,56	1,96	1,45	0,090	>

Продовження таблиці 3.1

1	2	3	4	5	6	7	8
Коефіцієнт страхового покриття, грн.	3,33	3,21	2,84	3,07	2,99	0,086	>
Коефіцієнт автономії (фінансової незалежності), грн.	0,28	0,29	0,28	0,25	0,29	0,098	>0,50
Коефіцієнт фінансової стійкості, грн.	0,96	0,96	0,95	0,95	0,94	0,082	0,75-0,90
Коефіцієнт перестрахування, грн.	0,11	0,10	0,09	0,06	0,05	0,088	<0,50
Коефіцієнт оборотності власного капіталу, грн.	2,77	3,11	2,92	3,42	3,07	0,100	>
Рентабельність страхової послуги, грн.	0,00	0,06	0,06	0,03	0,13	0,102	>
Рентабельність страхової діяльності, грн.	0,00	0,06	0,07	0,04	0,12	0,090	>
Рентабельність активів, грн.	0,00	0,06	0,06	0,08	0,11	0,090	>

Джерело: розраховано за даними [100-102]

2. Відбір показників кадрової складової економічної безпеки страхової компанії та встановлення їх граничних значень. Для обраної системи показників кадрової складової економічної безпеки ПрАТ «СГ «ТАС» рекомендується надати вагові значення (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Показники кадрової складової економічної безпеки ПрАТ «СГ «ТАС» та їх вагові коефіцієнти

Показник	Рік					Питома вага у структурі функціональної складової	Граничне значення
	2018	2019	2020	2021	2022		
Забезпечення кадрами, %	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	0,22	1,00
Плинність персоналу, %	-	0,01	-	-	0,11	0,28	4,00
Стабільність, стаж роботи, %	0,99	1,00	0,91	0,90	1,00	0,30	>
Рівень дисципліни, %	0,004	0,004	0,004	0,004	0,004	0,20	<

Джерело: розраховано за даними [100-102]

3. Відбір показників соціально-психологічної складової економічної безпеки страхової компанії та встановлення їх граничних значень. Для обраної системи показників соціально-психологічної складової економічної безпеки ПрАТ «СГ «ТАС» рекомендується надати вагові значення (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

**Показники соціально-психологічної складової економічної безпеки
ПрАТ «СГ «ТАС» та їх вагові коефіцієнти**

Показник	Рік					Питома вага у структурі функціона- льної складової	Граничне значення
	2018	2019	2020	2021	2022		
Коефіцієнт окупності соціальних витрат, %	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,21	1,00
Коефіцієнт прибутковості людського капіталу, %	0,04	0,06	0,06	0,05	0,05	0,26	≥1,00
Коефіцієнт трудової дисципліни, %	0,01	0,01	0,02	0,02	0,02	0,25	<1,00
Рівень інтелектуального потенціалу, %	0,98	0,98	0,98	0,98	0,98	0,28	1,00

Джерело: розраховано за даними [100-102]

На основі отриманих результатів рівня інтелектуального потенціалу працівників ПрАТ «СГ «ТАС» можна визначити область інтелектуального потенціалу працівників компанії (табл. 3.4), зробити висновки щодо його достатності та необхідності подальшого розвитку.

Таблиця 3.4

Області значень інтелектуального потенціалу ПрАТ «СГ «ТАС»

Значення показника інтелектуального потенціалу	Характеристика рівня інтелектуального потенціалу
0,80-1,00	Потенціал високий
0,60-0,80	Потенціал достатній
0,40-0,60	Потенціал середній
0,20-0,40	Потенціал послаблений
0,00-0,20	Потенціал низький

Джерело: запропоновано за даними [100-102]

4. Відбір показників інформаційно-аналітичної складової економічної безпеки страхової компанії та встановлення їх граничних значень. Для

обраної системи показників інформаційно-аналітичної складової економічної безпеки ПрАТ «СГ «ТАС» рекомендується надати вагові значення (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Показники інформаційно-аналітичної складової економічної безпеки

ПрАТ «СГ «ТАС» та їх вагові коефіцієнти

Показник	Рік					Питома вага у структурі функціональної складової	Граничне значення
	2018	2019	2020	2021	2022		
Продуктивність інформації, грн.	241,9	321,1	417,8	467,8	562,4	0,36	>
Коефіцієнт інформаційної озброєності, %	5,08	5,13	4,15	4,45	4,16	0,36	>20 %
Коефіцієнт захищеності інформації, %	16,4	16,3	17,6	18,3	18,6	0,28	20 %

Джерело: розраховано за даними [100-102]

5. Відбір показників організаційної складової економічної безпеки страхової компанії та встановлення їх граничних значень. Для обраної системи показників організаційної складової економічної безпеки ПрАТ «СГ «ТАС» рекомендується надати вагові значення (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Показники організаційної складової економічної безпеки ПрАТ «СГ

«ТАС» та їх вагові коефіцієнти

Показник	Рік					Питома вага у структурі функціональної складової	Граничне значення
	2018	2019	2020	2021	2022		
1	2	3	4	5	6	7	8
Коефіцієнт впровадження нових інноваційних видів страхових продуктів та послуг, %	0,72	0,74	0,78	0,78	0,80	0,17	Від 0,70 до 0,80

1	2	3	4	5	6	7	8
Показник ефективності управління компанією, грн.	0,02	0,40	0,41	0,22	0,66	0,16	1,00
Показник незалежності від перестраховування, %	0,90	0,91	0,94	0,94	0,96	0,14	Від 0,50 до 0,90
Індекс надійності клієнтської бази, %	1,04	1,04	1,04	1,04	1,04	0,13	≥1
Середній темп зростання клієнтської бази, %	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	0,12	≥1
Індекс зростання якості клієнтського капіталу, %	1,02	1,02	1,02	1,00	1,00	0,13	≥1
Індекс прибутковості клієнтського капіталу, %	1,19	1,52	1,20	1,22	1,05	0,15	≥1

Джерело: розраховано за даними [100-102]

6. Відбір показників ринкової складової економічної безпеки страхової компанії та встановлення їх граничних значень. Для обраної системи показників ринкової складової економічної безпеки ПрАТ «СГ «ТАС» рекомендується надати вагові значення (табл. 3.7).

Таблиця 3.7

Показники ринкової складової економічної безпеки ПрАТ «СГ «ТАС» та їх вагові коефіцієнти

Показник	Рік					Питома вага у структурі функціональної складової	Граничне значення
	2018	2019	2020	2021	2022		
1	2	3	4	5	6	7	8
Частка ринку, %	5,57	6,76	7,32	7,49	8,22	0,20	>
Витратність страхової послуги, грн.	0,12	0,18	0,19	0,20	0,19	0,15	<
Рівень конкурентоспроможності, %	0,27	5,61	7,10	8,08	10,75	0,20	>
Рівень збитковості страхової діяльності, %	0,44	0,44	0,46	0,49	0,40	0,25	<

Продовження таблиці 3.7

1	2	3	4	5	6	7	8
Коефіцієнт забезпеченості страхових послуг, грн.	0,78	0,76	0,80	0,73	0,77	0,10	>
Входження до міжнародної фінансової групи, бал	-1	-1	-1	-1	-1	0,10	Від 1 б до 4 б

Джерело: розраховано за даними [100-102]

7. Відбір показників політико-правової складової економічної безпеки страхової компанії та встановлення їх граничних значень. Для обраної системи показників політико-правової складової економічної безпеки ПрАТ «СГ «ТАС» рекомендується надати вагові значення (табл. 3.8).

Таблиця 3.8

Показники політико-правової складової економічної безпеки ПрАТ «СГ «ТАС» та їх вагові коефіцієнти

Показник	Рік					Питома вага у структурі функціональної складової	Граничне значення
	2018	2019	2020	2021	2022		
Коефіцієнт платіжної дисципліни, %	1,00	1,00	0,99	1,00	0,99	0,20	1,00
Коефіцієнт якості юридичних послуг, %	0,99	0,98	0,99	0,98	0,99	0,30	1,00
Коефіцієнт юридичного менеджменту, %	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	0,20	1,00
Коефіцієнт впливу воєнного стану на бізнес, %	-	-	-		29,70	0,30	1,00

Джерело: розраховано за даними [100-102]

На VI етапі, для об'єктивної оцінки рівня економічної безпеки страхової компанії, залучаються експерти галузі, які мають значний досвід та професійні знання в сфері страхування, і які надають вагові оцінки різним аспектам фінансової стійкості та ризикам, що впливають на діяльність страхової компанії (табл. 3.9-3.10).

Результати оцінки рівня економічної безпеки ПрАТ «СГ «ТАС»

Показник економічної безпеки	Бальна оцінка (від 0 до 1)					Питома вага у структурі функціональної складової
	Рік					
	2018	2019	2020	2021	2022	
1	2	3	4	5	6	7
Фінансова складова						
Коефіцієнт абсолютної ліквідності, грн	0,15	0,05	0,00	0,00	0,36	0,088
Коефіцієнт загальної платоспроможності, грн	0,40	0,50	0,50	0,40	0,50	0,086
Коефіцієнт ліквідності страхових резервів, грн.	0,90	0,90	0,85	0,98	0,80	0,090
Коефіцієнт страхового покриття, грн.	1,00	1,00	0,88	1,00	0,90	0,086
Коефіцієнт автономії (фінансової незалежності), грн.	0,40	0,40	0,40	0,36	0,40	0,098
Коефіцієнт фінансової стійкості, грн.	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	0,082
Коефіцієнт перестрахування, грн.	0,99	1,00	1,00	1,00	1,00	0,088
Коефіцієнт оборотності власного капіталу, грн.	0,98	1,00	0,99	1,00	1,00	0,100
Рентабельність страхової послуги, %	0,00	0,36	0,36	0,28	0,40	0,102
Рентабельність страхової діяльності, %	0,00	0,36	0,36	0,28	0,40	0,090
Рентабельність активів, %	0,00	0,36	0,36	0,36	0,40	0,090
Кадрова складова						
Забезпечення кадрами, %	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	0,22
Плинність персоналу, %	1,00	0,99	1,00	1,00	0,95	0,28

Продовження таблиці 3.9

1	2	3	4	5	6	7
Стабільність, стаж роботи, %	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	0,30
Рівень дисципліни, %	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	0,20
Соціально-психологічна складова						
Коефіцієнт окупності соціальних витрат, %	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	0,21
Коефіцієнт прибутковості людського капіталу, %	0,20	0,20	0,20	0,20	0,20	0,26
Коефіцієнт трудової дисципліни, %	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	0,25
Рівень інтелектуального потенціалу, %	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	0,28
Інформаційно-аналітична складова						
Продуктивність інформації, грн.	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	0,36
Коефіцієнт інформаційної озброєності, %	0,50	0,50	0,45	0,45	0,45	0,36
Коефіцієнт захищеності інформації, %	0,90	0,90	0,95	0,98	0,98	0,28
Організаційна складова						
Коефіцієнт впровадження нових інноваційних видів страхових продуктів та послуг	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	0,17
Показник ефективності управління компанією	0,10	0,50	0,50	0,20	0,90	0,16
Показник незалежності від перестраховування	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	0,14
Індекс надійності клієнтської бази	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	0,13
Середній темп зростання клієнтської бази	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	0,12
Індекс зростання якості клієнтського капіталу	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	0,13

Продовження таблиці 3.9

1	2	3	4	5	6	7
Індекс прибутковості клієнтського капіталу	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	0,15
Ринкова складова						
Частка ринку, %	0,80	0,90	0,90	0,90	0,90	0,20
Витратність страхової послуги, тис грн	0,95	0,80	0,80	0,80	0,80	0,15
Рівень конкурентоспроможності, %	0,36	0,80	0,90	0,90	1,00	0,20
Рівень збитковості страхової діяльності, %	0,80	0,80	0,80	0,75	0,80	0,25
Коефіцієнт забезпеченості страхових послуг, грн.	0,85	0,85	0,90	0,80	0,90	0,10
Входження до міжнародної фінансової групи	0,90	0,90	0,90	0,90	0,25	0,10
Політико-правова складова						
Коефіцієнт платіжної дисципліни, %	1,00	1,00	0,90	1,00	0,90	0,20
Коефіцієнт якості юридичних послуг, %	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	0,30
Коефіцієнт юридичного менеджменту, %	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	0,20
Коефіцієнт впливу воєнного стану на бізнес, %	-	-	-		0,90	0,30

Джерело: розраховано за даними [100-102]

На VII етапі запропоновано характеризувати рівень економічної безпеки ПрАТ «СГ «ТАС» за такою шкалою (табл. 3.9):

- низький рівень (0; 0,36) – розраховані значення показників функціональних складових характеризуються наявністю тенденцій до зростання небезпеки, наявністю ознак кризового стану;

- достатній рівень (0,36; 0,80) – розраховані значення показників функціональних складових свідчать про те, що вони перебувають в

допустимих межах, але існує певний ризик та можливість зростання небезпеки в майбутньому;

- високий рівень (0,80; 1,00) – розраховані значення показників функціональних складових характеризуються відсутністю загроз і небезпек, ефективним управлінням ризиками та можливостями, що сприяє стійкому розвитку та успішному функціонуванню страхової компанії.

Значення вагових коефіцієнтів b_j наведені у табл. 3.10.

Таблиця 3.10

Значення вагових коефіцієнтів груп показників економічної безпеки

ПрАТ «СГ «ТАС»

Коефіцієнт	Групи функціональних складових економічної безпеки	Значення вагового коефіцієнту
b_1	Фінансова складова	0,155
b_2	Кадрова складова	0,142
b_3	Соціально-психологічна складова	0,133
b_4	Інформаційно-аналітична складова	0,138
b_5	Організаційна складова	0,147
b_6	Ринкова складова	0,150
b_7	Політико-правова складова	0,135

Джерело: розраховано за даними [100-102]

Відповідно до зазначених формул та методики [95] необхідно провести розрахунок індексу економічної безпеки ПрАТ «СГ «ТАС» за кожною із функціональних складових.

Таблиця 3.11

Інтегральні показники I_i за функціональними складовими економічної

безпеки ПрАТ «СГ «ТАС»

Група показників	I_i	Рік					Вагові коефіцієнти (b)
		2018	2019	2020	2021	2022	
1	2	3	4	5	6	7	8
Фінансова складова	I_1	0,52	0,63	0,60	0,60	0,65	0,155
Кадрова складова	I_2	1,00	1,00	1,00	1,00	0,99	0,142
Соціально-психологічна складова	I_3	0,72	0,72	0,72	0,72	0,72	0,133
Інформаційно-аналітична складова	I_4	0,79	0,79	0,79	0,80	0,80	0,138

Продовження таблиці 3.11

1	2	3	4	5	6	7	8
Організаційна складова	I ₅	0,86	0,92	0,92	0,87	0,98	0,147
Ринкова складова	I ₆	0,75	0,84	0,86	0,84	0,82	0,150
Політико-правова складова	I ₇	0,70	0,70	0,68	0,70	0,95	0,135

Джерело: розраховано за даними [100-102]

Загальний інтегральний індекс показує достатній рівень економічної безпеки ПрАТ «СГ «ТАС» за 2018-2022 роки (табл. 3.12), про те не є достатнім для безпечного та стабільного функціонування страхової компанії.

Таблиця 3.12

Інтегральний індекс економічної безпеки ПрАТ «СГ «ТАС»

Страхова компанія	I	2018	2019	2020	2021	2022
ПрАТ «СГ «ТАС»	I	0,76	0,80	0,80	0,79	0,84

Джерело: розраховано за даними [100-102]

Аналіз показників функціональних складових економічної безпеки ПрАТ «СГ «ТАС» свідчить про нестабільність досягнутого страховою компанією рівня економічної безпеки, що є результатом суттєвого впливу чинників зовнішнього середовища. Зокрема, пандемія COVID-19 спричинила значні виклики для бізнесу в усьому світі, включаючи сферу страхування [6]. Зміни у споживчій поведінці, зростання медичних витрат та нестабільність фінансових ринків призвели до зниження доходів страхових компаній та збільшення ризику виплати страхових відшкодувань. Воєнний стан в країні призводить до економічної нестабільності, зниження інвестицій та збільшення ризику для страхового бізнесу і впливає на фінансові результати страхових компаній через збільшення ризику страхування та зменшення платоспроможності клієнтів. У зв'язку з цим, для ПрАТ «СГ «ТАС» стає важливим аналіз цих факторів та прийняття відповідних заходів для зменшення ризиків і збереження економічної стабільності [99].

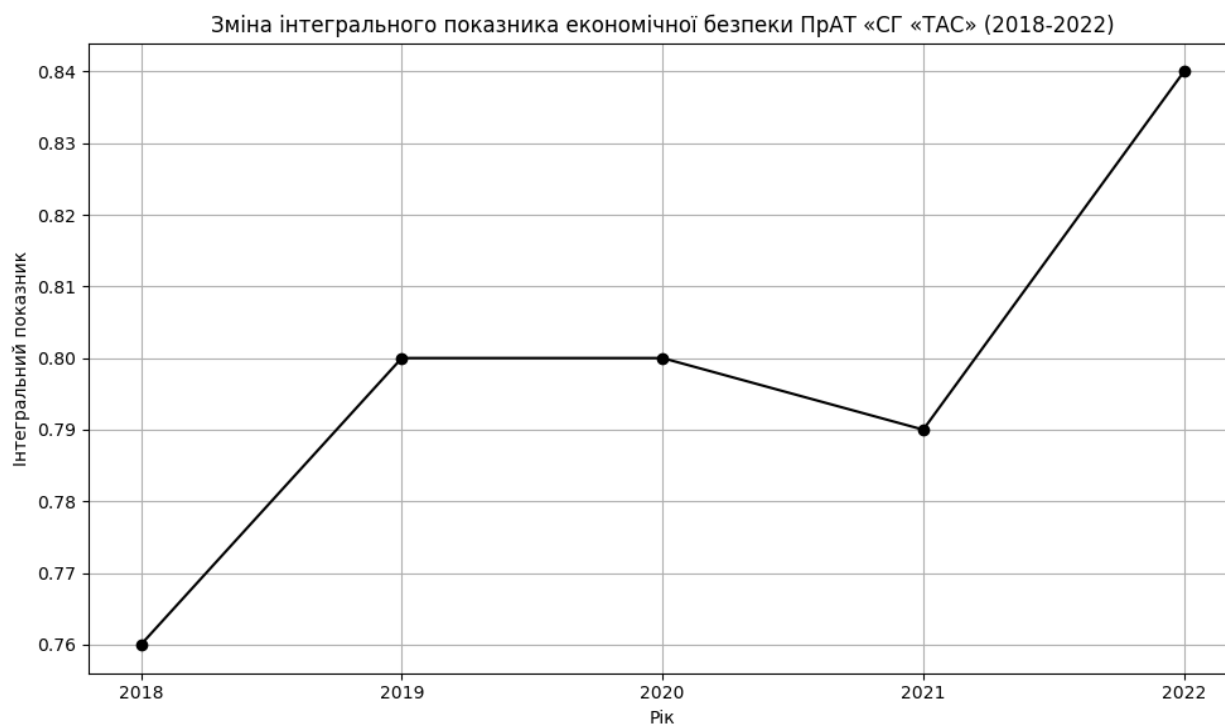

Рис. 3.2. Динаміка інтегрального показника економічної безпеки ПрАТ «СГ «ТАС»

Джерело: побудовано за даними [100-102]

Основна мета використання моделі інтегральної оцінки полягає в тому, щоб забезпечити об'єктивну та комплексну оцінку фінансової стійкості та здатності страхових компаній витримати різноманітні економічні стресові ситуації. Це дозволить страховим компаніям приймати належні рішення щодо стратегій ризик-менеджменту, фінансового планування та вдосконалення внутрішніх процесів для забезпечення стійкості та ефективності діяльності в цілому.

Дослідження в сфері моделей інтегральної оцінки економічної безпеки страхових компаній є важливим напрямком для розвитку, особливо в контексті зростання важливості страхових послуг у сучасному економічному середовищі. З урахуванням постійно зростаючих ризиків, пов'язаних з політично-економічною нестабільністю, кліматичними змінами, кіберзлочинністю та іншими факторами, які впливають на фінансову стійкість страхових компаній, розробка ефективних моделей оцінки

економічної безпеки є важливим завданням, яке вимагає комплексного підходу та використання різноманітних аналітичних та математичних інструментів

3.2. Побудова багатфакторної регресійної моделі прогнозування впливу різних факторів на фінансову стійкість страхової компанії для забезпечення її економічної безпеки

У відповідь на потребу вдосконалення інструментарію комплексної діагностики економічної безпеки страхової компанії, пропонується розробка та впровадження багатфакторної регресійної моделі для прогнозування впливу різних факторів на фінансову стійкість компанії. Це дозволить значно покращити аналіз економічної безпеки шляхом ідентифікації і кількісної оцінки ключових чинників, що впливають на фінансову стійкість страхової компанії.

Використання лінійного рівняння множинної регресії з логічним та теоретичним обґрунтуванням дозволяє виявляти позитивні тенденції у розвитку ринку страхування, підвищувати активність суб'єктів, що надають страхові послуги, та їх споживачів і підвищувати рівень захищеності страхових компаній від ризиків та загроз, що дозволить забезпечити їх стабільний та стійкий розвиток. Такий підхід також дозволяє прогнозувати розвиток ринку на основі математичних методів дослідження, що є важливим інструментом для прийняття обґрунтованих стратегічних рішень.

Для побудови багатфакторної регресійної моделі в якості результуючого показника будемо використовувати (Y) інтегральний індекс економічної безпеки страхової компанії (табл. 3.13). В якості незалежних змінних, що за гіпотезою можуть впливати на економічну безпеку страхової компанії, виберемо такі:

X_1 – реальний ВВП, млн. грн.;

X_2 – доходи населення, млн. грн.;

X_3 – економічно активне населення, тис. грн.;

X_4 – всього страхових компаній, од.;

X_5 – чистий прибуток/збиток, тис. грн.;

X_6 – коефіцієнт автономії (фінансової незалежності), %;

X_7 – коефіцієнт фінансової стійкості, %;

X_8 – коефіцієнт достатності страхових резервів, %;

X_9 – коефіцієнт податкового навантаження, %.

Таблиця 3.13

Вихідні дані діяльності АТ «СГ «ТАС»

Рік	Інтегральний індекс економічної безпеки	Реальний ВВП	Доходи населення	Економічно активне населення	Всього страхових компаній	Чистий прибуток/збиток	Коефіцієнт автономії (фінансової незалежності)	Коефіцієнт фінансової стійкості	Коефіцієнт достатності страхових резервів	Коефіцієнт податкового навантаження
	Y	X_1	X_2	X_3	X_4	X_5	X_6	X_7	X_8	X_9
2018	0,76	3083409	3248730	16360,9	281	4152,52	28	96	77,73	909,82
2019	0,80	3675728	3744060	16578,3	233	-30711	29	96	76,06	-189,79
2020	0,80	3818456	4045191	15915,3	210	137012	28	95	79,63	60,40
2021	0,79	4363582	4863519	15610,0	155	173893	25	95	72,94	48,21
2022	0,84	3865780	4964674	12000,0	128	303239	29	94	76,85	44,95

Джерело: розраховано за даними [101]

Для моделювання використаємо множинну регресію, лінійне рівняння якої має вигляд:

$$y_i = \beta_0 + \beta_1 x_{i1} + \beta_2 x_{i2} + \dots + \beta_m x_{im} + \varepsilon_i, \quad i = \overline{1, n}, \quad (3.1)$$

де n – кількість спостережень;

m – кількість різних незалежних змінних;

x_{ij} -а – незалежна змінна в i -му спостереженні;

$\beta_0, \dots, \beta_m$ – параметри моделі;

ε_i – випадкові величини похибки (або залишки);

y_i – залежна змінна в i -му спостереженні.

Отже, лінійна регресійна модель має вигляд:

$$Y = \beta_0 + \beta_1 x_1 + \beta_2 x_2 + \beta_3 x_3 + \beta_4 x_4 + \beta_5 x_5 + \beta_6 x_6 + \beta_7 x_7 + \beta_8 x_8 + \beta_9 x_9 + e, \quad (3.2)$$

де Y – інтегральний індекс економічної безпеки страхової компанії;

X_1 – реальний ВВП, млн. грн.;

X_2 – доходи населення, млн. грн.;

X_3 – економічно активне населення, тис. грн.;

X_4 – всього страхових компаній, од.;

X_5 – чистий прибуток/збиток, тис. грн.;

X_6 – коефіцієнт автономії (фінансової незалежності), %;

X_7 – коефіцієнт фінансової стійкості, %;

X_8 – коефіцієнт достатності страхових резервів, %;

X_9 – коефіцієнт податкового навантаження, %;

$\beta_0, \beta_1, \beta_2, \beta_3, \beta_4, \beta_5, \beta_6, \beta_7, \beta_8, \beta_9$ – невідомі параметри, які необхідно оцінити.

За даною вибіркою оцінено вибіркове рівняння регресії:

$$Y = b_0 + b_1 x_1 + b_2 x_2 + b_3 x_3 + b_4 x_4 + b_5 x_5 + b_6 x_6 + b_7 x_7 + b_8 x_8 + b_9 x_9 + e, \quad (3.3)$$

де $b_0, b_1, b_2, b_3, b_4, b_5, b_6, b_7, b_8, b_9, e$ – оцінки параметрів моделі та залишків відповідно.

Розрахунок параметрів лінійної множинної регресії найчастіше здійснюють методом найменших квадратів. Основна ідея методу найменших

квадратів полягає в знаходженні таких оцінок параметрів $b_0, b_1, b_2, b_3, b_4, b_5, b_6, b_7, b_8, b_9$, для яких $\sum_{i=1}^n e_i^2$ була б найменшою:

$$\sum_{i=1}^n e_i^2 = \sum_{i=1}^n (y_i - b_0 - b_1 x_{i1} - b_2 x_{i2} - b_3 x_{i3} - b_4 x_{i4} - b_5 x_{i5} - b_6 x_{i6} - b_7 x_{i7} - b_8 x_{i8} - b_9 x_{i9})^2 =$$

$$= f(b_0, b_1, b_2, b_3, b_4, b_5, b_6, b_7, b_8, b_9) \rightarrow \min. \quad (3.4)$$

Використовуючи елементи матричної алгебри, можна знайти оцінки параметрів моделі за формулою:

$$B = \begin{pmatrix} b_0 \\ b_1 \\ b_2 \\ b_3 \\ b_4 \\ b_5 \\ b_6 \\ b_7 \\ b_8 \\ b_9 \end{pmatrix} = (X^T * X)^{-1} * X^T * Y, \quad (3.5)$$

де $B = \begin{pmatrix} y_1 \\ y_2 \\ \dots \\ y_n \end{pmatrix}$ – вектор залежної змінної;

$X = \begin{pmatrix} 1 & x_{11} & \dots & x_{1m} \\ 1 & x_{21} & \dots & x_{2m} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ 1 & x_{n1} & \dots & x_{nm} \end{pmatrix}$ – матриця значень факторів;

n – кількість спостережень.

Усі необхідні проміжні розрахунки проведено за допомогою EXCEL вкладка «Дані». Використовуючи функції множення матриць та знаходження оберненої, отримуємо такі значення:

$$B = \begin{pmatrix} b_0 \\ b_1 \\ b_2 \\ b_3 \\ b_4 \\ b_5 \\ b_6 \\ b_7 \\ b_8 \\ b_9 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} b_0 \\ b_1 \\ b_2 \\ b_3 \\ b_4 \\ b_5 \\ b_6 \\ b_7 \\ b_8 \\ b_9 \end{pmatrix}, \quad (3.6)$$

Отримане вибіркове рівняння регресії за методом найменших квадратів є основним результатом процедури оцінювання параметрів економетричної моделі:

$$Y = 1,000 + 2,426x_1 + 1,908x_2 + 5,565x_3 - 0,04x_4 + 1,564x_5 + 1,01x_6 + 3,03x_7 + 7,521x_8 - 4,635x_9. \quad (3.7)$$

Проводячи розрахунки за допомогою комп'ютерної програми Ексел, яка дозволяє виконувати відповідні математичні обчислення, нами отримано конкретні підсумкові оцінки.

Побудоване рівняння регресії перевірено на відповідність дійсності, тобто на якісність, кількома методами, а саме:

- для перевірки загальної якості рівняння регресії використано коефіцієнт детермінації:

$$R^2 = 1 - \frac{\sum_{i=1}^n e_i^2}{\sum_{i=1}^n (y_i - \bar{y})^2} = 1 - \frac{\sum_{i=1}^n (\hat{y}_i - \bar{y})^2}{\sum_{i=1}^n (y_i - \bar{y})^2} \rightarrow R^2 = \frac{SSR}{SST} = \frac{\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (\hat{y}_i - \bar{y})^2}{\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (y_i - \bar{y})^2} = 1. \quad (3.8)$$

Отримане значення коефіцієнта детермінації свідчить про досить високу точність отриманої моделі.

- для перевірки моделі на адекватність використано критерій Фішера. Для F-критерію Фішера за критерій вибрано випадкову величину:

$$F = \frac{\sum_{i=1}^n (\hat{y}_i - \bar{y})^2}{\sum_{i=1}^n (y_i - \hat{y}_i)^2} * \frac{n - m - 1}{m} = 10,57. \quad (3.9)$$

При заданому рівні значущості α та $\{m; n-m-1\}$ степенями свободи за таблицями критичних точок розподілу Фішера знаходимо $F_{кр}$. Для визначення статистичної значимості F-статистики порівнюємо її з відповідною критичною точкою розподілу Фішера, яку знайдемо з таблиць розподілу Фішера $F_{кр} (5;9;0,05)=3,48$. Оскільки емпіричне значення $F_{емп}$ перевищує табличне значення $F_{кр}$ критерію Фішера ($F_{емп} > F_{кр}$), то коефіцієнт детермінації R^2 статистично значимий, тобто побудована модель дійсно адекватна для пояснення залежної змінної на основі незалежних змінних.

Кореляційна матриця допоможе виявити лінійну залежність між факторами шляхом оцінки кореляційних коефіцієнтів між ними, значення яких може приймати від -1 до 1, де значення близьке до 1 вказує на сильну позитивну кореляцію (тобто, коли значення одного фактора зростає, значення іншого фактора також зростає), значення близьке до -1 вказує на сильну від'ємну кореляцію (тобто, коли значення одного фактора зростає, значення іншого фактора зменшується), а значення близьке до 0 вказує на відсутність лінійної залежності між факторами.

Для детальнішого дослідження впливу кожної незалежної змінної на Y, проведемо кореляційний аналіз за допомогою кореляційної матриці:

1,00										
0,86	1,00									
0,82	0,85	1,00								
0,28	0,95	0,72	1,00							
0,80	0,81	0,99	0,78	1,00						
0,83	0,58	0,88	0,88	0,90	1,00					
0,95	0,59	0,35	0,23	0,75	0,34	1,00				
0,99	0,56	0,87	0,90	0,90	0,99	0,93	1,00			
0,97	0,60	0,48	0,02	0,85	0,67	0,96	0,98	1,00		
0,82	0,72	0,56	0,20	0,90	0,77	0,87	0,99	0,99	1,00	

Рис. 3.3. Кореляційна матриця

Джерело: побудовано автором за допомогою Excel на основі [101]

Якщо аналізувати елементи кореляційної матриці, то можна стверджувати, що коефіцієнти регресії $\beta_1, \beta_2, \beta_4, \beta_5, \beta_6, \beta_7, \beta_8, \beta_9$ статистично значимі, а це означає, що змінні $X_1, X_2, X_3, X_5, X_6, X_7, X_8, X_9$ суттєво впливають на залежну змінну Y . Коефіцієнт регресії β_3 несуттєво (дуже мало) впливає на залежну змінну Y , таким чином доцільним буде не враховувати X_4 в подальших розрахунках.

Отже, за всіма статистичними показниками модель може бути визнана задовільною. У неї досить високий коефіцієнт детермінації і висока кореляція для коефіцієнтів. Все це дає підстави вважати побудовану модель достовірною.

Як видно з наведеного вище рівняння залежності, на рівень інтегральний індекс економічної безпеки страхової компанії найбільший вплив має рівень доходів населення, коефіцієнт автономії (фінансової незалежності), коефіцієнт фінансової стійкості, коефіцієнт достатності страхових резервів, а отже зміни в цих показниках можуть значно впливати на економічну безпеку АТ «СГ «ТАС».

Інтерпретація параметрів багатofакторної регресійної моделі.

- мультиплікатор збільшення реального ВВП (X_1) на 1 млн. грн. призводить до збільшення економічної безпеки страхової компанії (Y) в середньому на 2,426 млн. грн. Збільшення реального ВВП має значний позитивний вплив на економічну безпеку страхової компанії шляхом збільшення платоспроможності клієнтів, зростання обсягу страхових премій, зменшення страхових ризиків та стимулювання розвитку нових ринків та продуктів (зростання ВВП стимулює розвиток нових галузей економіки та збільшення потреби в страхових послугах для них);

- мультиплікатор збільшення доходів населення (X_2) на 1 млн. грн. призводить до збільшення економічної безпеки страхової компанії (Y) в середньому на 1,908 млн. грн. Збільшення доходів населення має значний позитивний вплив на економічну безпеку страхової компанії шляхом збільшення платоспроможності клієнтів, підвищення попиту на страхові послуги, зменшення ризику несплати страхових премій та стимулювання розвитку нових ринків страхування;

- мультиплікатор збільшення економічно активного населення країни (X_3) на 1 млн. грн. призводить до збільшення економічної безпеки страхової компанії (Y) в середньому на 5,565 млн. грн. Збільшення економічно активного населення країни має значний позитивний вплив на економічну безпеку страхової компанії шляхом збільшення потенційної бази клієнтів, зростання платоспроможності населення, зменшення ризиків та збільшення стабільності, а також стимулювання інновацій та розвитку нових продуктів у страховій сфері;

- мультиплікатор збільшення страхових компаній на страховому ринку країни (X_4) на 1 одиницю призводить до зменшення економічної безпеки страхової компанії (Y) в середньому на 0,04 млн. грн. Збільшення кількості страхових компаній на страховому ринку країни має негативний вплив на економічну безпеку страхової компанії через зростання конкуренції, збільшення витрат на маркетинг і рекламу (для залучення та утримання

клієнтів), ризику дестабілізації ринку і можливість розподілу ринкової частки;

- мультиплікатор збільшення чистого прибутку страхової компанії (X_5) на 1 млн. грн. призводить до збільшення її економічної безпеки (Y) в середньому на 1,564 млн. грн. (мультиплікатор збільшення чистого збитку на страховому ринку країни (X_5) на 1 млн. грн. призводить до зменшення її економічної безпеки (Y) в середньому на 1,564 млн. грн.). Збільшення чистого прибутку має значний позитивний вплив на економічну безпеку страхової компанії через підвищення фінансової стійкості, збільшення можливостей для інвестування та розвитку, зміцнення довіри ринку та клієнтів, а також створення можливостей для розвитку нових стратегій та ініціатив. Збільшення чистого збитку страхової компанії має негативний вплив на її економічну безпеку через зменшення прибутковості, зростання страхових ризиків та можливість збільшення страхових премій (збільшення чистого збитку може стати однією з причин збільшення страхових премій, щоб компенсувати збитки, проте, це може призвести до зменшення конкурентоспроможності на ринку та зниження попиту на страхові послуги);

- мультиплікатор збільшення коефіцієнту автономії (фінансової незалежності) (X_6) на 1 % призводить до збільшення економічної безпеки (Y) страхової компанії в середньому на 1,01 млн. грн. Збільшення коефіцієнту автономії сприяти покращенню економічної безпеки страхової компанії через збільшення фінансової стійкості, зменшення залежності від зовнішніх джерел фінансування, більшу гнучкість у прийнятті рішень та зниження фінансових ризиків;

- мультиплікатор збільшення коефіцієнту фінансової стійкості (X_7) на 1 % призводить до збільшення економічної безпеки (Y) страхової компанії в середньому на 3,03 млн. грн. Збільшення коефіцієнту фінансової стійкості позитивно впливає на економічну безпеку страхової компанії через збільшення довіри інвесторів та кредиторів, покращення рейтингу

стабільності, можливість розширення діяльності та зменшення фінансових ризиків;

- мультиплікатор збільшення коефіцієнту достатності страхових резервів (X_8) на 1 % призводить до збільшення економічної безпеки (Y) страхової компанії в середньому на 7,521 млн. грн. Збільшення коефіцієнту достатності страхових резервів значно підвищує економічну безпеку страхової компанії через збільшення фінансової стабільності, зменшення ризику несподіваних витрат (страхові виплати у випадку непередбачуваних подій чи кризових ситуацій), підвищення довіри клієнтів і партнерів, а також забезпечення виконання регуляторних вимог;

- мультиплікатор збільшення коефіцієнту податкового навантаження (X_9) на 1 % призводить до зменшення економічної безпеки (Y) страхової компанії в середньому на 4,635 млн. грн. Збільшення коефіцієнту податкового навантаження негативно впливає на економічну безпеку страхової компанії через зменшення фінансових ресурсів для інвестицій, обмеження можливостей розвитку, зниження конкурентоспроможності та послаблення фінансової стійкості.

На графіку нормальної ймовірності регресійних залишків (рис. 3.4) можна побачити, що точки розташовані вздовж прямої лінії, і свідчить це про те, що регресійні залишки майже ідеально відповідають нормальному розподілу. Такий графік підтверджує виконання однієї з ключових передумов лінійної регресії – нормального розподілу залишків, отже можна продовжувати аналіз та використовувати модель регресії для прогнозування цільової змінної.

Моделювання рівня економічної безпеки страхової компанії за допомогою кореляційно-регресійного аналізу є важливим інструментом, який дозволяє об'єктивніше оцінити підсумки формування комплексної діагностики в забезпеченні економічної безпеки страхової компанії.

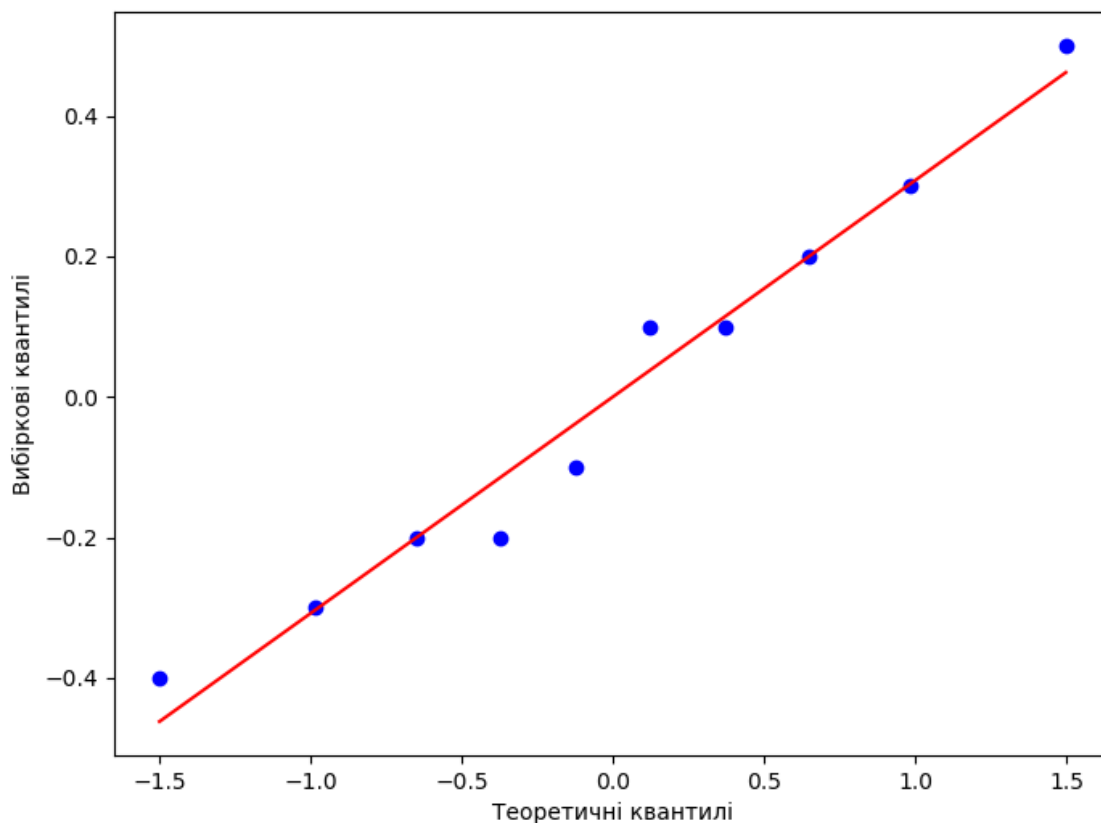

Рис. 3.4. Графік нормальної ймовірності регресійних залишків

Джерело: побудовано за даними [101]

При розрахунку моделі, де змінні вимірюються у різних одиницях (рідко можна зустріти абсолютно однорідні дані), важливо враховувати це, щоб уникнути спотворень інтерпретації результатів, які можуть вплинути на достовірність отриманих висновків. Один з підходів до роботи з неоднорідними даними – це застосування логарифмічного перетворення $\ln(X_i)$. Перетворення даних на логарифмічну шкалу може допомогти зменшити варіабельність даних та зробити їх більш однорідними, і полегшити проведення подальшого аналізу.

Побудована багатофакторна регресійна модель дає можливість оцінити ступінь впливу зовнішніх і внутрішніх факторів на інтегральний індекс економічної безпеки АТ «СГ «ТАС».

На основі вищезгаданих кількісних показників можна провести прогноз щодо збільшення інтегрального індексу економічної безпеки

страхової компанії, за умови, що інші фактори залишаються незмінними (рис. 3.5):

$$\ln Y_{2023} = 1,000 + 2,426 * \ln 3083409 + 1,908 * \ln 3248730 + 5,565 * \ln 16360,9 + 1,564 * \ln 4152,52 + 1,01 * \ln 28 + 3,03 * \ln 96 + 7,521 * \ln 77,73 - 4,635 * \ln 909,82 = 5,0. \quad (3.10)$$

$$\ln Y_{2024} = 1,000 + 2,426 * 3675728 + 1,908 * 3744060 + 5,565 * 16,5783 + 1,564 * (-3,0711) + 1,01 * 0,29 + 3,03 * 0,96 + 7,521 * 0,7606 - 4,635 * (-1,8979) = 4,87. \quad (3.11)$$

$$\ln Y_{2025} = 1,000 + 2,426 * 3818456 + 1,908 * 4045191 + 5,565 * 15,9153 + 1,564 * 137,012 + 1,01 * 0,28 + 3,03 * 0,95 + 7,521 * 0,7963 - 4,635 * 0,604 = 5,0. \quad (3.12)$$

$$\ln Y_{2026} = 1,000 + 2,426 * 4363582 + 1,908 * 4863519 + 5,565 * 15,610 + 1,564 * 173,893 + 1,01 * 0,25 + 3,03 * 0,95 + 7,521 * 0,7294 - 4,635 * 0,4821 = 5,0. \quad (3.13)$$

$$\ln Y_{2027} = 1,000 + 2,426 * 3865780 + 1,908 * 4964674 + 5,565 * 12,000 + 1,564 * 303,239 + 1,01 * 0,29 + 3,03 * 0,94 + 7,521 * 0,7685 - 4,635 * 0,4495 = 5,0 \quad (3.14)$$

Щоб перевести ці значення на шкалу від 0 до 1, можна використати формулу нормалізації даних [107]:

$$Y_{\text{норм}} = (Y - Y_{\min}) / (Y_{\max} - Y_{\min}). \quad (3.15)$$

$$Y_{2023} = 1. \quad (3.16)$$

$$Y_{2024} = 0,87. \quad (3.17)$$

$$Y_{2025} = 1. \quad (3.18)$$

$$Y_{2026} = 1. \quad (3.19)$$

$$Y_{2027} = 1. \quad (3.20)$$

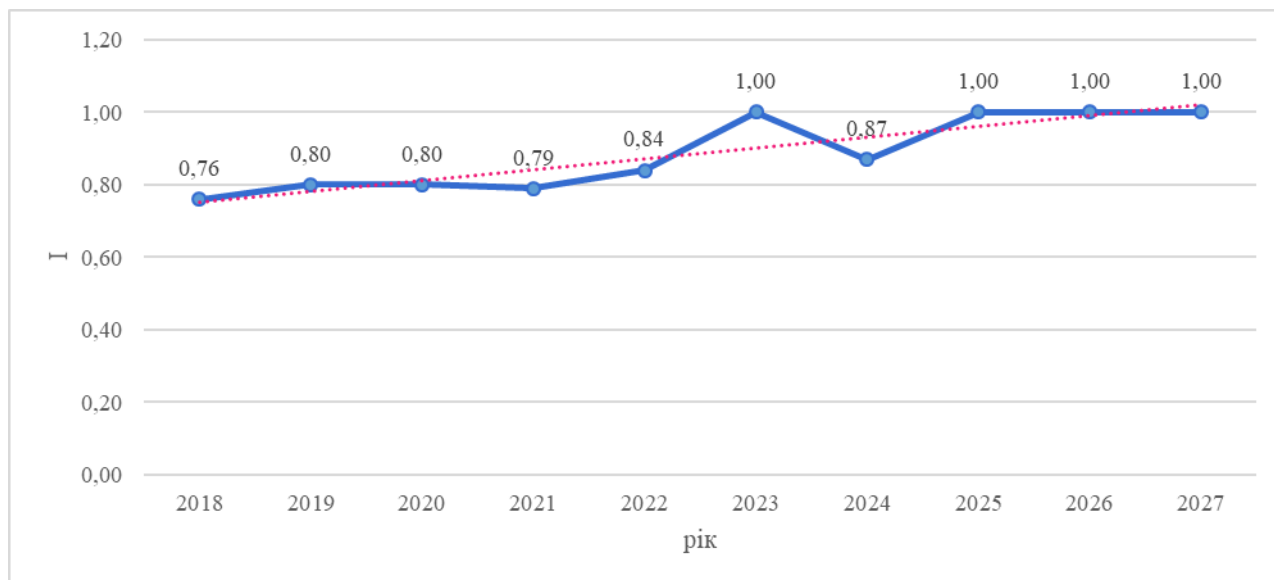

Рис. 3.5. Прогнозні значення інтегрального індексу економічної безпеки ПрАТ «СГ «ТАС»

Джерело: побудовано за даними [101]

Побудована багатофакторна регресійна модель дає можливість оцінити ступінь впливу зовнішніх (обсягу реального ВВП, доходів населення країни, економічно активного населення, кількості страхових компаній) та внутрішніх факторів (чистого прибутку/збитку страхової компанії, коефіцієнту автономії (фінансової незалежності), коефіцієнту фінансової стійкості, коефіцієнту достатності страхових резервів, коефіцієнту податкового навантаження) на інтегральний індекс економічної безпеки ПрАТ «СГ «ТАС». Вплив цих факторів є позитивним.

Найвпливовіші внутрішні фактори – коефіцієнт автономії (фінансової незалежності), коефіцієнт фінансової стійкості, коефіцієнт достатності страхових резервів, які відносяться до фінансової складової економічної безпеки ПрАТ «СГ «ТАС» вимагають більшої уваги з боку керівників страхової компанії і вимагають постійного моніторингу та управління.

Використання такої багатофакторної регресійної моделі забезпечить можливість вчасно реагувати на вплив зовнішніх і внутрішніх факторів на економічну безпеку ПрАТ «СГ «ТАС» та виявляти можливі зміни рівня

економічної безпеки, а саме зміни інтегрального індексу економічної безпеки страхової компанії в майбутньому.

3.3. Розроблення та впровадження програми забезпечення економічної безпеки на основі комплексної діагностики ризиків страхової компанії

У нестабільних умовах постійної інтеграції та появи нових загроз, що впливають на трансформацію економічних, політичних та соціокультурних процесів, своєчасна повна та об'єктивна комплексна діагностика в забезпеченні економічної безпеки дозволяє виявити загрози та небезпеки, мінімізувати їх вплив, планувати і реалізовувати механізм захисту, а також оптимізувати і систематизувати роботу всієї страхової компанії.

Діагностика економічної безпеки для АТ «СГ «ТАС» вимагає системного підходу та комплексного аналізу, який охоплює як внутрішні, так і зовнішні фактори, що впливають на діяльність страхової компанії. Основними аспектами діагностики є:

- комплексний підхід до аналізу економічної безпеки, діагностика повинна охоплювати всі аспекти діяльності страхової компанії, включаючи фінансові, оперативні, стратегічні та ризикові аспекти;

- врахування зовнішнього (допомагає компанії прогнозувати та адаптуватися до змін у галузі страхування, уникати ризиків, пов'язаних з економічними, політичними та технологічними факторами, а також використовувати можливості для розвитку нових продуктів та підвищення конкурентоспроможності на ринку) та внутрішнього середовища (дозволяє компанії оцінити її сильні та слабкі сторони, визначити ресурси, а також можливості для підвищення продуктивності та ефективності в управлінні ризиками та обслуговуванні клієнтів);

- аналіз ендогенних та екзогенних факторів, діагностика повинна враховувати як внутрішні (організаційна структура, управлінські процеси,

технологічні можливості, фінансові та людські ресурси), так і зовнішні фактори (економічні, політичні та правові ризики, соціокультурні та технологічні тенденції, а також конкурентне середовище ринку страхових послуг), що впливають на економічну безпеку страхової компанії ;

- аналіз функціональних складових, діагностика має оцінювати різні аспекти діяльності страхової компанії (фінансову, кадрову, соціально-психологічну, інформаційно-аналітичну, організаційну, ринкову, політико-правову складові);

- аналіз результатів діяльності страхової компанії, діагностика повинна оцінювати результати фінансово-економічної діяльності компанії та їх відповідність стратегічним цілям та завданням.

Діагностика в забезпеченні економічної безпеки АТ «СГ «ТАС» будується на принципах:

- комплексності – планування та реалізацію заходів із діагностики економічної безпеки доцільно проводити комплексно, із залученням всіх підсистем та функціональних складових за обраною моделлю, що дозволяє отримати повніше уявлення про стан економічної безпеки страхової компанії та ідентифікувати потенційні ризики;

- системності – страхова компанія є системою, економічна безпека та її забезпечення є системою – тобто цей принцип передбачає розгляд економічної безпеки компанії як складної системи, де всі елементи взаємодіють та впливають один на одного. Цей принцип передбачає глибоке розуміння внутрішньої взаємодії між різними аспектами діяльності страхової компанії та їх вплив на її економічну безпеку;

- достатності обраних методів та показників – у процесі комплексної діагностики в забезпеченні економічної безпеки доцільно використовувати ті методи та показники, які є достатньо ефективними та репрезентативними для оцінки економічної безпеки страхової компанії. Вони повинні враховувати специфіку страхової компанії та бути підтверджені як науково, так і практично;

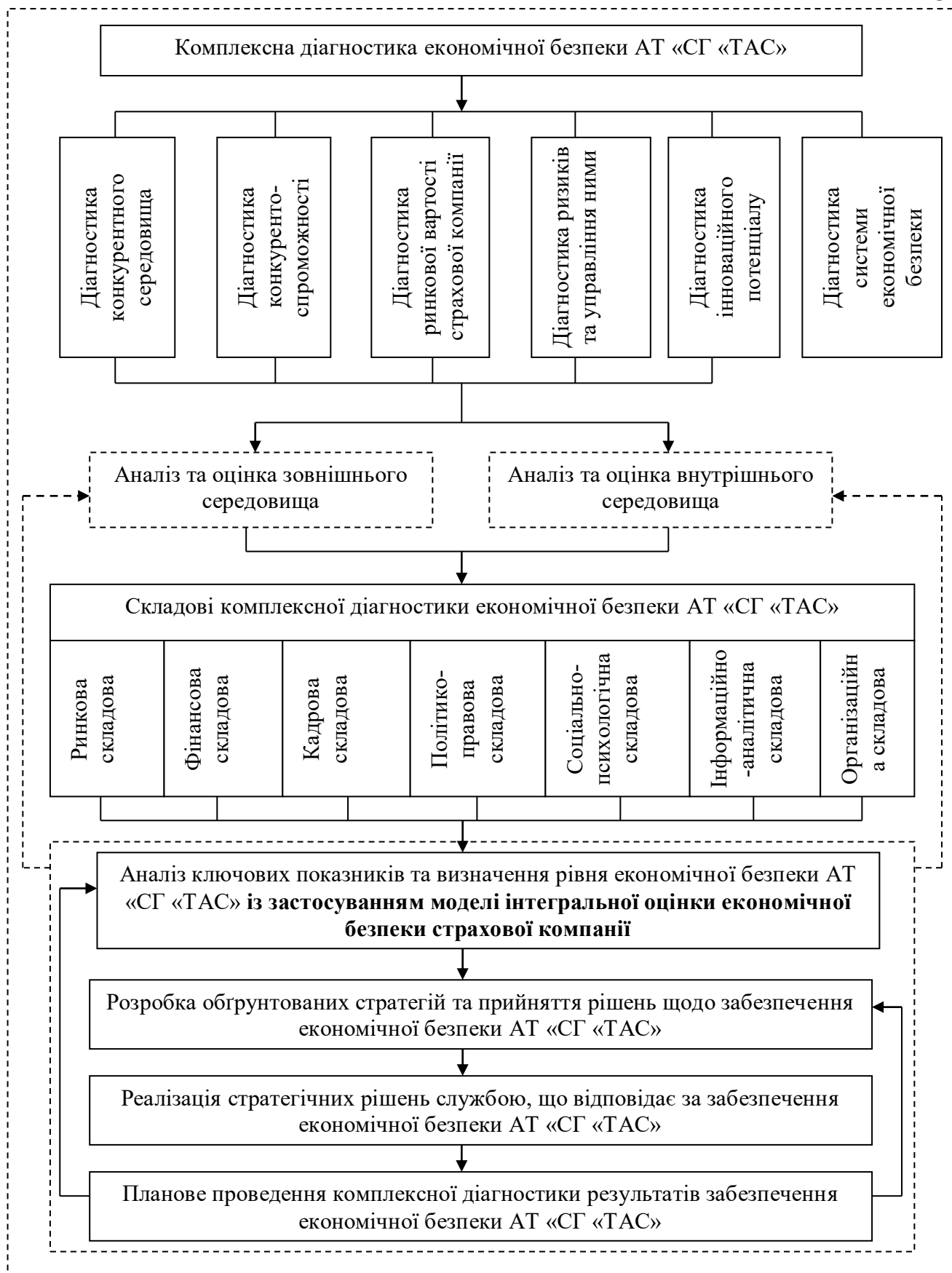

Рис. 3.6. Програма забезпечення економічної безпеки АТ «СГ «ТАС» на основі комплексної діагностики

Джерело: побудовано автором за даними [101]

- плановості – діагностика повинна проводитися систематично та з регулярністю за певним графіком, що дозволяє вчасно виявляти потенційні загрози та ризики, а також сприяє ефективному контролю за станом економічної безпеки страхової компанії;

- порівняльності показників – діагностику економічної безпеки доцільно проводити з порівнянням показників за різні періоди часу або з аналогічними показниками інших страхових компаній, що допомагає виявити тенденції та закономірності розвитку, а також оцінити динаміку змін у показниках протягом певного періоду.

Програму забезпечення економічної безпеки АТ «СГ «ТАС» на основі комплексної діагностики, яка спрямована на забезпечення стійкості фінансового стану страхової компанії навіть у непередбачуваних умовах, що дозволяє зберігати довіру клієнтів та партнерів і забезпечує конкурентоспроможність на ринку страхових послуг, представлено на рис. 3.6.

Комплексна діагностика економічної безпеки АТ «СГ «ТАС» включає такі основні категорії: діагностику конкурентного середовища; діагностику конкурентоспроможності страхової компанії та її продукції; діагностику ринкової вартості страхової компанії; діагностику ризиків та управління ними; діагностику інноваційного потенціалу; діагностику системи економічної безпеки.

Діагностика конкурентного середовища є ключовим етапом стратегічного аналізу для будь-якої страхової компанії. Проведення такої діагностики для АТ «СГ «ТАС» включає кілька важливих кроків, які спрямовані на отримання повної та об'єктивної картини стану та перспектив розвитку ринкового середовища:

- оцінка конкуренції на ринку страхових послуг;
- аналіз стратегій конкурентів та їх вплив на діяльність компанії;
- визначення сильних та слабких сторін конкурентів для розробки власної конкурентної стратегії.

SWOT-аналіз (аналіз сильних і слабких сторін, можливостей та загроз) може бути корисним інструментом для страхової компанії для збереження конкурентоспроможності і задоволення потреб клієнтів у сучасних умовах нестабільності (табл. 3.14) [104, с. 61].

Таблиця 3.14

Матриця SWOT-аналізу для АТ «СГ «ТАС»

Сильні сторони	Слабкі сторони
Вагомий багаторічний досвід роботи на українському страховому ринку. Позитивна ділова репутація. Достатньо велика вартість активів. Лідер ринку за обсягом премій та виплат з виключно українським капіталом. Провідні позиції на ринку за кількістю укладених договорів страхування. Розвинута регіональна мережа, майже 600 офісів продажів, і контакт-центр компанії. Високий кваліфікаційний рівень персоналу. Збалансований страховий портфель. Велика різноманітність страхових продуктів, розроблених з урахуванням актуальних потреб клієнтів. Лідер ринку обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності автовласників. Входить в число найбільших страховиків на ринку КАСКО. Висока якість обслуговування клієнтів.	Темпи зростання активів перевищують темпи зростання обсягів реалізації страхових продуктів. Затримки у страхових виплатах. Недостатній інвестиційний дохід. Низька рентабельність страхової діяльності і страхових послуг. Значні витрати на маркетинг, обслуговування клієнтів та розробку продуктів. Значні відмінності бізнес-процесів в мережах обслуговування клієнтів.
Можливості	Загрози
Впровадження нових видів страхування. Збільшення клієнтської бази. Технологічні інновації, для покращення стратегій управління ризиками. Використання штучного інтелекту. Цифровізація страхового обслуговування клієнтів. Використання блокчейн технології. Підвищення досвіду страхових агентів.	Нестабільна економічна та політична ситуація в країні. Збільшення рівня конкуренції в галузі. Недовіра населення країни до страхового ринку в цілому. Проблеми шахрайства у сфері страхування. Фінансова нестабільність клієнтів (фізичних та юридичних осіб). Загроза монополізації окремих сегментів ринку страхування.

Джерело: побудовано автором за даними [101]

Діагностика конкурентоспроможності страхової компанії:

- оцінка унікальних особливостей продуктів та послуг компанії;
- аналіз рівня якості обслуговування та задоволення клієнтів;

- виявлення можливостей для поліпшення конкурентоспроможності на ринку.

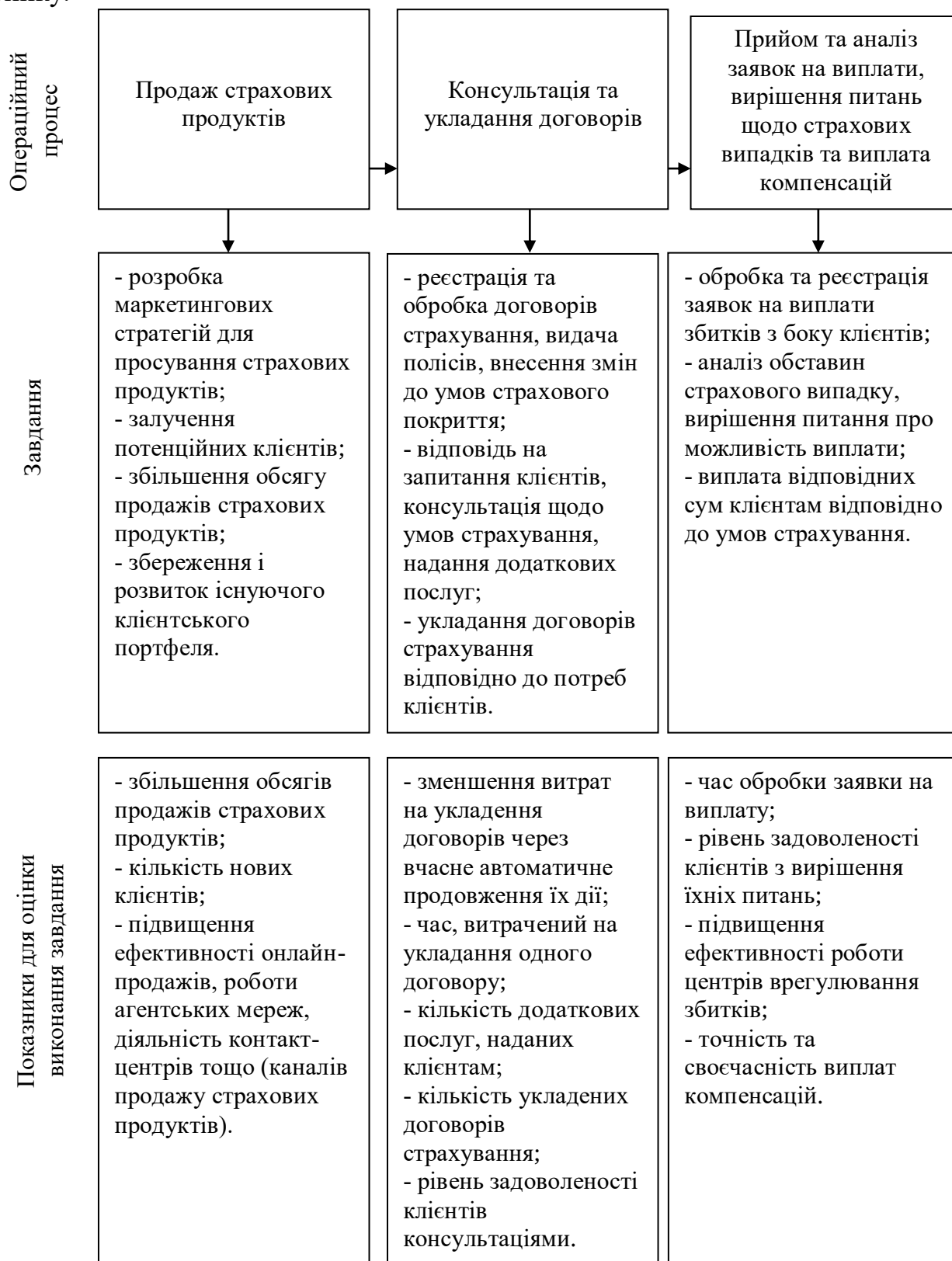

Рис. 3.7. Заходи щодо підвищення конкурентоспроможності страхової послуги АТ «СГ «ТАС»

Джерело: побудовано автором за даними [101]

Для оцінки рівня конкурентоспроможності страхової компанії можуть використовувати різні методи: графічні, матричні, розрахункові та комбіновані (розрахунково-матричні, розрахунково-графічні) та інші методи.

Конкурентоспроможність страхової компанії визначається її здатністю відповідати потребам клієнтів та забезпечувати їм якісну та ефективну послугу у порівнянні з іншими учасниками страхового ринку (рис. 3.7).

Системна оцінка конкурентоспроможності АТ «СГ «ТАС» повинна включати широкий спектр аналізу, який охоплює всі аспекти її діяльності, що відображають позиції страхової компанії на ринку та спроможність конкурувати. Тільки такий комплексний підхід дозволить досягти високої точності в оцінці конкурентоспроможності страхової компанії.

Діагностика ринкової вартості АТ «СГ «ТАС»:

- оцінка фінансового стану компанії та її потенціалу для залучення інвестицій;
- аналіз фінансових показників та трендів у ринковій динаміці;
- встановлення реальної ринкової вартості компанії з урахуванням всіх факторів.

Діагностика ризиків АТ «СГ «ТАС» та управління ними:

- ідентифікація потенційних ризиків, що можуть вплинути на фінансову стійкість страхової компанії;
- оцінка ймовірності виникнення ризиків та їхнього впливу;
- розробка стратегій управління ризиками для зменшення їхнього негативного впливу.

Діагностика інноваційного потенціалу АТ «СГ «ТАС»:

- аналіз наявних технологій та можливостей для їхнього впровадження в діяльність страхової компанії;
- оцінка готовності страхової компанії до інновацій та їхнього впливу на розвиток бізнесу;

- розробка стратегій для стимулювання інноваційного потенціалу та забезпечення конкурентних переваг.

Діагностика системи економічної безпеки АТ «СГ «ТАС»:

- оцінка ефективності системи економічної безпеки;
- визначення слабких місць та сильних сторін системи економічної безпеки страхової компанії;
- розробка рекомендацій для поліпшення системи економічної безпеки на основі отриманих результатів діагностики.

Якщо система економічної безпеки відсутня, перший крок полягатиме у створенні такої системи яка повинна бути адаптована відповідно до конкретних потреб та характеристик страхової компанії.

Процес комплексної діагностики в забезпеченні економічної безпеки АТ «СГ «ТАС» включає аналіз зовнішнього і внутрішнього середовища та визначення джерел небезпеки. В процесі комплексної діагностики внутрішньої складової економічної безпеки страхової компанії в першу чергу необхідно дослідити наявний стан її фінансових, кадрових (оцінка внеску співробітника у досягнення цілей компанії (внеску для клієнтів, інноваційного внеску, фінансового внеску, внеску у внутрішню організацію бізнесу), інтелектуальних, матеріальних ресурсів та ефективність їх використання, а також визначити наявні та потенційні небезпеки та загрози її фінансово-господарської діяльності.

Формування бази даних накопиченої інформації є ключовим етапом для подальшого аналізу та оцінки економічної безпеки страхової компанії. На цьому етапі збирається та систематизується вся необхідна інформація за основними складовими економічної безпеки – ринкової, фінансової, кадрової, політико-правової, соціально-психологічної, інформаційно-аналітичної та організаційної. Після формування бази даних виконується аналіз показників та індикаторів, що відображають стан економічної безпеки компанії за кожною з вищезазначених складових. Цей аналіз дозволяє

зрозуміти сильні та слабкі сторони страхової компанії, а також виявити можливі ризики та загрози, з якими вона може стикатися.

На основі результатів аналізу визначається стан і рівень економічної безпеки АТ «СГ «ТАС», а також її потенціал для протидії потенційним небезпекам і загрозам, це дозволяє керівництву страхової компанії приймати обґрунтовані рішення щодо стратегій збереження та підвищення рівня економічної безпеки, вдосконалення управлінських процесів та розвитку компанії в цілому.

Використовуючи методологію SPACE-аналізу, оцінимо стратегічне становище та дії АТ «СГ «ТАС». Визначимо чотири основні критерії, які використовуються в цій методології:

1. Фінансове становище (Financial Position), цей критерій оцінює фінансову потужність страхової компанії, її доходи, прибуток, заборгованість та інші фінансові показники.

2. Позиція на ринку (Competitive Position), цей критерій оцінює конкурентоспроможність страхової компанії, її частку на ринку, конкурентні переваги або недоліки порівняно з іншими учасниками ринку страхових послуг.

3. Позиція продукту (Product Position), цей критерій оцінює якість та унікальність продуктів або послуг страхової компанії порівняно з конкурентами.

4. Стабільність (Stability), цей критерій оцінює здатність страхової компанії зберігати стабільність у своїй діяльності та управлінні ризиками. Цей критерій відображається на рівні ризику фінансових збоїв, змін в ринкових умовах та інших економічних, політичних та соціальних факторах, які можуть впливати на діяльність страхової компанії [105, с. 151].

Для розрахунку зваженої оцінки критеріїв, що характеризують відповідно фінансове становище, конкурентоспроможність, привабливість галузі, стабільність середовища страхової компанії, залучалися експерти

галузі, які мають значний досвід та професійні знання в сфері страхування, і які надали вагові оцінки різним критеріям (табл. 3.15).

Таблиця 3.15

**Розрахунок зваженої оцінки критеріїв за методом SPACE-аналізу для АТ
«СГ «ТАС»**

Критерій	Оцінка, бал	Вага	Зважена оцінка, бал
Фінансове становище			3,15
Ліквідність	2	0,1	0,2
Фінансова незалежність	3	0,2	0,6
Перестраховання	4	0,05	0,2
Оборотність власного капіталу	3	0,05	0,15
Рентабельність страхової діяльності	2	0,2	0,4
Стабільність отримання прибутку	4	0,3	1,2
Стійкість до фінансового ризику	4	0,1	0,4
Позиція на ринку			4,6
Частка ринку	5	0,2	1
Якість страхової послуги	5	0,2	1
Різноманітність і якість продуктів страхового портфелю	4	0,2	0,8
Рівень конкурентоспроможності	5	0,2	1
Якість обслуговування клієнтів і репутація	4	0,2	0,8
Позиція продукту			4,0
Охопленість ринку	4	0,2	0,8
Унікальність продукту	4	0,2	0,8
Технологічні інновації	3	0,1	0,3
Цінова конкурентоспроможність	3	0,1	0,3
Якість і обсяг покриття	4	0,2	0,8
Рівень задоволення клієнтів продуктом	5	0,2	1
Стабільність			4,1
Управління ризиками	5	0,4	1,5
Капіталізація	4	0,2	0,8
Резервування	4	0,2	1,2
Аналіз історії виплат страхових виплат та їхній вплив на фінансові результати компанії	3	0,2	0,6

Джерело: побудовано автором за даними [101]

Після оцінки кожного критерію, результати відображаються у системі координат (ХОУ). Половина осі Х відображає групу критеріїв, пов'язаних зі стратегічною позицією S (позиція продукту) та конкурентоспроможністю С (позиція на ринку), а половина осі Y відображає групу критеріїв, пов'язаних з ризиком (фінансове становище) R та ефективністю Е (стабільність).

Щоб визначити вектор рекомендованої стратегії, потрібно знайти координати точки Р (X;Y). Для цього використовуються наступні формули:

$$X = (S - C). \quad (3.21)$$

$$Y = (E - R). \quad (3.22)$$

Формули (3.21-3.22) відображають різницю між оцінками для кожної з груп критеріїв. Від'ємні значення на осі X ($S - C$) вказують на перевагу стратегічної позиції над конкурентною, а від'ємні значення на осі Y ($E - R$) вказують на перевагу ефективності над ризиком.

$$X=(4,0-4,6)=-0,6. \quad (3.23)$$

Точка Р (X;Y) у цій системі координат показує оптимальну стратегію.

$$Y=(3,15-4,1)=-0,95. \quad (3.24)$$

Точка Р (X;Y) у цій системі координат показує оптимальну стратегію.

Вектор рекомендованої стратегії за методом SPACE-аналізу будують за двома точками: О (0;0) та Р (-0,6;-0,95) (рис. 3.8).

З рис. 3.8 видно, що рекомендованою стратегією для АТ «СГ «ТАС» є захисна стратегія, оптимальна стратегія, де стратегічна позиція продукту переважає конкурентну, тоді як ефективність переважає ризик. Захисна стратегія передбачає акцент на збереженні та посиленні стратегічної позиції АТ «СГ «ТАС» на ринку страхових послуг, а також на збереженні довгострокової стабільності, конкурентоспроможності і ефективності компанії у нестабільному середовищі ринку. Зважаючи на воєнний стан в країні, захисна стратегія набуває ще більшої ваги і актуальності.

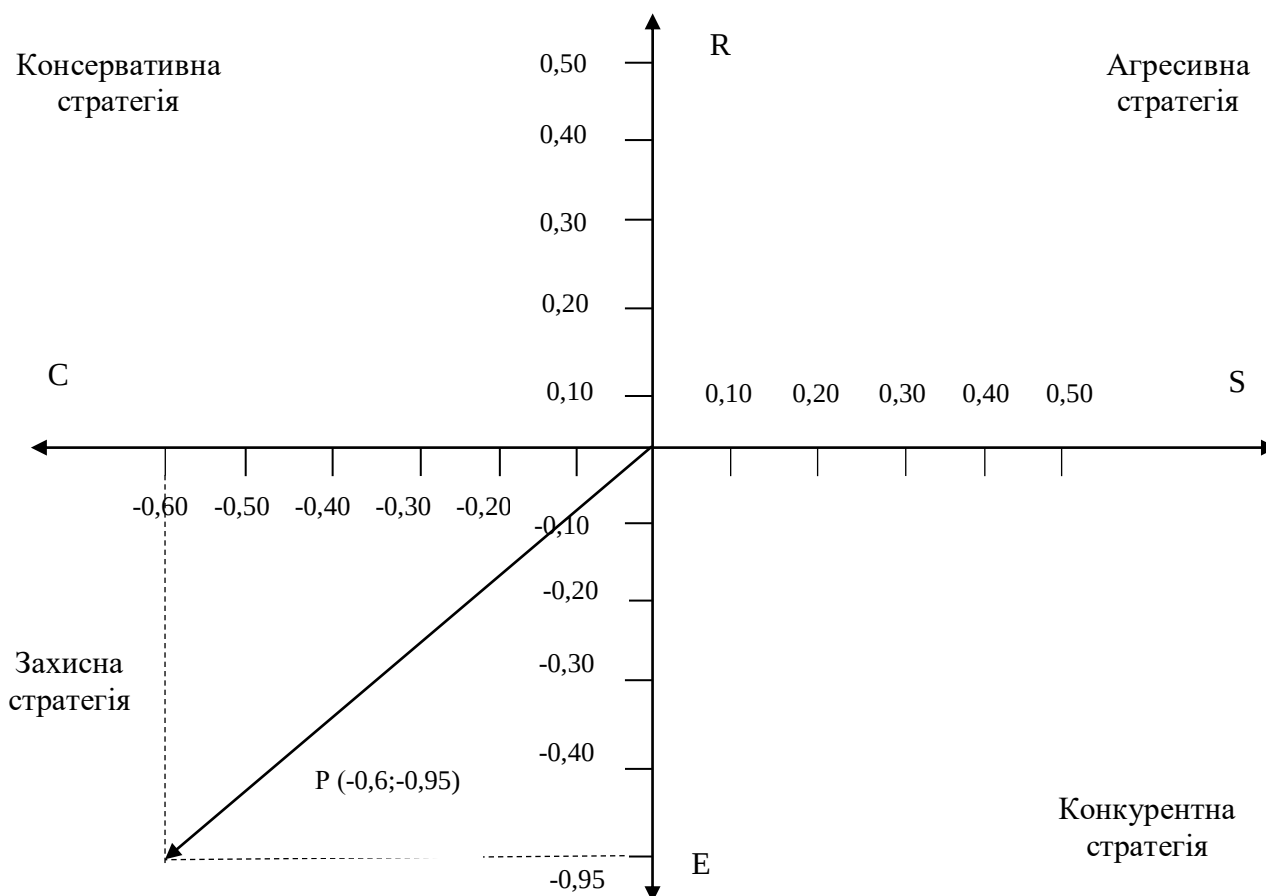

Рис. 3.8. Карта стратегічних позицій АТ «СГ «ТАС»

Джерело: побудовано автором за даними [101]

Наступним етапом процесу комплексної діагностики економічної безпеки АТ «СГ «ТАС» є формування структури управління системою економічної безпеки – служби економічної безпеки. Служба економічної безпеки в страховій компанії має велике значення для забезпечення стабільності та успішного її функціонування. Її завдання включають не лише захист майна та інтересів компанії, а й сприяння ефективному управлінню ризиками та прийняттю управлінських рішень.

Служба економічної безпеки має важливе завдання у плануванні, організації та реалізації заходів, спрямованих на забезпечення економічної безпеки страхової компанії. Мета її діяльності включає контроль і моніторинг стану економічної безпеки за допомогою показників та індикаторів, а також постійне планове проведення комплексної діагностики

рівня економічної безпеки страхової компанії, що дозволяє: оцінити поточний стан економічної безпеки страхової компанії; виявити слабкі місця та ризики; розробити та впровадити необхідні стратегії та заходи для підвищення рівня економічної безпеки.

Структура служби економічної безпеки в страховій компанії зазвичай організована з урахуванням потреб та специфіки діяльності самої компанії (рис. 3.9).

Результативне вирішення широкого спектру функціональних завдань у сфері економічної безпеки страхової компанії передбачає тісну співпрацю служби економічної безпеки з маркетинговими відділами, особливо у контексті дослідження конкурентного середовища та умов конкурентної боротьби. Ця взаємодія є важливою для забезпечення стабільності та успішності на ринку страхування. По-перше, така співпраця має спрямовуватися на забезпечення керівництва страхової компанії актуальною інформацією з питань економічної безпеки та ефективної страхової діяльності, що включає в себе аналіз ринкових тенденцій, збір та обробку інформації про конкурентів, їх стратегії та можливі загрози. Другий напрям співпраці – це дослідження конкурентів та їхніх намірів щодо страхової компанії, що дозволяє вчасно виявляти потенційні загрози та реагувати на них адекватними заходами, такими як розробка нових продуктів чи стратегій залучення клієнтів. Третя напрям співпраці – це вивчення криміногенної обстановки та випадків страхового шахрайства, що допомагає виявляти потенційні ризики та розробляти заходи для їх запобігання, зменшуючи втрати страхової компанії від шахрайства та інших негативних подій. Крім того, інформаційно-аналітична робота спрямовується на вивчення партнерів та клієнтів компанії, а також на виявлення потенційних загроз від кримінальних структур, що допомагає уникати неприємних ситуацій та зберігати довіру клієнтів до страхової компанії.

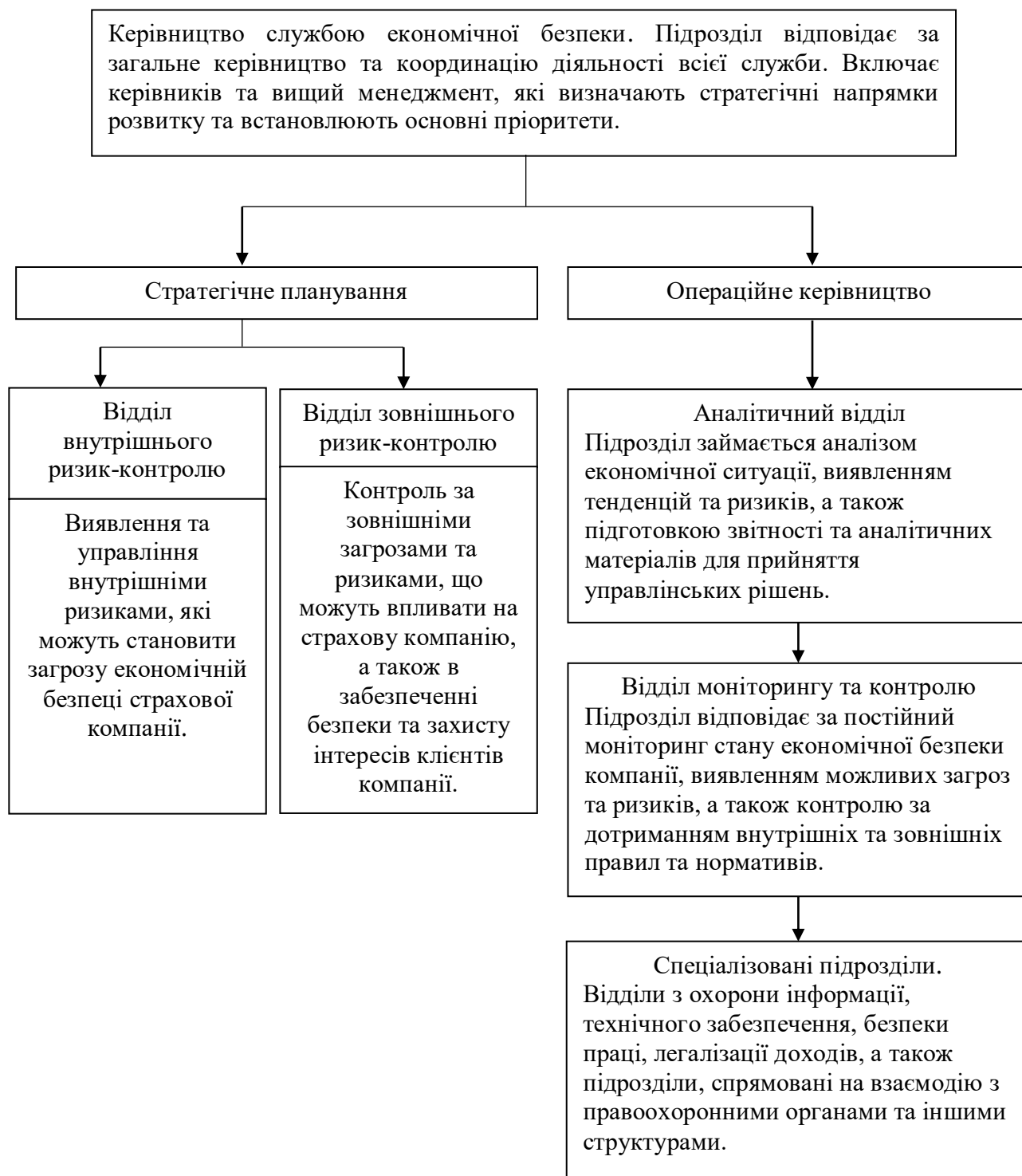

Рис. 3.9. Структура служби економічної безпеки АТ «СГ «ТАС»

Джерело: побудовано автором за даними [101]

Забезпечення захисту відомостей, які становлять комерційну таємницю, є важливою складовою системи економічної безпеки страхової компанії. Для досягнення цієї мети необхідно вжити ряд заходів,

спрямованих на організацію та забезпечення ефективного функціонування системи захисту інформації. В першу чергу, служба економічної безпеки повинна організувати режим комерційної таємниці, встановивши процедури та правила, що регламентують доступ до конфіденційної інформації. Крім того, важливо розробити та впровадити політику захисту інформації, яка визначатиме правила обробки, зберігання та передачі конфіденційних даних. Технічний захист інформації також відіграє ключову роль у забезпеченні безпеки даних, що включає в себе застосування сучасних технологій шифрування, захист мережі страхової компанії від несанкціонованого доступу, а також впровадження систем моніторингу та виявлення інцидентів безпеки.

Крім захисту комерційної таємниці, служба економічної безпеки також відповідає за забезпечення інформаційної безпеки стосовно персональних даних, що включає в себе розробку політики конфіденційності, контроль за дотриманням вимог законодавства щодо обробки персональних даних, а також співпрацю з органами державного нагляду та регуляторами.

Організація захисту інформації в страховій компанії потребує комплексного підходу, що враховує як технічні, так і організаційні аспекти. Важливо впровадити систему заходів, яка забезпечить надійний захист конфіденційної інформації, збереже довіру клієнтів та партнерів та запобіжить можливим ризикам промислового шпигунства та недобросовісної конкуренції.

На останньому етапі здійснюється складання звіту отриманих результатів проведеної комплексної діагностики економічної безпеки АТ «СГ «ТАС» із застосуванням моделі інтегральної оцінки економічної безпеки страхової компанії.

Комплексна діагностика представляє собою достатньо трудомісткий процес, який має відносну обмеженість в швидкому забезпеченні економічної безпеки страхової компанії оскільки: по-перше потребує значного часового періоду аналізу показників (для отримання найбільш

точних даних необхідним та доцільним є аналіз показників за період від 3 до 5-10 років); по-друге значна частина показників, включаючи показники конкурентоспроможності як самої страхової компанії, послуг що вона надає, так і конкурентного середовища, підлягає якісній оцінці і потребує додаткового залучення груп зовнішніх експертів та проведення додаткових досліджень, що вимагатиме значних фінансових витрат; по-третє комплексна діагностика передбачає впровадження процесу – моніторингу безперервного стеження за діяльністю страхової компанії, що потребує збору, обробки, аналізу та оцінки значного масиву внутрішньої та зовнішньої інформації і потребує залучення фахівців із відповідною кваліфікацією; по-четверте, здійснення процесу комплексної діагностики економічної безпеки не можливе без використання сучасного інформаційно-комп'ютерного забезпечення.

Отже, комплексна діагностика економічної безпеки є необхідним елементом стратегічного управління страховою компанією, який дозволяє забезпечити її стійкість і ефективність у довгостроковій перспективі.

Висновки до розділу 3

1. Обґрунтовано рекомендації з інтегральної оцінки рівня економічної безпеки страхової компанії, що сприяють формуванню об'єктивної характеристики її безпеки та наочно розкривають стан окремих складових, таких як фінансова, кадрова, соціально-психологічна, інформаційно-аналітична, організаційна, ринкова та політико-правова. Апробація наданих рекомендацій на прикладі ПрАТ «СГ «ТАС» дозволила встановити математичні залежності між загальним рівнем економічної безпеки страхової компанії та окремими її складовими. Розроблено модель інтегральної оцінки рівня економічної безпеки страхової компанії, яка, як аналітичний інструмент, відіграє ключову роль у процесі управління ризиками та фінансовими стратегіями, а її використання дозволить страховим компаніям

адаптуватися до непередбачуваних змін на ринку та в економічному середовищі, забезпечуючи ефективне функціонування навіть в умовах високого рівня нестабільності.

Відповідно до зазначених формул та методики, проведено розрахунок індексу економічної безпеки ПрАТ «СГ «ТАС» за кожною з функціональних складових. Загальний інтегральний індекс показав достатній рівень економічної безпеки ПрАТ «СГ «ТАС» за 2018-2022 роки, про те не є достатнім для безпечного та стабільного функціонування страхової компанії.

2. Побудовано багатofакторну регресійну модель, яка дозволяє прогнозувати вплив різних зовнішніх та внутрішніх факторів на інтегральний індекс економічної безпеки ПрАТ «СГ «ТАС». За всіма статистичними показниками модель визнана задовільною, у неї досить високий коефіцієнт детермінації і висока кореляція для коефіцієнтів, що дає підстави вважати побудовану модель достовірною.

Модель дозволяє оцінити ступінь впливу як зовнішніх, так і внутрішніх факторів на економічну безпеку страхової компанії: зовнішні фактори (обсяг реального ВВП, доходи населення країни, економічно активне населення, кількість страхових компаній) показали позитивний вплив на економічну безпеку компанії, це свідчить про те, що макроекономічні умови і ринкове середовище грають важливу роль у формуванні економічної безпеки; внутрішні фактори (чистий прибуток/збиток страхової компанії, коефіцієнт автономії (фінансової незалежності), коефіцієнт фінансової стійкості, коефіцієнт достатності страхових резервів, коефіцієнт податкового навантаження) також мають значний позитивний вплив. Особливо важливими є коефіцієнт автономії, коефіцієнт фінансової стійкості та коефіцієнт достатності страхових резервів, які відносяться до фінансової складової економічної безпеки.

Результати аналізу вказують на необхідність постійного моніторингу та управління внутрішніми фінансовими показниками. Особливої уваги вимагають такі показники, як коефіцієнт автономії, коефіцієнт фінансової

стійкості та коефіцієнт достатності страхових резервів, які повинні бути під постійним контролем керівництва страхової компанії для забезпечення належного рівня економічної безпеки.

Побудована багатofакторна регресійна модель є ефективним інструментом для оцінки та прогнозування впливу зовнішніх і внутрішніх факторів на економічну безпеку ПрАТ «СГ «ТАС». Використання цієї моделі дозволяє своєчасно реагувати на зміни факторів, що впливають на економічну безпеку компанії, та виявляти можливі ризики, що дозволяє забезпечувати стабільне та безпечне функціонування страхової компанії в майбутньому.

3. Визначено, що розроблення та впровадження програми забезпечення економічної безпеки на основі комплексної діагностики ризиків дозволяє створити цілісну систему управління ризиками.

Комплексна діагностика економічної безпеки АТ «СГ «ТАС» охоплює всі важливі аспекти, що впливають на стабільність та розвиток компанії. Включення аналізу конкурентного середовища, конкурентоспроможності, ринкової вартості, ризиків, інноваційного потенціалу та системи економічної безпеки забезпечує всебічний підхід до оцінки та управління економічною безпекою. Використання результатів цієї діагностики дозволяє керівництву компанії приймати обґрунтовані стратегічні рішення для забезпечення довгострокової стабільності та конкурентоспроможності в умовах нестабільного ринкового середовища.

Проведений SWOT-аналіз дозволив виявити сильні та слабкі сторони, можливості та загрози для ПрАТ «СГ «ТАС». Використовуючи матрицю SWOT-аналізу, керівництво компанії може приймати обґрунтовані рішення щодо стратегій збереження та підвищення економічної безпеки. Основні висновки SWOT-аналізу включають: сильні сторони – стійка фінансова база, високий рівень клієнтського обслуговування, інноваційні страхові продукти; слабкі сторони – обмежені ресурси для інвестицій, залежність від економічної ситуації в країні; можливості – розширення ринку через нові

продукти, впровадження сучасних технологій, стратегічні партнерства; загрози – економічна нестабільність, конкуренція, регуляторні зміни.

Методологія SPACE-аналізу дозволила оцінити стратегічне становище та дії ПрАТ «СГ «ТАС» за чотирма основними критеріями: фінансове становище, конкурентоспроможність, привабливість галузі, стабільність середовища. Враховуючи вагові оцінки, надані експертами галузі, було визначено, що рекомендованою стратегією для компанії є захисна стратегія, яка акцентує увагу на: збереженні та посиленні стратегічної позиції на ринку страхових послуг; забезпеченні довгострокової стабільності; підвищенні конкурентоспроможності та ефективності у нестабільному середовищі.

Наступним етапом процесу комплексної діагностики економічної безпеки стало формування структури управління системою економічної безпеки через створення служби економічної безпеки, основні завдання якої включають: захист майна та інтересів компанії; сприяння ефективному управлінню ризиками; прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичні узагальнення та запропоновано авторський підхід до розв'язання наукового завдання щодо формування комплексної діагностики в забезпеченні економічної безпеки страхової компанії. За результатами дисертаційного дослідження можна зробити такі висновки:

1. Дисертаційне дослідження підтвердило, що забезпечення економічної безпеки страхової компанії є комплексним і багатоаспектним процесом, що вимагає глибокого розуміння теоретичних основ. Аналіз ключових понять, теоретичних засад та принципів забезпечення економічної безпеки підкреслив необхідність розглядати цей процес як систему, яка охоплює різноманітні аспекти фінансової та управлінської діяльності страхової компанії. Аналіз існуючих підходів до визначення понять «безпека», «економічна безпека», «економічна безпека страхової компанії» дозволив запропонувати визначення економічної безпеки страхової компанії як стану, за якого компанія може забезпечити стійке та ефективне функціонування в умовах ризиків, що виникають внаслідок зовнішніх та внутрішніх факторів. Запропоновані функціональні складові економічної безпеки страхової компанії охоплюють всі необхідні аспекти для забезпечення стійкості та надійності фінансового стану компанії, адаптації до змін у економічному середовищі та ефективної конкуренції на ринку страхування.

2. Результати дослідження вказують на ключову роль діагностики у забезпеченні економічної безпеки страхової компанії, оскільки вона дозволяє систематично оцінювати фінансовий стан, ризики та можливості компанії. Комплексна діагностика, яка включає фінансовий аналіз, стратегічне планування та ризик-орієнтовану діагностику, є ефективним інструментом для виявлення проблемних ситуацій та розробки стратегій забезпечення економічної безпеки. Такий підхід дозволяє ідентифікувати потенційні

загрози та ризики, визначити проблемні ділянки і вжити відповідних заходів для мінімізації їх впливу. Це забезпечує стійкість і надійність діяльності страхової компанії, дозволяючи ефективно управляти ризиками та реагувати на потенційні загрози заздалегідь.

3. Розгляд різноманітних методичних підходів до проведення комплексної діагностики підтвердив, що використання комплексної діагностики є ключовим для успішного функціонування страхових компаній в умовах посиленої конкурентної боротьби та обмежених економічних ресурсів. Методологія комплексної діагностики економічної безпеки дозволяє проводити глибокий аналіз діяльності страхової компанії, оцінювати поточний стан і перспективи розвитку, а також розробляти та впроваджувати ефективні стратегії розвитку, що сприяє підвищенню фінансового потенціалу, ефективності управління, формуванню корпоративної культури та підвищенню ділової репутації страхової компанії. Отримані результати систематизують та поглиблюють теоретико-методичні основи формування комплексної діагностики, що допомагає підвищити ефективність управління та забезпечити стійкість та стабільність страхових компаній.

4. Аналіз страхового ринку України виявив, що, незважаючи на поступовий розвиток, цей сектор стикається з низкою значних викликів, пов'язаних з економічною та політичною нестабільністю. Зміни в законодавстві, конкуренція та макроекономічні умови суттєво впливають на економічну безпеку страхових компаній. Страхові компанії змушені адаптуватися до нових умов, удосконалюючи стратегії та підвищуючи якість послуг. Сучасна економічна ситуація, включаючи нестабільність валютного курсу та високий рівень інфляції, створює додаткові ризики, ускладнюючи довгострокове фінансове планування та знижуючи інвестиційні доходи. Воєнний конфлікт збільшує кількість страхових випадків, що вимагає перегляду портфелів страхових продуктів і підходів до оцінки ризиків, а

також може негативно впливати на репутацію компаній через скорочення обсягів страхування в зонах підвищеного ризику.

5. Запропоновано методику оцінювання стану економічної безпеки страхових компаній із застосуванням інтегрального показника. Ця методика передбачає узагальнення структури функціональних складових економічної безпеки, що дозволяє ефективно проводити діагностику стану та рівня економічної безпеки за групами показників. Використання методу лінійної згортки дозволяє об'єднувати різні функціональні складові з метою отримання загального інтегрального показника, який надає можливість оцінити фінансову стійкість та ризики діяльності компаній. Встановлені діапазони значень для кожного рівня економічної безпеки відповідають інтервалам значень інтегрального показника, що дозволяє керівництву страхових компаній приймати обґрунтовані стратегічні рішення для забезпечення стабільності та розвитку бізнесу.

6. Проведений аналіз сучасного стану економічного розвитку та внутрішнього потенціалу АТ «СГ «ТАС» показав, що компанія, незважаючи на численні виклики, має значний потенціал для подолання труднощів і зміцнення своїх позицій на ринку. Стабільне зростання, інвестиції в новітні технології та інноваційні страхові продукти допомагають компанії залишатися конкурентоспроможною. Високопрофесійний персонал, сучасна ІТ-інфраструктура та репутація компанії є ключовими факторами її стійкості. Однак, компанія стикається з макроекономічними загрозами, такими як економічна нестабільність, високий рівень інфляції та військовий конфлікт, що може призводити до збільшення страхових виплат та фінансових втрат. Конкуренція на ринку та агресивні маркетингові стратегії конкурентів також створюють загрози для компанії, що вимагає постійного вдосконалення та адаптації стратегій для утримання конкурентних позицій.

7. Обґрунтовані рекомендації щодо інтегральної оцінки рівня економічної безпеки страхової компанії сприяють формуванню об'єктивної характеристики її безпеки та наочно розкривають стан окремих складових,

таких як фінансова, кадрова, соціально-психологічна, інформаційно-аналітична, організаційна, ринкова та політико-правова. Проведена апробація наданих рекомендацій на прикладі ПрАТ «СГ «ТАС» дозволила встановити математичні залежності між загальним рівнем економічної безпеки страхової компанії та її окремими складовими. Розроблена модель інтегральної оцінки рівня економічної безпеки відіграє ключову роль у процесі управління ризиками та фінансовими стратегіями, дозволяючи страховим компаніям адаптуватися до непередбачуваних змін на ринку та в економічному середовищі, забезпечуючи ефективне функціонування навіть в умовах високої нестабільності. Проведені розрахунки індексу економічної безпеки ПрАТ «СГ «ТАС» показали, що загальний інтегральний індекс має достатній рівень економічної безпеки, проте не є оптимальним для безпечного та стабільного функціонування компанії.

8. Побудована багатофакторна регресійна модель дозволяє прогнозувати вплив різних зовнішніх та внутрішніх факторів на інтегральний індекс економічної безпеки ПрАТ «СГ «ТАС». Модель показала високий коефіцієнт детермінації та високу кореляцію для коефіцієнтів, що підтверджує її достовірність. Виявлено, що зовнішні фактори, такі як обсяг реального ВВП, доходи населення, економічно активне населення та кількість страхових компаній, мають позитивний вплив на економічну безпеку компанії, підкреслюючи важливість макроекономічних умов і ринкового середовища. Внутрішні фактори, зокрема чистий прибуток/збиток, коефіцієнт автономії, коефіцієнт фінансової стійкості та коефіцієнт достатності страхових резервів, також мають значний позитивний вплив. Особливу увагу слід приділяти коефіцієнту автономії, коефіцієнту фінансової стійкості та коефіцієнту достатності страхових резервів, які є важливими для забезпечення належного рівня економічної безпеки. Використання цієї моделі дозволяє страховим компаніям своєчасно реагувати на зміни факторів, що впливають на економічну безпеку, та виявляти можливі ризики,

забезпечуючи стабільне та безпечне функціонування компанії в майбутньому.

9. Визначено, що розроблення та впровадження програми забезпечення економічної безпеки на основі комплексної діагностики ризиків дозволяє створити цілісну систему управління ризиками. Комплексна діагностика економічної безпеки ПрАТ «СГ «ТАС» охоплює всі важливі аспекти, що впливають на стабільність та розвиток компанії, включаючи аналіз конкурентного середовища, конкурентоспроможності, ринкової вартості, ризиків та інноваційного потенціалу. Використання результатів цієї діагностики дозволяє керівництву компанії приймати обґрунтовані стратегічні рішення для забезпечення довгострокової стабільності та конкурентоспроможності в умовах нестабільного ринкового середовища. Проведений SWOT-аналіз виявив сильні та слабкі сторони, можливості та загрози для компанії, на основі яких керівництво може розробляти стратегії збереження та підвищення економічної безпеки. Методологія SPACE-аналізу дозволила оцінити стратегічне становище компанії за чотирма критеріями: фінансове становище, конкурентоспроможність, привабливість галузі та стабільність середовища, що визначило рекомендовану захисну стратегію для компанії. Створення служби економічної безпеки є ключовим етапом у структурі управління системою економічної безпеки, що включає захист майна та інтересів компанії, ефективне управління ризиками та прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Результати проведеного дисертаційного дослідження підтверджують, що забезпечення високого рівня економічної безпеки страхових компаній в Україні є важливим для їх стабільного та ефективного функціонування. Запропоновані методики та рекомендації можуть бути використані як аналітичні інструменти для підвищення економічної безпеки та конкурентоспроможності страхових компаній в умовах нестабільного ринкового середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арістотель. Політика / Пер. з давньогр. та передм. О. Кислюка. Київ : Основи, 2000. 239 с.
2. Глобалізація і культурна ідентичність: український вимір : [дослідження] / [О. В. Білий та ін.] ; НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди. Київ : Наукова думка, 2018. 276 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. 5-те вид. Ірпінь : Перун, 2005. 1696 с.
4. Варналій З.С. Економічна безпека : монографія / за ред. З. С. Варналія. Київ : Знання, 2009. 647 с.
5. Гоббс, Т. Левіафан, або Суть, будова і повноваження держави церковної та цивільної / пер. з англ. Р. Димерець [та інші]; наук. ред. Т. Польська. Київ : Дух і Літера, 2000. 600 с.
6. Гольбах П.А. Природна політика чи розмови про справжні принципи управління. Вибрані твори: у 2-х томах / за загальною редакцією, І. Нарського, переклади з англійської С. Церетелі. Київ, 1963. Т. 2. 1280 с.
7. Живко З.Б. Економічна безпека підприємства: сутність, механізм забезпечення та правління : монографія. Львів : Ліга-Прес, 2012. 256 с.
8. Заверуха Д.А., Копитко М.І. Характеристика основних елементів сутності економічної безпеки. *Вчені записки Університету «КРОК»*. – Київ, 2022. (1(65)). С.19-24.
9. Мінаєв, Г.О. Безпека організації : підручник. Київ: КНТ, 2009. 440 с.
10. Оксфордський навчальний словник. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/security?q=security> (дата звернення: 05.10.2023).
11. Платон. Держава / пер. з давньогр. Д. Коваль. Київ : Основи, 2000. 355 с.
12. Охорона праці. Терміни та визначення основних понять : ДСТУ 2293:2014. [На заміну ДСТУ 2293-99; чинний від 01.05.2015]. Київ : Національний стандарт України, 2015. 13 с.

13. Словник української мови : [в 11 т.] / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні ; редкол.: І. К. Білодід (голова) [та ін.]. Київ : Наук. думка, 1970-1980.

14. Овчаренко Є.І. Методологія формування та узгодження цілей у системі економічної безпеки підприємства : дис... д-ра екон. наук : 08.00.04; 21.04.02. Сєверодонецьк, 2015. 631 с.

15. Горбулін В.П. «Хроніки передбачень: 2006-2017». Київ : Фоліо, 2017-2022. 256 с.

16. Ілляшенко С.М. Економічний ризик: навч. посіб. / 2-ге вид., доп. і перероб. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 220 с.

17. Дацків Р.М. Економічна безпека у глобальному вимірі. *Актуальні проблеми економіки*. Київ, 2004. № 7. С. 143-153.

18. Міщенко С.П. Фінансово-економічна безпека інфраструктури. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. Харків, 2013. №. 42. С. 176-179.

19. Забродський В.А. Капустін Н.Т. Теоретичні основи оцінки економічної безпеки галузі та фірми. *Бізнес-інформ*. Київ, 1999. № 13. С. 27-30.

20. Українська правнича енциклопедія / За заг. ред. В.М. Тертишника, Л.Р. Наливайко, А.Є. Фоменко, В.В. Ченцова. Київ : Алерта, 2023. 768 с.

21. Тютченко С.М. Забезпечення економічної безпеки підприємств в умовах трансформаційних змін в економіці : монографія. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2021. 212 с.

22. Ткаченко Ю.В. Організація та функціонування системи економічної безпеки суб'єктів господарювання: автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 21.04.02 «Економічна безпека суб'єктів господарської діяльності»; ВНЗ «Ун-т економіки та права «КРОК». Київ, 2009. 20 с.

23. Черкаський І.Б., Ремньова Л.М., Лебединська Л.Д. Управління ризиками діяльності страхових компаній в контексті економічної безпеки. *Науковий вісник Чернігівського державного інституту економіки і управління*. Серія 1 : Економіка. Ч., 2013. Вип. 4. С. 16-23.

24. Андрієнко В.М., Кобко Р.В. Сутність та місце безпеки ринку страхових послуг в економічній безпеці держави. *Економіка та держава*. Київ, 2017. № 5. С. 24-28.

25. Яворська Т.В. Розроблення державної системи економічної безпеки страхових підприємницьких структур в Україні. *Бізнес Інформ*. Харків, 2013. № 3. С. 30-35.

26. Бабець І.Г. Жабинець О.Й. Інтегральна оцінка безпеки страхового ринку України. *Бізнес Інформ*. Харків, 2015. № 2. С. 223-228.

27. Корват О.В. Методичні особливості оцінювання рівня безпеки страхового ринку. *Інфраструктура ринку*. Одеса, 2017. Вип. 6. С. 208-212.

28. Кравчук Г.В., Дубина М.В. Теоретичні аспекти визначення та систематизації факторів впливу на фінансово-економічну безпеку розвитку страхового ринку України. *Формування ринкової економіки*. Київ, 2012. С. 183-192.

29. Єпіфанов А.О., Деркач О.М. Роль міжнародного регулювання у забезпеченні фінансової безпеки страхового ринку. *Вісник ЖДТУ*. Житомир, 2011. № 4 (58). С. 337-339.

30. Матвійчук Л.О. Концептуальні аспекти фінансової безпеки страхових компаній. *Вісник Одеського національного університету. Економіка*. Одеса, 2013. Т. 18, Вип. 2 (1). С. 30-32.

31. Левковець Н.П., Бабич Л.М., Теслюк Н.П., Наконечна С.А., Гуцалюк О.І. Фінансова безпека страхових компаній в умовах інституційних змін. *Ефективна економіка*. Київ, 2021. № 8. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua>(дата звернення: 05.10.2023).

32. Ситник Н.С., Кравцова О.В. Оцінка фінансової безпеки страхового ринку в сучасних умовах. *Бізнес Інформ*. Харків, 2019. № 10. С. 219-225.

33. Юдіна С.В., Григор'єва Н.М., Чуприна О.Г. Механізм забезпечення фінансової безпеки страхової компанії. *Економіка і суспільство*. Одеса, 2018. № 17. С. 627-633.

34. Жабинець О.Й. Політика інформаційної безпеки страхових компаній: українські реалії та досвід США. *Проблеми економіки*. Київ, 2014. № 4. С. 22-27.

35. Кудак В.М. Збалансована система показників Нортон-Каплана у розробленні стратегії економічної безпеки страховика. *Вчені записки університету «КРОК»*. Серія: Економіка. Київ, 2013. Вип. 34. С. 268-276.

36. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року (оновлена у березні 2021 року). *Національний банк України*. Київ, 2020. 105 с.

37. Войтович Л.М. Управління безпекою страхових та перестрахових компаній в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Харків, 2014. Вип. 8. Ч. 1. С. 160-163.

38. Гончаренко А.С., Зачосова Н.В., Коваль О.В. Стратегічні аспекти забезпечення фінансово-економічної безпеки страхових компаній у контексті розвитку конкурентоспроможного ринку страхових послуг. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія Економічні наук*. Черкаси, 2020. № 2. С. 160-168.

39. Гнилицька Л.В., Савельєва А.В. Сучасний досвід формування системи забезпечення економічної безпеки в страхових компаніях України. *Фінанси, облік і аудит* : зб. наук. пр. Київ: КНЕУ, 2015. Вип. 1. С. 186-197.

40. David C. M. Dickson Insurance Risk and Ruin. International Series on Actuarial Science. Cambridge University Press, 2016. pp. 304.

41. Економічна безпека : навч. посіб. / О.Є. Користін, О.І. Барановський, Л.В. Герасименко та ін.; за ред. О.М. Джужі. Київ : Алерта; КНТ; Центр учбової літератури, 2010. 368 с.

42. Нагайчук Н.Г. Інструментарій управління економічною безпекою страховиків. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. Київ, 2014. № 2. С. 195-198.

43. Омельчук Л.В. Сутнісні характеристики економічної безпеки страхової компанії з позиції теорії безпекознавства. *Ефективна економіка*. Дніпро, 2018. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua> (дата звернення: 05.10.2023).

44. Управління інноваційною складовою економічної безпеки : монографія : у 4-х т. / за ред. О.В. Прокопенко (гол. ред.), В.Ю. Школа, В.О. Щербаченко. Суми : Триторія, 2017. Т. III. 288 с.

45. Ситник Н.С. Тишковець М.М. Фінансово-економічна безпека страхової компанії та її забезпечення. *Економіка та суспільство*. Одеса, 2022. № 38. URL: <https://economyandsociety.in.ua> (дата звернення: 05.10.2023).

46. Яворська ТВ. Концептуальні положення гарантування безпеки страхових компаній в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Миколаїв, 2015. Вип. 4. С. 668-673.

47. Гічова Н.Ю. Діагностика та підвищення економічної безпеки підприємства: автореф. дис ... канд. екон. наук: 08.00.04. Дніпро, 2010. 20 с.

48. Малтиз В., Малтиз, О. Діагностика рівня економічної безпеки підприємства. *Economic Synergy*. Київ, 2022. Вип. (1;2). С. 132-140.

49. Мельничук І.В., Мужевич Н.В. Діагностика економічної безпеки підприємства. *Трансформація бухгалтерського обліку, аналізу та контролю в умовах соціально-економічних викликів* : матеріали Міжнар. круглого столу [Тернопіль, 28 трав. 2021 р.]. Тернопіль : ЗУНУ, 2021. Т. 1. С. 96-99.

50. Пазєєва Г.М. Комплексна діагностика в забезпеченні економічної безпеки підприємств (на матеріалах транспортно – експедиційних підприємств України): дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 21.04.02. ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК». Київ, 2017. 300 с.

51. Сак Т.В. Діагностування рівня економічної безпеки підприємства в умовах обмеженості інформації. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Миколаїв, 2015. № 3. С. 404-408.

52. Хлистун О.А. Формування системи діагностики та управління економічною безпекою підприємств агропродовольчої сфери: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04. Харків, 2015. 21 с.

53. Кривов'язюк І.В. Економічна діагностика : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 456 с.

54. Мацеха Д.С. Функціональні складові економічної безпеки та показники їхньої оцінки для підприємств легкої промисловості. *Вісник соціально-економічних досліджень*. Одеса : Вид-во ОДЕУ, 2013. Вип. 1. С. 128-133.

55. Фень К.С. Формування і зміцнення економічної безпеки підприємств харчової промисловості: дис. ... к.е.н.: 08.00.04; Подільський державний аграрно-технічний університет. Кам'янець-Подільський, 2018. 273 с.

56. Посилкіна О.В. Світлична К.С. Економічна діагностика : навчальний посібник для студентів економічних спеціальностей. Харків : Вид-во НФаУ, 2014. 333 с.

57. Гетьман О.О. Шаповал В.М. Економічна діагностика : навч. посібн. для студ. ВНЗ. Київ : Центр навч. літ-ри, 2007. 307 с.

58. Кривов'язюк І.В. Економічна діагностика підприємства: теорія, методологія та практика застосування : монографія / Луц. держ. техн. ун-т. Луцьк : Надстир'я, 2007. 260 с.

59. Городня Т.А. Мойсеєнко І.П. Економічна та фінансова діагностика : навч. посіб. Львів : «Магнолія 2006», 2008. 282 с.

60. Загорна Т.О. Економічна діагностика: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 400 с.

61. Лук'янова В.В. Діагностика ризику діяльності підприємства. Хмельницький, 2007. 312 с. С. 71-74.

62. Костирко Р.О. Фінансовий аналіз: навчальний посібник. Харків : Фактор, 2007. 784 с.

63. Alex Plastun, Svitlana Laichuk, Liudmyla Rudenko, Tetiana Guzenko and Yuliia Mashyna (2023). Assessing the impact of the russian invasion on the competitiveness in the Ukrainian insurance market. *Insurance Markets and Companies*, 14(1), 72-84. doi:10.21511/ins.14(1).2023.07

64. Тарасенко Д., Тарасенко О., Мироненко С. Аналіз страхового ринку України. *Економіка та суспільство*. Одеса, 2022. (40). С. 1-7. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-63>

65. Калугарь А., Кучерівська С. Особливості взаємодії учасників страхування в період війни. *Економіка та суспільство*. Одеса, 2022. (46). С. 1-4. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-15>

66. Сніщенко Р., Крот Л. Особливості організації роботи страхових компаній України в період збройного вторгнення. *Трансформаційна економіка*. Хмельницький, 2023. (4(04)). С. 66-71. <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2023-4-12>

67. Ryan C. (2015). Hybrid Risk: The truth behind first party fraud. (The official site of the company «Experian»). Retrieved 12 2023.12.05, 2023, from <http://www.experian.com/blogs/insights/2015/10/hybrid-risk-the-truth-behind-first-party-fraud/>

68. Marszk A. (2023). Chapter 4 – Sustainable investing ETFs : European market. *Sustainable investing ETFs*. pp. 111-166. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-823871-4.00002-7>

69. Pula, F., Qerimi, A., & Qerimi, F. (2022). The effect of strategic marketing on creating competitive advantages of the dairy industry in Kosovo. *Innovative Marketing*. 18(4). pp. 174-188. [https://doi.org/10.21511/im.18\(4\).2022.15](https://doi.org/10.21511/im.18(4).2022.15)

70. Brockman P, Turtle HJ (2003). A barrier option framework for corporate security valuation. *J Financ Econ*. 67(3). pp. 511-529. [https://doi.org/10.1016/S0304-405X\(02\)00260-X](https://doi.org/10.1016/S0304-405X(02)00260-X)

71. Caplan H (2003). War and terrorism insurance: plans for long-term international stability and affordability. *Geneva Pap Risk Insur Issues Pract* 28(3). pp. 426-447. <https://www.jstor.org/stable/41952704>

72. Huynh A, Bruhn A, Browne B (2013). A review of catastrophic risks for life insurers. *Risk Manag Insur Rev*. 16(2). pp. 233-266. <https://doi.org/10.1111/rmir.12011>

73. Luo S, Choi SW (2021). Economic development, population, and civil war: a Bayesian changepoint model. *J Int Trade Law Policy*. 5(1). pp. 2-18. <https://doi.org/10.1108/ITPD-11-2020-0084>

74. Neumann S, Shenhav Y (1977). Short-term impact of war economy on the insurance industry in Israel. *J Risk Insur.* 44(1) pp. 87-102. <https://doi.org/10.2307/251859>

75. Nyampong YOM (2013). The insurance of aviation war and terrorism risks by specialist war insurance markets. Insuring the air transport industry against aviation war and terrorism risks and allied perils: issues and options in a Post-September 11, 2001 Environment, pp. 71-114.

76. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12 вересня 2019 року № 79-IX. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/79-20#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

77. Підсумки діяльності страхових компаній України, 2022. URL: <https://forinsurer.com/stat> (дата звернення: 10.03.2024).

78. Огляд страхового ринку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/supervision/regulation-nonbank-fs-market/insurance> (дата звернення: 10.03.2024).

79. World insurance URL: <https://www.swissre.com> (дата звернення: 10.03.2024).

80. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану. Постанова правління Національного банку України від 24 лютого 2022 року № 18. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500-22#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

81. Про страхування: Закон України від 19 квітня 2024 року № 3441-IX. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text> (дата звернення: 10.03.2024).

82. Щукін Л.М. Проблеми розвитку національного страхового ринку. *Фінанси України*. Київ, 2018. № 6. С. 146-148.

83. Закон про «спліт» забезпечить прозорість, надійність та ефективність небанківського фінансового сектору. URL:

<https://bank.gov.ua/ua/news/all/zakon-pro-split-zabezpechit-prozorist-nadiynist-ta-efektivnist-nebankivskogo-finansovogo-sektoru> (дата звернення: 10.03.2024).

84. Зачосова Н.В. Формування системи економічної безпеки фінансових установ : монографія. Черкаси, 2016. – 375 с.

85. Гавриленко М.М. Методи оцінювання фінансової ефективності бізнес-моделі промислового підприємства. Економічний вісник. 2020. № 1. С. 137-144.

86. Бобиль В.В., Топоркова О.А., Аберніхіна І.Г. Складові елементи економічної безпеки страхової компанії. Інвестиції: Практика та досвід. 2023. № 4. С. 19-23.

87. Гічова Н.Ю. Діагностика та підвищення економічної безпеки підприємства : автореф. дис ... канд. екон. наук : 08.00.04 : «Економіка та управління підприємствами». Дніпро, 2010. 20 с.

88. Гнилицька Л.В., Савельєва А.В. Сучасний досвід формування системи забезпечення економічної безпеки в страхових компаніях України. Фінанси, облік і аудит. 2015. № 1. С. 186-197.

89. Пазєєва Г.М. Комплексна діагностика в забезпеченні економічної безпеки підприємств (на матеріалах транспортно – експедиційних підприємств України) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 21.04.02 : «Економічна безпека суб'єктів господарської діяльності» ; ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК». Київ, 2017. 300 с.

90. Фурман В.М., Зачосова Н.В. Особливості управління економічною безпекою сучасних страхових компаній як одного із видів фінансових установ. Агросвіт. 2015. № 15. С. 20-25.

91. Клапків Ю.М., Свірський В.С. Проблеми функціонування ринку страхових послуг в умовах поширення COVID-19. *Економіка. Фінанси. Право*. Київ, 2021. № 2. С. 5-9. <https://doi.org/10.37634/efp.2021.2.1>

92. Юдіна С.В., Пірогов С.О. Сокіл В.Р. Страхові компанії як учасники процесу інвестування реального сектору економіки. *Економічний простір*. Дніпро, 2020. (161), С. 130-134.

93. Про схвалення Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері від 15 серпня 2012 року № 569-р. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-p#n7> (дата звернення: 10.03.2024).

94. Страхова група ТАС. – URL: <https://sgtas.ua> (дата звернення: 10.03.2024).

95. Абрамов М.Д. Інтегральна оцінка рівня економічної безпеки страхових компаній в сучасних умовах воєнного стану в країні. Інвестиції: практика та досвід. 2024. – № 7. – URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/3432/3468>
DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.7.178>

96. Добрик Л.О., Абрамов М.Д., Рябінін І.В. Воєнний вплив на страховий ринок України: аналіз перешкод та реструктуризація фінансового ландшафту. Review of transport economics and management». Дніпро : Український державний університет науки і технологій (Дніпровський національний університет залізничного транспорту імені академіка Всеволода Лазаряна), 2023. Випуск10 (26). 340 с. С. 218-229. DOI: <https://doi.org/10.15802/rtem2023/292851>

97. Абрамов М. Д. Роль комплексної діагностики в забезпеченні економічної безпеки страхових компаній під час воєнного стану в Україні. Ефективна економіка. 2024. – № 2. – URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/3141> DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.2.86>

98. Абрамов М. Д. Використання моделі інтегральної оцінки економічної безпеки для визначення готовності страхової компанії до комплексної діагностики. Ефективна економіка. 2024. – № 4. – URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/3562/3597>
DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.4.81>

99. Бобиль В.В., Топоркова О.А., Аберніхіна І.Г. Ключові питання ризик-оцінювання діяльності страхових компаній. *Ефективна економіка*. 2024. № 1.

100. Марина А., Пеценко М. Страховий ринок України в умовах війни. Цифрова економіка та економічна безпека. 2023. № (5(05)). С. 44-51. <https://doi.org/10.32782/dees.5-7>

101. Офіційний сайт ПрАТ «СГ «ТАС». URL: <https://sgtas.ua/company/> (дата звернення: 10.03.2024)

102. Статистика страхового ринку України. URL: <https://forinsurer.com/stat> (дата звернення: 10.03.2024)

103. Шірінян Л.В. Фінансовий аудит як форма контролю і необхідна умова саморегулювання страховиків на ринку / Л.В. Шірінян, Г.О. Роганова. *Фінансові послуги*. Київ, 2019. №4-5. С. 2-10.

104. Економічна діагностика: Підручник / В. Л. Дикань, І. В. Токмакова, В. О. Овчиннікова та ін. – Харків: УкрДУЗТ, 2022. – 284 с.

105. Стратегічний аналіз галузі : навчальний посібник. За ред. Лотиш О.Я. Тернопіль : Економічна думка, 2019. 248 с.

106. Шірінян Л.В., Шірінян А.С. Страховий ринок, ринок страхування і ринок страхових послуг: наукові погляди, нове розуміння і визначення. *Облік і Фінанси*. Київ, 2024. № 1 (103). – <https://afj.org.ua/ua/article/1053/>

107. Методи програмування в середовищі R. URL: <https://tvimc.jimdofree.com/методичні-матеріали/довідка-3-г/> (дата звернення: 10.03.2024)

108. Шірінян Л.В., Шірінян А.А. Ключові показники ефективності функціонування страхового ринку для страхових компаній. *Облік і фінанси*. Київ, 2019. №3(85). С. 122-128.

109. Конкурентоспроможність страхового ринку України в умовах активізації глобалізаційних процесів: колективна монографія [текст] / за матеріалами праць наукової групи і науковою редакцією д-ра екон. наук, проф. Л. В. Шірінян. Київ : Видавництво Ліра-К, 2020. 404 с.

110. Бобиль В.В., Топоркова О.А., Аберніхіна І.Г., Дронь М.А. Фінансово-економічна безпека страхових організацій в контексті регуляторних змін. *Ефективна економіка*. 2024. № 3.

111. Юдіна С.В., Філін Ю.А. Дослідження страхової системи на основі системного підходу. Причорноморські економічні студії. 2023. № 82. С. 109 - 113.

112. Abernikhina I., Toporkova O., Sokyrynska I., & Shylo, L. Methodical approaches for assessing the financial stability of insurance companies. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*. 2021. 3(38), P. 144-153.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Абрамов М. Д. Роль комплексної діагностики в забезпеченні економічної безпеки страхових компаній під час воєнного стану в Україні. Ефективна економіка. 2024. – № 2. – URL: <https://www.nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/3141>

2. Абрамов М. Д. Використання моделі інтегральної оцінки економічної безпеки для визначення готовності страхової компанії до комплексної діагностики. Ефективна економіка. 2024. – № 4. – URL: <https://www.nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/3562/3597>

3. Абрамов М. Д. Інтегральна оцінка рівня економічної безпеки страхових компаній в сучасних умовах воєнного стану в країні. Інвестиції: практика та досвід. 2024. – № 7. – URL: <https://www.nauka.com.ua/index.php/investplan/article/view/3432/3468>

4. Добрик Л. О., Абрамов М. Д., Рябінін І. В. Воєнний вплив на страховий ринок України: аналіз перешкод та реструктуризація фінансового ландшафту. Review of transport economics and management». Дніпро : Український державний університет науки і технологій (Дніпровський національний університет залізничного транспорту імені академіка Всеволода Лазаряна), 2023. Випуск 10 (26). 340 с. С. 218-229.

Тези доповідей та матеріали науково-практичних конференцій

5. Абрамов М. Д. Стратегії менеджменту страхової компанії для забезпечення економічної безпеки. *Стратегічні орієнтири освіти та реабілітації в умовах воєнного стану та повоєнного часу: проблеми, рішення,*

перспективи : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 26-27 жовтня 2023 р.). За заг. ред. В. В. Нечипоренко. Запоріжжя : Вид-во Хортицької національної академії, 2023. 764 с. С. 616-618.

6. Абрамов М. Д. Економічна безпека страхової компанії в умовах воєнного стану. *Наука і сталий розвиток транспорту 2023* : Збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-технічної конференції студентів і молодих учених. Дніпро : УДУНТ, 2023. 173 с. С. 32-33.

7. Абрамов М. Д. Стан і перспективи розвитку страхового ринку України в умовах воєнного стану. *Фінанси, банківська система та страхування в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку в кризовій економіці* : матеріали VII Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції 4-5 березня 2024 р. Дніпро : ДДАЕУ, 2024. 258 с. С. 151-153.

**ДОВІДКИ ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ
РОБОТИ**

Бух. 158/2

14.05.2024

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Абрамова Микити Дмитровича
на тему: **«Формування комплексної діагностики в забезпеченні економічної
безпеки страхової компанії»**
на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 051 «Економіка»

Результати дисертаційної роботи Абрамова Микити Дмитровича знайшли практичне впровадження в діяльності ПрАТ «СГ «ТАС» та визначаються його орієнтацією на вирішення актуальної проблеми, а саме проведення комплексної діагностики для забезпечення економічної безпеки страхової компанії, яка має велике значення, особливо в умовах воєнного стану.

Розроблена модель інтегральної оцінки рівня економічної безпеки страхової компанії, яка, як аналітичний інструмент, відіграє ключову роль у процесі управління ризиками та фінансовими стратегіями, дозволить страховій компанії адаптуватися до непередбачуваних змін на ринку та в економічному середовищі, забезпечуючи ефективне функціонування навіть в умовах високого рівня нестабільності.

Рекомендації, запропоновані в дисертаційній роботі Абрамова Микити Дмитровича дозволять провести більш точну та ефективну діагностику стану ПрАТ «СГ «ТАС» ідентифікацію та систематизацію функціональних складових економічної безпеки страхової компанії та розробити дієву програму забезпечення економічної безпеки на період з 2024 по 2028 роки.

Сформульовані й обґрунтовані в дисертаційній роботі теоретичні положення нададуть змогу сформулювати пропозиції науково-практичного характеру щодо застосування моделі комплексної діагностики в забезпеченні економічної безпеки ПрАТ «СГ «ТАС».

Директор Регіонального Центру

А. Неділько

22.04.2024 № НЗ/д 2

на №

001012

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи

АБРАМОВА МИКИТИ ДМИТРОВИЧА

на тему

«Формування комплексної діагностики в забезпеченні економічної безпеки
страхової компанії»

на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю: 051 Економіка

Основні науково-практичні результати дисертаційної роботи Абрамова Микити Дмитровича використовуються в Українському державному університеті науки і технологій в навчальному процесі на факультеті «Управління енергетичними та економічними процесами» ННІ «Дніпровський інститут інфраструктури і транспорту» при виконанні дипломних робіт та викладанні низки навчальних дисциплін, серед яких: «Інформаційно-аналітичне забезпечення економічної безпеки», «Комплексне забезпечення фінансово-економічної безпеки», «Страховання та страхові послуги», «Страховий менеджмент».

В навчальний процес було впроваджено: сформований і вдосконалений інструментарій комплексної діагностики в забезпеченні економічної безпеки страхової компанії; розроблену модель інтегральної оцінки рівня економічної безпеки страхової компанії, яка, як аналітичний інструмент, відіграє ключову роль у процесі управління ризиками та фінансовими стратегіями, і дозволить страховій компанії адаптуватися до непередбачуваних змін на ринку та в економічному середовищі, забезпечуючи ефективне функціонування навіть в умовах високого рівня нестабільності.

Використання результатів дисертаційної роботи Абрамова Микити Дмитровича свідчить про їх завершеність та можливість впровадження у навчальний процес вищих навчальних закладів III-IV рівня акредитації.

Перший проректор,
д-р техн. наук, професор

Анатолій РАДКЕВИЧ